

ลักษณะความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทของพื้นที่ทำการศึกษานี้จะเห็นได้จาก วิถีการผลิตวิถีชีวิต และการบริโภคของพวกเขา โดยเชื่อวิถีการผลิตนั้นคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังทำนาเพื่อปลูกข้าวเอาไว้บริโภคเองในครัวเรือน มีการปลูกพืชผักสวนครัว ออกไปหาของป่าจำพวกเห็ดต่าง ๆ ไร่บริโภคเอง และเอาไปขาย นอกจากการปลูกข้าวไว้บริโภคเองในครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านยังได้ปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ สำหรับขายซึ่งมีทั้งการปลูกยาสูบ ลำไย มะม่วง ในหมู่บ้านยังมีกลุ่มเลี้ยงวัวนม ซึ่งมีประมาณ 15 ครัวเรือน การเลี้ยงวัวนมเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านมากและต่อเนื่องตลอดทั้งปี ในเรื่องของการใช้แรงงานในภาคเกษตร -ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเองในครัวเรือน แต่ก็ยังต้องมีการจ้างแรงงานเพื่อมาปลูกข้าว ชาวบ้านไม่สามารถทำการผลิตแต่เพียงลำพังเฉพาะครัวเรือนได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านจึงยังคงมีระบบของความร่วมมือสูง ดังปรากฏออกมาในรูปของการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือน และรูปแบบของการจ้างแรงงาน ไม่ว่าจะเป็นระบบการผลิตเพื่อบริโภคเองในครัวเรือน หรือการผลิตเชิงพาณิชย์ ต้องการแรงงานจำนวนมากในการผลิต ระบบแรงงานทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรนั้นค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นปัจเจก เนื่องจากเป็นแรงงานรับจ้างมีรายได้เป็นรายวันหรือได้ค่าจ้างเป็นรายชิ้นงานที่ผลิตได้ รายได้ที่มาจากระบบแรงงานดังกล่าวก็เป็นรายได้เฉพาะบุคคล ระบบแรงงานในหมู่บ้านยังซ้อนทับกับรูปแบบความสัมพันธ์หลายชั้น อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง ที่ทับซ้อนบนความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างหัวหน้า-ลูกน้องที่กินขอบเขตไกลออกไปกว่าการจ้างแรงงาน คือการเป็นพรรคพวกทางการเมืองกลุ่มเดียวกัน การเป็นกลุ่มก๊วยมเงินจาก ธ.ก.ส. กลุ่มเดียวกัน กลุ่มแซร์เดียวกัน ด้วยเหตุนี้ระบบแรงงานจึงมีสิ่งที่เรียกว่าความสัมพันธ์ที่อยู่นอกเหนือจากการจ้างงาน (Non-work relation) ที่อยู่เบื้องหลังความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านไม่ได้มี แต่การทำงานรับจ้างนอกภาคเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีวิถีชีวิตแบบชาวนาที่เป็นพื้นฐานของโครงสร้างสังคมแบบเดิม ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วงไปได้ อย่างน้อยก็เพื่อเป็นกลไกประกันการยังชีพของครัวเรือน ท่ามกลางความหลากหลายของความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นมามีซ้อนทับซ้อนกันอยู่ในปัจจุบัน

การขยายตัวของระบบสินค้าแบบผ่านส่งในชุมชนที่ทำการศึกษามีเงื่อนไขหลายอย่างที่ทำให้เกิดความต้องการที่จะบริโภคสินค้า เมื่อ พ.ศ. 2524 เป็นปีที่ชุมชนมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งก่อนหน้านี้จะมีไฟฟ้า การซื้อสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ แทบจะไม่มีเลย คนที่สามารถซื้อสินค้าประเภทนี้ได้ต้องเป็นคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีพอสมควร ในชุมชนที่ทำการศึกษาก็มีคนซื้อโทรทัศน์เอาไว้ในช่วงก่อนที่ไฟฟ้าจะเข้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นโทรทัศน์(ขาว-ดำ)เครื่องแรกของหมู่บ้าน คนที่เป็นเจ้าของคือกำนันในสมัยนั้น เวลาจะดูโทรทัศน์ก็ต้องใช้เครื่องปั่นไฟ ใครที่ต้องการจะดูโทรทัศน์ก็ต้องซื้อขนมที่มี

ขายในบ้านกำนันก่อนถึงจะเข้ามาดูได้ โทรทัศน์จะตั้งอยู่บนบ้าน มีผ้าม่านกันเป็นห้องและจะเปิดโทรทัศน์ให้ดูเป็นช่วงเวลา ช่วงเวลาที่ผู้คนในหมู่บ้านไปดูโทรทัศน์ที่บ้านกำนันมากที่สุด เป็นช่วงละครหลังข่าวและวันหยุด กำนันบอกว่าที่ซื้อโทรทัศน์เพราะอยากได้ เคยไปเห็นคนในเมืองเค้ามีกันและเห็นว่าโทรทัศน์มีหลายรายการให้เลือกดู มีทั้งข่าว ละคร ฯลฯ ตอนที่ซื้อโทรทัศน์ต้องเดินทางไปซื้อถึงในเชียงใหม่ ราคาในตอนนั้นก็นับว่าแพงพอสมควรประมาณ 13,000 บาท ถึงแพงแต่ก็ซื้อ

โทรทัศน์เป็นที่ชื่นชอบของเด็กในสมัยนั้น และเป็นความฝันของเด็ก ๆ อีกด้วย พวกเขาได้แต่คิดว่าอยากจะมีโทรทัศน์เอาไว้ดูที่บ้าน จะได้ไม่ต้องไปอาศัยดูบ้านคนอื่น จนกระทั่งเด็กเหล่านั้นได้โตขึ้นทำงานหาเงินเองได้ และพวกเขาก็ได้ทำตามความฝันที่เคยฝันไว้ในตอนเด็ก ๆ ด้วยการซื้อโทรทัศน์เอาไว้ดูเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจ หลังจากหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ได้ 2-3 ปี ผู้คนในหมู่บ้านก็เริ่มซื้อหาอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเอง สินค้าอย่างแรก ๆ ที่พวกเขานึกถึงก็คือโทรทัศน์ แต่คนที่จะสามารถซื้อโทรทัศน์ได้นั้น ก็ต้องเป็นคนที่มีความร่ำรวย เพราะโทรทัศน์ในสมัยนั้นราคาแพง เครื่องหนึ่งประมาณหนึ่งหมื่นกว่าบาท และก็ต้องซื้อเป็นเงินสด ซึ่งต้องเดินทางมาซื้อถึงจังหวัดเชียงใหม่ สมัยก่อนการซื้อสินค้าด้วยวิธีการผ่อนส่งยังไม่เป็นที่นิยม เพราะฉะนั้นเวลาชาวบ้านจะซื้อสินค้าต่าง ๆ ก็ต้องซื้อด้วยเงินสดทั้งสิ้น ในยุคนั้นโทรทัศน์ยังไม่เข้ามาในหมู่บ้าน ผู้คนที่ซื้อโทรทัศน์ก็จะเป็นโทรทัศน์ขาว-ดำทั้งสิ้น ในตอนนั้นก็แทบจะนับได้เลยว่ามีกี่ครัวเรือนที่ซื้อโทรทัศน์ไว้ ใครที่อยากได้ก็ต้องทำงานเก็บเงินเพื่อที่จะซื้อความบันเทิงนี้ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2526 โทรทัศน์สีเครื่องแรกก็ปรากฏขึ้นในหมู่บ้าน คนที่ซื้อโทรทัศน์สีเครื่องนี้มาซื้อมาจากกรุงเทพฯ การที่โทรทัศน์ได้ถูกซื้อมาจากกรุงเทพฯ และเป็นโทรทัศน์สีเครื่องแรกของหมู่บ้านจึงทำให้เป็นที่สนใจของคนในหมู่บ้านมาก เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 5 ปี จำนวนครัวเรือนที่มีโทรทัศน์ก็เพิ่มมากขึ้น ช่วงเวลานี้เองที่คนในหมู่บ้านเริ่มรู้จักระบบสินเชื่อแบบผ่อนส่ง นอกจากนี้บริษัทขายเครื่องใช้ไฟฟ้าในเชียงใหม่ ยังได้ขยายการขายเข้าไปถึงในหมู่บ้าน โดยมีพนักงานแนะนำสินค้าออกไปแนะนำสินค้ากับชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ ตู้เย็น วิทยุ วิดีโอ เครื่องเสียง ฯลฯ ชาวบ้านเองก็ได้ให้ความสนใจกับการเข้ามาขายสินค้าในครั้งนี้ แต่ก็ยังคงเลือกที่จะไปซื้อสินค้าโดยตรงกับบริษัทมากกว่า จนกระทั่งปี 2531 คนในชุมชนใกล้เคียงได้เปิดร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าซึ่งเป็นร้านตัวแทนจากบริษัทแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ขึ้น เมื่อร้านค้าแห่งนี้ได้เปิดตัว ความสะดวกในการซื้อสินค้าก็เพิ่มมากขึ้น ไม่ต้องไปซื้อถึงในเชียงใหม่ เพราะร้านค้านี้ให้ความเป็นตัวแทนของบริษัทในเชียงใหม่เป็นประกันว่ามีสินค้าและบริการที่เหมือนกับบริษัทในเชียงใหม่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ซื้อสินค้าจากร้านค้าแห่งนี้ แต่ก็ยังมีชาวบ้านอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังคงซื้อสินค้าที่เชียงใหม่ เมื่อร้านค้าที่เปิดในชุมชนมีที่ท้าวว่าจะขายสินค้าให้กับคนในชุมชนได้มาก คนในชุมชนที่มีฐานะทางการเงินที่ดีจึงทยอยเปิดร้านค้าแบบเดียวกันเพิ่มอีกหลายร้าน ในปี 2532 เป็นปีที่เริ่มมีการค้าขายที่ดินในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นปัจจัยส่วนหนึ่ง

ที่ทำให้เกิดการบริโภคสินค้าต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบกับทางร้านค้าเริ่มเสนอแรงจูงใจในการซื้อสินค้าแบบเงินผ่อน ผู้คนจึงเริ่มใช้ระบบสินเชื่อแบบผ่อนส่งกันมากขึ้น สิ่งกระตุ้นที่มีประสิทธิภาพทำให้ผู้คนอยากได้สินค้าคือการโฆษณา ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาผ่านทางโทรทัศน์ วิทยุ และการบอกเล่าถึงคุณภาพของสินค้า ความอยากมีอยากได้ การได้เห็นได้ทดลอง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการซื้อได้ทั้งสิ้นในปัจจุบันสินค้าพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าก็ได้พัฒนาประสิทธิภาพ รูปแบบ รูปทรงให้ทันสมัยมากขึ้น มีการโฆษณาผ่านทางสื่อต่าง ๆ อย่างมากมาย ปัจจุบันการเดินทางจากหมู่บ้านมาเชียงใหม่แสนจะสะดวกสบาย และยังมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่เปิดขึ้นอีกหลายห้าง ด้วยเงื่อนไขทั้งหมดนี้ทำให้การซื้อสินค้าเป็นเรื่องธรรมดา การเป็นเจ้าของสินค้าก็กลายเป็นเรื่องปกติว่าสมัยก่อนมาก

การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน เริ่มจากการขายที่ดินให้นายทุน การเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรม และการสร้างถนนสายคอนกรีตขึ้นในปี 2538 สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ชาวบ้านหลายคนต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยม ด้วยการที่ระบบนี้เสนอเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ง่ายต่อการเป็นเจ้าของสินค้า ความสะดวกสบายที่เกิดขึ้นในการเดินทางเข้าสู่เชียงใหม่ การเปิดตัวของร้านค้าที่เป็นตัวแทนจากบริษัทในเชียงใหม่ในหมู่บ้านหลายร้าน และการที่ร้านเหล่านี้ได้แนะนำสินค้า เสนอสินค้าให้ชาวบ้านได้รับทราบ รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ที่เข้าถึงในหมู่บ้านทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ทำให้ชาวบ้านรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีผลทำให้รูปแบบของวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม

การร้องเพลงคาราโอเกะเริ่มเข้ามามีบทบาทในฐานะความบันเทิงยามเย็นหลังเลิกงาน ในหมู่บ้านมีร้านอาหารที่ให้บริการร้องเพลงคาราโอเกะในราคา 3 เพลง 10 บาท การเปิดร้านอาหารที่มีบริการคาราโอเกะในหมู่บ้านในช่วงแรก ๆ จะเป็นที่น่าสนใจของชาวบ้านมาก ร้านนี้จะเปิดขายอาหารตอนช่วงเย็นจนถึงตอนดึก ลักษณะของร้านก็ไม่ได้มีอะไรที่แปลกไปกว่าความเป็นร้านอาหารตามสั่งธรรมดา ๆ ร้านหนึ่ง สิ่งพิเศษและดึงดูดลูกค้าโดยเฉพาะกลุ่มชายวัยทำงานที่มีอายุประมาณ 25 ขึ้นไปก็คือการได้ร้องเพลงคาราโอเกะ และดื่มสุราหลังเลิกงาน รูปแบบความบันเทิงหลังเลิกงานเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และเปลี่ยนไปพร้อม ๆ กับความทันสมัยที่เข้ามาสู่ชุมชน ร้านนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านหลายคนอยากมีเครื่องเล่นคาราโอเกะเอาไว้ในบ้าน

ในชุมชนนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างมากภายในช่วงเกือบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการซื้อสินค้าโดยระบบผ่อนส่ง ก็เพราะการเกิดขึ้นของร้านค้าที่จำหน่ายอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าบนถนนสายหลักของหมู่บ้านที่ตัดผ่านหมู่ 4 หมู่ 9 ซึ่งมีร้านค้าประเภทนี้ประมาณ 5 ร้าน

ร้านที่ 1 เป็นร้านที่เปิดบริการมานานกว่า 10 ปี เปิดบริการตั้งแต่ปี 2531 ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 เดิมทีในละแวกนี้ก็มีร้านนี้เพียงร้านเดียวและเป็นร้านตัวแทนของบริษัทนิคมพานิช ลูกค้าของร้านนี้ก็จะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านและชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง เจ้าของเองก็เป็นคนหัวขี้เป็นคนที่มีความรู้เรื่อง

มองว่า ถ้าเปิดร้านนี้แล้วจะรองรับความต้องการของชาวบ้านได้ เพราะในช่วงนั้นชาวบ้านเริ่มมีกำลังซื้อกันมากขึ้น การค้าขายนั้นก็อาศัยความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเป็นเครือญาติ ความไว้เนื้อเชื่อใจกันและกัน ปัจจุบันร้านนี้ได้ปิดตัวลงแล้ว และได้ให้หลานเปิดร้านลักษณะเดียวกันแต่เปลี่ยนชื่อร้านใหม่

ร้านที่ 2 เปิดประมาณปี 2534 ตั้งอยู่หมู่ 9 เป็นร้านที่ค่อนข้างมีลูกค้าเยอะ และรุ่งมากในช่วงนั้น เจ้าของร้านก็เป็นคนในหมู่บ้านเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ไฟแรง ในตอนนั้นประมาณปี 2537 ก็ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านที่หนุ่มที่สุดและมีความรู้ในระดับปริญญาตรีคนแรกของหมู่บ้าน ร้านนี้จะมีสินค้าในร้านเยอะมากทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ หม้อหุงข้าว ตู้เย็น โทรทัศน์ วีดีโอ เครื่องเสียง ตลอดจนรถจักรยานยนต์ ซึ่งร้านนี้ได้รับรถจักรยานยนต์มาจากบริษัทแสงชัยพาณิชย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ร้านนี้ก็เปิดมา 2 ปีแล้ว สาเหตุก็เพราะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ฐานะทางการเงินไม่ดีก็เลยต้องปิดตัวลง

ร้านที่ 3 ร้านนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 เปิดเมื่อปี 2537 เป็นร้านขายพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เป็นตัวแทนจากนิคมพานิช ร้านนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าไร และได้ปิดกิจการไปเมื่อปี 2542 เพราะว่าฐานะทางการเงินไม่ดี ปัจจุบันเปิดเป็นร้านทำคอมพิวเตอร์และสาขาส่งขายในเชียงใหม่

ร้านที่ 4 ร้านตั้งอยู่ที่หมู่ 4 และเป็นร้านเดียวที่เปิดกิจการอยู่ในปัจจุบัน ร้านนี้เปิดเมื่อ 4 ปีที่แล้ว เดิมจะเป็นร้านตัวแทนจำหน่ายรถจักรยานยนต์ของบริษัทแสงชัย เจ้าของร้านนี้เป็นหลานของร้านที่ 1 เมื่อร้านที่ 1 ปิดกิจการร้านนี้ก็เปิดขึ้นและได้ดำเนินการกระทั่ง 2 ปีที่แล้ว ร้านที่ 3 ได้ปิดกิจการลง เจ้าของร้านก็จึงดำเนินเรื่องขอเป็นร้านตัวแทนนิคมพานิชแทนร้านที่ 3 และได้ดำเนินธุรกิจมาจนถึงปัจจุบัน

ร้านที่ 5 ร้านนี้เป็นร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าของชิงเกอร์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 แต่เจ้าของมีบ้านอยู่ที่หมู่ 9 ร้านนี้เปิดเมื่อ 2535 การขายสินค้าของร้านนี้ก็เรียกได้ว่าพออยู่ได้ และอยู่มาจนถึงปี 2539 ก็ปิดตัวลงอีกเช่นกัน

ร้านค้าส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ที่หมู่ 4 นั้นเป็นเพราะการเข้า-ออกหมู่บ้านต้องอาศัยถนนเส้นหลักซึ่งตัดผ่านหมู่ 4 มาถึงหมู่ 9 และหมู่ 8 ร้านเหล่านี้จะอยู่ริมถนน ดังนั้นเวลาผู้คนผ่านเข้า-ออกหมู่บ้านก็จะเห็นร้านค้าเหล่านี้ตามทาง นอกจากร้านค้าในหมู่บ้านแล้ว ถนนแยกดอนจั่น ซึ่งเป็นทางที่จะเข้าสู่หมู่บ้านก็มีห้างสรรพสินค้าระดับซูเปอร์มาร์เก็ตตั้งอยู่ด้วย ห้างนี้เปิดบริการในปี 2540 เมื่อตอนที่ห้างได้เปิดใหม่ ๆ นั้นเป็นที่สนใจของคนในชุมชนกันมาก การได้ออกไปที่ห้างฯ ถือว่าเป็นเรื่องพิเศษ เพราะไม่มีเพียงแต่จะไปซื้อของเท่านั้น แต่คนที่ได้ไปก็ยิ่งกลับมาเล่าให้คนที่ไม่เคยไปได้รู้ว่าที่นั่นเป็นอย่างไร ในยุคใดและมีสินค้าเยอะเพียงไร มันเป็นเรื่องที่น่าตื่นตาตื่นใจมาสำหรับคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนที่ไม่ค่อยได้ออกไปไหน เมื่อได้ยินได้ฟังมาก ๆ เข้าก็เกิดความอยากไปขึ้น ประกอบกับหลักการของการขายสินค้าในห้างประเภทนี้จะเน้นว่า “ถูก” กว่าที่อื่น และทางห้างเองก็มีการประชาสัมพันธ์โดยการออกเป็นเอกสารที่มีรูป

สินค้าพร้อมบอกราคาให้บรรดากลุ่มเป้าหมายรู้ว่าสินค้านั้นราคาถูก สินค้าก็จะผลัดเปลี่ยนกันมาจัดรายการทุก 2 อาทิตย์ เมื่อห้างนี้เปิดขึ้นแน่นอนว่าจะต้องมีผลกระทบต่อร้านในหมู่บ้าน เพราะการซื้อสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ห้างย่อมถูกกว่าการซื้อสินค้าตามร้านค้าในหมู่บ้าน การสั่งซื้อสินค้าของบรรดาห้างขนาดใหญ่จะสั่งซื้อสินค้าที่ละจำนวนมาก ๆ เมื่อซื้อสินค้าจำนวนมากก็ย่อมจะถูกกว่าการสั่งซื้อสินค้าที่ละชิ้นตามคำสั่งซื้อของลูกค้าแน่นอน ดังนั้นราคาขายจึงมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด การซื้อสินค้าจากห้างดังกล่าวก็จำกัดอยู่เฉพาะการซื้อสินค้าด้วยเงินสด อย่างไรก็ตามลูกค้าที่ต้องการซื้อสินค้าแบบเงินผ่อนก็ยังต้องซื้อสินค้าที่ร้านค้าในหมู่บ้าน ในห้างเหล่านั้นก็ยังมีการขายสินค้าในรูปแบบของเงินผ่อนเช่นกัน แต่กลุ่มเป้าหมายนั้นต่างกันเนื่องจากทางห้างจะเน้นลูกค้าที่เป็นคนชั้นกลาง มีเงินเดือนตามที่ห้างกำหนด มีหน้าที่การงานที่มั่นคง ไม่มีชาวบ้านคนใดที่ซื้อสินค้าเงินผ่อนกับทางห้างเลย นั่นอาจจะวิเคราะห์ได้ว่าคุณสมบัติของชาวบ้านอาจจะไม่ตรงกับที่ทางห้างกำหนดไว้ ชาวบ้านเองก็ไม่ได้คิดที่จะสนใจซื้อสินค้าผ่อนส่งกับทางห้าง

ยุคเฟื่องฟูสุดขีดของร้านค้าในพื้นที่

ยุคเฟื่องฟูจะอยู่ในช่วงปี 2532-2538 ช่วงนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีกำลังซื้อสินค้ามากซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเงื่อนไขหลายอย่าง เป็นยุคที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูทั่วประเทศ ราคาที่ดินสูงขึ้นมาก การค้าขายก็มีผลตอบแทนในชั้นดีมาก ดังที่เขียนไว้ในบทที่ 2 ว่าช่วงเวลานี้เป็นเวลาที่ชาวบ้านได้เงินจากการขายที่ดินให้กับสนามกอล์ฟ และหมู่บ้านจัดสรรที่อยู่ถนนสายคอนจัน การขายที่ดินทำให้ชาวบ้านมีเงินจำนวนมากในการซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่ตัวเองต้องการและนำเงินไปสร้างบ้านใหม่ เมื่อมีการปรับปรุงบ้านหรือสร้างบ้านใหม่แน่นอนว่าจะต้องหาซื้อของใช้ภายในบ้านด้วย และสินค้าที่ดูเหมือนว่าจะเป็นหน้าเป็นตาก็คงจะหนีไม่พ้นพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์ ตู้เย็น วิทยุ เครื่องเสียง รวมทั้งพวกรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ ที่ชาวบ้านนิยมซื้อด้วย เมื่อชาวบ้านเริ่มมีเงิน มีกำลังซื้อมากขึ้น ร้านค้าต่าง ๆ ในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงก็พุดขึ้นมาหลายร้าน เหตุผลของการตั้งร้านค้าในหมู่บ้านก็เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการซื้อของคนในชุมชนนั่นเอง และยังเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านที่ไม่ต้องไปซื้อสินค้าถึงในเชียงใหม่ การที่คนในพื้นที่เปิดร้านค้าเองก็เป็นการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตัวเองมีอยู่ให้เกิดประโยชน์คือทำให้สามารถตรวจสอบได้ว่าคนที่จะมาซื้อสินค้าเป็นคนอย่างไร มีฐานะทางการเงินอย่างไร เพื่อประกอบการตัดสินใจให้สินเชื่อก่อน ช่วงปี 2535-2538 จะเป็นช่วงที่ชาวบ้านมีกำลังซื้อสูง ร้านค้าต่าง ๆ ก็ขายสินค้าได้มากจนต้องสั่งซื้อสินค้าเพิ่ม และขยายร้านให้ใหญ่มากขึ้น มีสินค้าให้เลือกหลากหลายขึ้น

ยุคเศรษฐกิจซบเซา

ช่วงปี 2540-2542 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจเริ่มซบเซาการค้าขายในหมู่บ้านไม่ดีเท่าที่ควร ร้านค้าที่เคยมีสินค้าในร้านมากมายก็กลับมีสินค้าบางตาลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ลูกค้าที่เคยมีเยอะก็ลดน้อยลง ยอดขายสินค้าตกลง จนในที่สุดร้านค้าในชุมชนต้องปิดกิจการไปทีละร้านทีละร้าน ร้านค้าที่ปิดกิจการไปส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการเงินทั้งสิ้น บ้างก็มีปัญหาทางการเงินกับบริษัทที่ไปรับสินค้ามาขาย จากภาวะเศรษฐกิจซบเซาทำให้กำลังซื้อลดน้อยลง ความต้องการที่จะซื้อสินค้าใหม่ ๆ น้อยลง ช่วงนี้ชาวบ้านแทบจะหยุดการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เงินที่เคยได้จากการขายที่ดินก็หมดไปกับการต่อเติมบ้าน สร้างบ้านใหม่ และซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ พอถึงช่วงนี้กำลังซื้อจึงลดลง จากการที่ได้ขายที่ดินไปทำให้มีที่ดินลดลงหรือบางคนก็ไม่มีที่ดินเอาไว้ทำการเกษตรเลย และในที่สุดก็ต้องเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร การรับจ้างในหมู่บ้านจะได้ค่าแรง 130 บาท สำหรับผู้ชายและ 100 บาท สำหรับผู้หญิงนี่เป็นอัตราค่าจ้างสำหรับแรงงานภาคเกษตรแต่งงานในภาคเกษตรนี้ไม่ได้มีทุกวัน จะมีก็แต่เฉพาะช่วงที่มีการปลูกพืชและเก็บเกี่ยวผลผลิต แต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วในหมู่บ้านจะมีการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ช่วงนี้เป็นช่วงที่ราคาที่ดินตก การกว้านซื้อที่ดินของนายทุนที่จะนำไปทำเป็นบ้านจัดสรรก็ไม่มีการซื้อขายที่ดิน บ้านจัดสรรบางโครงการก็หยุดการก่อสร้าง บางแห่งก็กลายเป็นหมู่บ้านร้างก็มีให้เห็น

คนที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมก็โดนผลกระทบด้วยเช่นกัน จากการที่โรงงานต้องลดจำนวนคนงานลง คนที่จะต้องออกจากงานทางโรงงานมักจะเลือกคนที่มีอายุมาก เพราะว่าคนที่มีอายุออกจากการทำงาน แต่เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือคนงานที่มีอายุเหล่านั้นทำงานกับโรงงานมาหลายปี ซึ่งการทำงานมาเป็นเวลานาน เงินค่าตอบแทนที่ได้รับก็มักจะสูงตามอายุการทำงาน ดังนั้นจึงไม่แปลกถ้าทางโรงงานจะปลดคนงานซึ่งมีอายุการทำงานมาหลาย ๆ ปีออก เพื่อที่จะรับเด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวเข้ามาทำงาน และใช้ความเป็นหนุ่มสาวให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน และค่าตอบแทนที่เด็กหนุ่มสาวจะได้รับนั้นก็ต่อน้อยกว่าผู้ที่มีอายุการทำงานมาหลายปีอย่างแน่นอน

ด้านกลุ่มแคดดี้ที่ทำงานในสนามกอล์ฟช่วงนี้รายได้ที่ได้จากการทิปของนายก็ลดลงตามภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา นายบางคนเคยให้ทิปมากก็ให้ทิปลดลง ทางสนามกอล์ฟที่ไม่เคยปลดแคดดี้ออกจากงานแคดดี้ที่ทำงานมาตั้งแต่สนามกอล์ฟเริ่มเปิดจนถึงปัจจุบันก็มีจำนวนหลายคน ถึงแม้ว่าช่วงนี้จะเป็นช่วงที่เศรษฐกิจซบเซา แต่ทางสนามกอล์ฟกลับมีนโยบายสร้างที่พักซึ่งเป็นที่พักระดับห้าดาวสำหรับนักกอล์ฟ

ยุคปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ร้านค้าที่ขายสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ในหมู่บ้านเหลือเพียงร้านเดียว ซึ่งเป็นร้านตัวแทนของบริษัทนิคมพานิช การค้าขายในช่วงนี้ถือว่าประสบความสำเร็จในระดับดีพอสมควร ซึ่งดูได้จากจำนวนลูกค้าที่มาซื้อสินค้าทั้งการซื้อแบบเงินสดและเงินผ่อน เนื่องจากตอนนี้ร้านค้าในหมู่บ้านเหลือเพียงร้านเดียว การแข่งขันต่าง ๆ ก็จึงลดลง แต่สิ่งที่ทำให้เจ้าของร้านค้าแห่งนี้หนักใจคือพวกห้างขายสินค้าขนาดใหญ่ ที่มักจะขายสินค้าถูกกว่าและมักดึงดูดลูกค้าไป โดยเฉพาะลูกค้าที่ซื้อสินค้าด้วยเงินสด แต่สำหรับการขายสินค้าแบบเงินผ่อนนั้นลูกค้าจำนวนมากก็ยังซื้อสินค้าที่ร้านนี้อยู่ แต่ก็จะมีลูกค้าอีกจำนวนหนึ่งไปซื้อสินค้าที่บริษัทนิคมพานิชแทนการซื้อสินค้ากับร้านค้าตัวแทนในหมู่บ้าน การค้าขายในหมู่บ้านเริ่มดีขึ้นช่วงปลายปี 2542 ชาวบ้านก็เริ่มมีกำลังซื้อกันมากขึ้นกว่าช่วงปี 2540

การส่งเสริมการขายในรูปแบบต่าง ๆ

ร้านค้าแห่งนี้จะมีจุดขายตรงที่เป็นร้านค้าตัวแทนของบริษัทนิคมพานิช ดังนั้นย่อมมีความน่าเชื่อถืออยู่ในตัว การที่ร้านนี้เป็นร้านตัวแทนก็ย่อมมีสินค้าและบริการต่าง ๆ เหมือนกับบริษัทนิคมพานิช ดังนั้นการส่งเสริมการขายต่าง ๆ ก็จะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลและภายใต้นโยบายบริษัทแม่ เมื่อเวลาที่จะมีการโปรโมทสินค้าก็จะมีคนจากบริษัทนิคมพานิชมาดูแลจัดการให้ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งจุดทดลองสินค้าต่าง ๆ บริษัทแม่ก็เป็นผู้วางแผน จัดการและดำเนินการให้ทั้งสิ้น ในการโปรโมทสินค้าก็ต้องดูจังหวะด้วย จะเลือกช่วงเวลาในการจัดโปรโมทสินค้าช่วงที่ผู้คนว่างจากการไปไร่ไปนา จะไม่โปรโมทในช่วงที่คนออกไปทำนาหรือเก็บผลผลิต ช่วงไหนที่ทางร้านมีการจัดแสดงสินค้า ทดลองสินค้าจะมีผู้คนให้ความสนใจกันเป็นพิเศษ บางคนอาจตัดสินใจซื้อในวันนั้นเลยก็มี จุดขายของทางร้านค้าแห่งนี้จะเน้นถึงคุณภาพสินค้าที่จะต่างจากห้างขนาดใหญ่ที่ขายสินค้าราคาถูกกว่า ทางเจ้าของร้านจะให้ความสำคัญมากและพยายามพูดอยู่เสมอว่าสินค้าที่ขายในห้างขนาดใหญ่และมีราคาถูกเท่าที่ร้านของตนนั้นเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสู้สินค้าของทางร้านไม่ได้ นอกจากจะเน้นถึงคุณภาพสินค้าแล้วทางร้านยังเน้นถึงบริการหลังการขายด้วย นี่ถือว่าเป็นจุดเด่นที่สำคัญ เพราะว่าการซื้อสินค้าตามห้างใหญ่ ๆ นั้น เวลาที่สินค้าเสียก็ต้องส่งสินค้าไปซ่อมเอง ซึ่งไม่เหมือนกับการซื้อสินค้าในร้านค้าแห่งนี้ที่จะมีพนักงานของร้านคอยให้บริการ ซึ่งจะสะดวกกว่าการที่ต้องเอาสินค้าไปซ่อมเอง บางครั้งทางร้านก็จัดให้มีการตรวจเช็คสินค้าฟรี

การจัดการส่งเสริมการขายโดยการแสดงสินค้าและลดราคาสินค้าเป็นวิธีจูงใจทำให้คนตัดสินใจซื้อสินค้ากันมาก โดยเฉพาะคำพูดที่ว่า "ถ้าหมดเดือนนี้จะได้ราคานี้แล้วนะ" มักเป็นคำพูดที่พูดแล้วได้ผล นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้ออีกจะเป็นระบบสินเชื่อแบบผ่อนส่งที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเป็นเจ้าของสินค้าได้โดยไม่ต้องจ่ายเงินก้อนใหญ่ในการซื้อสินค้า จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านทำให้ทราบว่าสิ่งที่ดึงดูดใจให้สินเชื่อกับชาวบ้านของร้านค้าแห่งนี้จะสามารถให้ได้ง่ายกว่าการที่

ชาวบ้านจะไปขอสินเชื่อจากบริษัทแม่ เพราะว่าจากการที่เจ้าของร้านเป็นคนในพื้นที่ย่อมรู้ถึงศักยภาพของคนในชุมชนที่จะซื้อสินค้า ตลอดจนสถานภาพทางการเงิน และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การขอสินเชื่อจากร้านค้าในหมู่บ้านจึงมักจะไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าไร หลักเกณฑ์การให้สินเชื่อที่บริษัทในเชียงใหม่กำหนดก็มีการยืดหยุ่นกฎเกณฑ์ให้กับชาวบ้านในชุมชนเช่น การไม่กำหนดรายได้ของผู้ที่มาขอสินเชื่อ หรือการยกเว้นข้อกำหนดต่างๆที่ทางบริษัทได้กำหนดไว้ทำให้สามารถขอสินเชื่อได้ง่ายกว่าการไปขอสินเชื่อจากร้านอื่นๆที่อยู่นอกชุมชน นอกจากนี้ในการผ่อนชำระเงินค่าสินค้าให้กับทางร้านก็สามารถขอเลื่อนการผ่อนชำระออกไปได้ในกรณีที่ไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ทันตามเวลา

การขายสินค้าของร้านตัวแทนในชุมชน

ร้านค้าในชุมชนตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านห้วยไซเหนือ ลักษณะเป็นเหมือนตึกแถวชั้นเดียว 3 คูหา และมีพื้นที่อีกส่วนหนึ่งแยกออกไปสำหรับการซ่อมรถจักรยานยนต์ให้ลูกค้า สินค้าในร้านจะเป็นสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกชนิด สินค้าที่ทางร้านนำมาตั้งโชว์จะมีตู้เย็น โทรทัศน์สีขนาดต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นโทรทัศน์สีที่มีจอภาพขนาดใหญ่ และเป็นโทรทัศน์แบบจอแบนที่มีให้เลือกหลายรุ่น หลายยี่ห้อ นอกจากนี้ยังมีพวกเครื่องเสียงยี่ห้อต่าง ๆ จากการสังเกตสินค้าในร้านนี้จะเป็นสินค้านำเข้าใหม่ ๆ ทั้งสิ้น สินค้าอะไรที่มีโฆษณาทางโทรทัศน์ก็จะมีให้เห็นในร้านค้าแห่งนี้เช่นกัน คอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นวีซีดี คาราโอเกะ เป็นสินค้าที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนี้ ทางร้านยังมีรถจักรยานยนต์จำหน่ายด้วย เรียกว่ามีสินค้าทุกอย่าง สินค้าอย่างไหนที่ไม่ได้ตั้งโชว์ในร้าน หรือไม่มีในร้านก็สามารถสั่งจากทางบริษัทในเชียงใหม่ได้ โดยสามารถเลือกดูสินค้าได้จากแคตตาล็อกสินค้าที่บริษัทในเชียงใหม่จัดส่งให้ เมื่อมีการสั่งซื้อบริษัทในเชียงใหม่ก็จะจัดส่งสินค้าให้ในทันที

การขายสินค้านำเข้าให้ลูกค้าส่วนใหญ่เจ้าของร้านจะดูแลลูกค้าเอง โดยมีการถามความต้องการของลูกค้า แนะนำสินค้าต่าง ๆ เจ้าของร้านจึงมีความรู้ในตัวสินค้าอยู่พอสมควร จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเจ้าของร้านแห่งนี้เป็นคนในบ้านห้วยไซ จึงทำให้การขายสินค้าและการแนะนำสินค้าเป็นที่น่าเชื่อถือ ส่วนใหญ่ลูกค้าจะเชื่อตามที่เจ้าของร้านแนะนำ ชาวบ้านจะคิดว่า เจ้าของร้านต้องเป็นคนที่รู้เรื่องเครื่องใช้ไฟฟ้าดี แต่พวกเขาคงลืมไปว่าเจ้าของร้านเองก็ไม่ได้ใช้สินค้าที่มีอยู่ทุกอย่างในร้าน ความรู้ในสินค้าบางอย่างเจ้าของร้านก็ไม่ได้มีความรู้แตกต่างไปจากคนทั่วไปเลย การขายสินค้าคนขายจะมีการเสนอสินค้านำเข้าใหม่ ๆ ให้กับลูกค้า ซึ่งบางครั้งอาจเป็นการสร้างความต้องการให้กับลูกค้าเพิ่มมากขึ้น จากที่ลูกค้าได้คิดไว้ในใจหลังจากที่ต้องการซื้อสินค้าชนิดใด มีหลายครั้งที่ผู้ขายทำให้การตัดสินใจของลูกค้าเปลี่ยนไปเพราะคำแนะนำของผู้ขายนั่นเอง ที่มักจะพูดถึงคุณสมบัติเด่น ๆ ของสินค้าที่เพิ่มขึ้นว่าดีอย่างไร ทำให้ลูกค้าคล้อยตามผู้ขาย ลูกค้าบางคนก็ซื้อสินค้าตามที่ผู้ขายแนะนำ ร้านแห่งนี้ไม่ได้มีการขายสินค้าแบบการ

ขายตรง แต่คนในชุมชนสามารถแนะนำให้เพื่อนบ้านหรือคนรู้จักมาซื้อสินค้าในร้านแห่งนี้ได้ และผู้ที่แนะนำก็จะได้รับค่าตอบแทน ถ้ามีการซื้อสินค้า ค่าตอบแทนที่ได้รับเรียกว่าเป็น “น้ำใจ” ที่ร้านค้ามีให้กับผู้แนะนำ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการแนะนำเพื่อนให้ซื้อสินค้าจากร้านค้าได้ ถ้าเพื่อนซื้อเครื่องเล่นวีซีดี คนที่แนะนำมาก็จะได้ค่านายหน้า 200 บาท ถ้าเพื่อนของผู้แนะนำซื้อสินค้าในรูปแบบของเงินสด แต่ถ้าเป็นการซื้อแบบเงินผ่อนผู้ที่แนะนำจะได้ค่านายหน้า 500 บาท ซึ่งสูงกว่าการซื้อแบบเงินสด แสดงให้เห็นว่าการขายสินค้าเงินผ่อนนั้นจะได้กำไรจากการขายมากกว่าการขายแบบเงินสดมาก ส่วนต่างของราคามีมูลค่าสูงตาม ทางร้านจะบวกดอกเบี้ยสำหรับการซื้อแบบเงินผ่อนถึง 30% จากราคาสินค้าเงินสด

การจัดแสดงสินค้าเป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นการดึงดูดความสนใจของคนในชุมชนให้เข้ามาที่ร้านแห่งนี้ การจัดแสดงสินค้าหรือการจัดโปรโมชั่นสินค้าทางร้านจะจัดตามที่บริษัทในเชียงใหม่ และบริษัทแม่ของสินค้าแต่ละชนิดกำหนดเอาไว้ การจัดโปรโมชั่นสินค้าจะจัดงานบริเวณหน้าร้าน โดยมีการตั้งเต็นท์เพื่อให้ชาวบ้านได้ทดลองสินค้า และชมการสาธิตผลิตภัณฑ์ การจัดงานทั้งหมดจะมีเจ้าหน้าที่จากบริษัทในเชียงใหม่เป็นคนจัดงานนี้ วันที่มีการจัดงานชาวบ้านก็จะให้ความสนใจ และพากันไปดูเป็นจำนวนมาก ก่อนการจัดงานจะมีการแจ้งให้ชาวบ้านได้ทราบล่วงหน้าด้วยเสียงตามสายในหมู่บ้าน และจากป้ายโฆษณาหน้าร้าน ในงานมักจะมีการตรวจเช็คสินค้าให้ฟรีด้วย การจัดแสดงสินค้าก็จะมีการลดราคาสินค้าที่นำมาจัดแสดงด้วย จุดนี้เองที่ทำให้คนในชุมชนมีความสนใจเป็นพิเศษเพราะราคาสินค้าที่ถูกลง เรื่องการโฆษณาประชาสัมพันธ์ร้าน ทางร้านไม่ได้มีการโฆษณาอะไรเป็นพิเศษ จะมีก็แต่ใบปลิวแนะนำสินค้าที่จะแจกจ่ายไปทุกหลังคาเรือนในใบปลิวก็จะมีรายละเอียดสินค้าต่าง ๆ สินค้าที่มีอยู่ในใบปลิวมักจะเป็นสินค้าที่ลดราคา ซึ่งในการจัดทำใบปลิวนี้บริษัทในเชียงใหม่จะเป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมด

นอกจากการซื้อขายสินค้าแล้วทางร้านยังใช้ระบบเทินสินค้าคือ ถ้าลูกค้าต้องการเปลี่ยนสินค้าให้ดีขึ้น เช่น ต้องการเปลี่ยนโทรทัศน์จากเครื่องเก่าเป็นเครื่องใหม่ก็จะมาให้ทางร้านตีราคาโทรทัศน์เครื่องเก่าเพื่อที่จะแลกซื้อเป็นโทรทัศน์เครื่องใหม่ มีผู้ใช้วิธีนี้ 20% จากจำนวนลูกค้า ซึ่งก็ถือว่าเป็นจำนวนที่มาก แต่การทำวิธีนี้ก็ทำให้ร้านสามารถขายสินค้าได้มากขึ้น และไม่ได้มีผลเสียอะไรกับทางร้าน ทางร้านยังสามารถนำโทรทัศน์เก่าเหล่านั้นมาขายได้อีก การตีราคาสินค้าจะอยู่ที่ 1,000-2,000 บาท ตามสภาพสินค้าซึ่งไม่ได้มีการตั้งกฎเกณฑ์ตายตัว

การเลือกสินค้าของชาวบ้านในชุมชน

การเลือกซื้อสินค้าของชาวบ้านนั้น โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ผู้ที่จะซื้อสินค้ามักมีสินค้าที่ตนเองต้องการจะซื้ออยู่ในใจแล้ว ซึ่งสินค้าที่คิดว่าจะซื้อนั้นบางครั้งก็เป็นเพราะว่าต้องการสินค้านั้นจริง ๆ โดยที่โฆษณาไม่ได้มีผลต่อการตัดสินใจซื้อ เพียงแต่โฆษณานั้นทำให้รู้ว่าตอนนี้มีสินค้าอะไรบ้างเป็นการ

ประกอบการตัดสินใจซื้อสินค้า และเมื่อไปยังร้านค้าผู้ขายก็จะให้คำแนะนำว่าสินค้ารุ่นไหน ยี่ห้อไหนถึงจะเหมาะกับการใช้งานและกำลังเป็นที่นิยมหรือว่าเป็นสินค้าที่ขายดี มีคุณภาพ การให้คำแนะนำทำให้ผู้ซื้อได้ข้อมูลในการตัดสินใจ แต่บางครั้งคำแนะนำของผู้ขายก็ไม่ใช่ผลถ้าลูกค้ามีสินค้ารุ่นและยี่ห้อที่ต้องการในใจแล้วลูกค้ากลุ่มนี้มักจะแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง โฆษณาอาจมีผลที่ทำให้ได้รับข้อมูล เพื่อนบ้านก็เช่นกันถ้าเพื่อนบ้านเคยใช้หรือใช้แล้วดีก็จะบอกต่อว่าสินค้านี้ดี ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อได้

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านส่วนหนึ่งทำให้รู้ว่า ถ้าพวกเขาจะซื้อโทรทัศน์จะต้องเป็นโทรทัศน์ยี่ห้อ Panasonic เท่านั้น พวกเขามีความเห็นที่เหมือนกันว่า โทรทัศน์ยี่ห้อนี้ มีคุณภาพดี ใช้ทนทาน ไม่เสียหายเหมือนยี่ห้ออื่น ๆ ใช้ได้นานเป็น 10 ปี ชาวบ้านหลายคนใช้โทรทัศน์ยี่ห้อ Panasonic (เมื่อก่อนจะเป็นยี่ห้อ national) ชาวบ้านที่เคยใช้ national มาก่อนก็จะชื่นชอบในคุณภาพสินค้า และเห็นว่าโทรทัศน์ยี่ห้อนี้ดี การตัดสินใจซื้อโทรทัศน์เครื่องที่สองของพวกเขาจะเป็น national (หรือปัจจุบันเป็น Panasonic) ถึงแม้ว่าโทรทัศน์ยี่ห้อนี้จะแพงกว่าโทรทัศน์ยี่ห้ออื่น ๆ มากก็ตาม ด้วยความชื่นชอบในตัวสินค้าทำให้ปัจจัยเรื่องราคาไม่เป็นผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้า จากการได้สอบถามช่างผู้เชี่ยวชาญในการซ่อมโทรทัศน์คนหนึ่งกลับมาพบว่า จริง ๆ แล้วยังมีโทรทัศน์ที่มีคุณภาพดีกว่ายี่ห้อ Panasonic แถมยังราคาถูกกว่ากันเยอะมาก แต่โทรทัศน์ยี่ห้อนั้นก็กลับไม่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่โทรทัศน์ยี่ห้อนั้นใช้อุปกรณ์ภายในที่มีคุณภาพดีกว่าโทรทัศน์ยี่ห้อ Panasonic ด้วยซ้ำ

ห้างขนาดใหญ่ได้กลายเป็นแหล่งที่มีสินค้าราคาถูก ซึ่งมีราคาต่ำกว่าร้านค้าในหมู่บ้าน แต่การมาซื้อสินค้าในห้างต่าง ๆ เหล่านี้ ชาวบ้านจะต้องซื้อสินค้าเป็นเงินสด ดังนั้นชาวบ้านคนไหนที่มีกำลังซื้อก็จะมาซื้อสินค้าที่นี้แทนการซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน ร้านตัวแทนในหมู่บ้านจึงต้องมิกลวิธีที่จะทำให้ชาวบ้านกลับมาซื้อสินค้าที่ร้านด้วยการบอกกับชาวบ้านว่า สินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ขายตามห้างขนาดใหญ่นั้น คุณภาพของสินค้าจะดีกว่าสินค้าที่ซื้อจากทางร้าน เพราะเคยมีข่าวอยู่ช่วงหนึ่งว่าโทรทัศน์จากห้างเหล่านี้เป็นโทรทัศน์ที่ไม่มีคุณภาพ เสียเร็วกว่าที่ควรจะเป็นและเมื่อส่งให้ช่างได้ซ่อมปรากฏว่าวงจรภายในเป็นของที่ไม่มีคุณภาพ และไม่ใช่อะไหล่เดียวกับตัวเครื่อง เจ้าของร้านตัวแทนในหมู่บ้านจึงให้เหตุการณ์นี้ชี้แจงให้ชาวบ้านตระหนักว่า ถ้าไปซื้อสินค้าในห้างอาจจะได้สินค้าที่ไม่มีคุณภาพ ชาวบ้านบางคนก็เชื่อบางคนก็ไม่เชื่อและได้ไปซื้อโทรทัศน์มาใช้ปรากฏว่าก็ใช้ได้ดี ไม่มีปัญหาอะไร การซื้อสินค้าในห้างขนาดใหญ่เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของชาวบ้านที่จะได้สินค้าที่มีราคาถูกกว่ามาใช้ แต่ในการซื้อสินค้าแบบเงินสดชาวบ้านก็ยังคงเลือกที่จะซื้อที่ร้านตัวแทนในหมู่บ้านมากกว่าการออกไปซื้อข้างนอกชุมชน

การซื้อสินค้าของคนในชุมชน

การตัดสินใจซื้อสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าของชาวบ้านนั้น เกิดจากการเห็นคนอื่นใช้สินค้าก็เกิดความต้องการซื้อบ้าง ในกรณีนี้พบอยู่หลายคน เริ่มตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาเข้าไปในเมืองเห็นโทรทัศน์ก็เลยอยากได้บ้าง ในที่สุดก็ต้องซื้อมาเป็นเจ้าของ เมื่อคนในหมู่บ้านเห็นก็เกิดความอยากได้ ก็ต้องไปซื้อมาเป็นเจ้าของ ปัจจุบันทุกครัวเรือนเป็นเจ้าของโทรทัศน์อย่างน้อย 1 เครื่อง ในการซื้อเครื่องซักผ้าของชาวบ้าน ชาวบ้านหลายคนให้ความเห็นว่าการซื้อเครื่องซักผ้าถือเป็นความสะดวกสบายที่ไม่ต้องมาซักผ้าเอง และเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้าที่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง แต่การซักผ้าด้วยเครื่องนั้นปัญหาที่พบคือ เครื่องซักผ้ามักจะซักผ้าไม่ค่อยสะอาด ไม่เหมือนกับการซักผ้าด้วยมือ ชาวบ้านบางคนที่ใช้เครื่องซักผ้าแบบเปิดฝาด้านบน เวลาซักผ้าด้วยเครื่องก็จะเปิดฝาเครื่องไว้ เพื่อที่จะได้หยิบผ้าจากเครื่องซักด้วยมือ ทำให้ผ้าสะอาดขึ้น ในขณะที่เครื่องซักผ้าก็ซักไป คนก็หยิบผ้าจากเครื่องขึ้นมาขยี้ด้วยมือ

การซื้อไมโครเวฟของชาวบ้านที่ซื้อไปมักจะได้ไม่ได้ใช้งานอย่างจริงจังเท่าไรนัก ที่จะหวังจะนำมาทำอาหารอย่างที่คนขายมาสาธิตไว้ก็ไม่ได้ทำ ใช้เพียงแต่อุ่นอาหารบางครั้งเท่านั้น อย่างเช่นในการตัดสินใจซื้อไมโครเวฟของพี่ไผ่และพี่ละไม ซึ่งทำงานเย็บผ้าอยู่ที่บ้านของคนที่รับเหมาช่วงเย็บกระเป๋ากิจจาก คนรู้จักกันซึ่งเป็นคนในชุมชนใกล้เคียงได้นำสินค้าซึ่งก็คือไมโครเวฟมาเสนอขายให้กับกลุ่มพี่ ๆ ที่เย็บผ้า โดยที่สาธิตว่าเจ้าไมโครเวฟสามารถทำอาหารได้หลายอย่าง เช่น ทำอาหาร คุกกี้ และของกินเล่นอีกหลายอย่าง ในการสาธิตคนที่เป็นคนสาธิตก็จะเชิญชวนในกลุ่มเป้าหมาย ทดลองสินค้าโดยการช่วยทำอาหารต่าง ๆ และรับประทานร่วมกัน การสาธิตสินค้านั้นนับว่าประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ กลุ่มเย็บผ้าให้ความสนใจกันมาก นั่นเป็นเพราะไมโครเวฟเป็นสิ่งแปลกใหม่ ดูทันสมัย ไม่ต้องก่อไฟ จุดเตา ทำอาหารให้ยุ่งยาก เพียงแค่เตรียมอาหารใส่จานแล้วกดปุ่มง่ายกว่าการทำอาหารแบบเดิม ตอนที่สาธิตไมโครเวฟดูเหมือนว่าประสิทธิภาพของไมโครเวฟจะมีมากเหลือเกินสามารถทำอะไรก็ได้ ทั้งต้ม ทอด ทำอาหารได้สารพัด จุดนี้เองเป็นจุดที่ดึงดูดความสนใจของกลุ่ม ที่ทำให้ดูว่าการทำอาหารนั้นง่ายเหลือเกิน ไม่ว่าจะเป็นอาหารชนิดไหนก็สามารถทำได้ ความสะดวกสบาย ความง่ายในการทำอาหาร ความทันสมัยของสินค้า ทำให้คนกลุ่มเย็บผ้าตัดสินใจซื้อได้ไม่ยากเลย พวกเขาได้ตัดสินใจซื้อในวันที่สาธิตไมโครเวฟนั่นเอง เฉพาะการมาสาธิตครั้งนี้ทำให้ขายเครื่องไมโครเวฟได้ 10 เครื่องทันทีที่การสาธิตสิ้นสุดลง ทุกคนที่ตัดสินใจซื้อไมโครเวฟต่างให้เหตุผลว่า มันน่าใช้สะดวกและใช้งานง่าย แถมยังประหยัดเวลาในการทำอาหารลงมาก การซื้อไมโครเวฟในวันนั้นเป็นการซื้อแบบเงินสดกันทุกคนคือ ต้องวางเงินดาวน์ 400 บาท และผ่อนชำระ 10 งวด งวดละ 400 บาท รวมรวมทั้งสิ้น 4,400 บาท ในการผ่อนครั้งนี้ไม่ได้มีการทำสัญญาอะไรกัน อาศัยความเชื่อถือซึ่งกันและกัน เพราะต่างคนต่างรู้จักกันอยู่แล้ว บวกกับราคาไมโครเวฟที่ในเวลานั้นทุกคนต่างคิดเหมือนกันว่าไม่แพง ในการผ่อนชำระต่อเดือนก็จ่ายเพียงเดือน

ละ 400 บาท ซึ่งถือว่าไม่ได้เป็นจำนวนเงินมากมายนัก ทุกคนที่ซื้อสินค้าคิดว่าเงินจำนวนนี้พวกเขาสามารถหามาชำระหนี้ได้ เมื่อมีการวางเงินดาวน์แล้วก็ได้สินค้าในทันที การชำระเงินค่าผ่อนส่งคนที่นำไมโครเวฟมาขายก็จะมาเก็บเงินทุก ๆ เดือน โดยมาเก็บเงินที่ทำงาน ในการผ่อนชำระนั้นไม่มีปัญหาในการผ่อนชำระ ทุกคนมีเงินจ่ายให้กับผู้ขายสินค้า แต่ถ้าเดือนไหนเก็บเงินได้ไม่พอก็จะบอกกับคนที่นำสินค้ามาขายว่า อีก 2 วัน ค่อยมาเก็บ โดยส่วนใหญ่มักจะไม่มีปัญหาในการผ่อนส่ง เนื่องจากจำนวนเงิน 400 บาทนั้นไม่ได้มากมายหรือเหลือมากกว่าแรงของพวกเขา และการผ่อนส่งเดือนละแค่ 400 บาท เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อสินค้า

เมื่อได้ซื้อสินค้าไปแล้ว แทบทุกคนที่ซื้อไปไม่ได้ทำอาหารอย่างที่คนขายสินค้าสาธิตเลย เพราะในชีวิตประจำวันของพวกเขาไม่ได้ทำอาหารอย่างที่คนขายได้นำมาสาธิต เช่น พวกคุกกี้ ไก่อบ พวกเขาก็กินอาหารที่บ้าน พวกน้ำพริก ผักต้ม หรือแกงพื้นเมืองทางภาคเหนือ อาหารเหล่านี้ไม่เหมาะที่จะใช้ไมโครเวฟในการประกอบอาหาร การใช้ไมโครเวฟในการทำอาหารกลับเป็นการเพิ่มความยุ่งยากให้มากขึ้นเสียอีก ชาวบ้านที่ซื้อไมโครเวฟไปไม่มีความถนัดที่จะทำอาหารโดยใช้ไมโครเวฟ การใช้ไมโครเวฟของพวกเขาใช้ในการอุ่นอาหารเท่านั้น แทบจะไม่ได้ใช้อย่างอื่นเลย

การซื้อไมโครเวฟของชาวบ้านที่รับจ้างเย็บผ้า นั้น เกิดจากการเห็นการสาธิตผลิตภัณฑ์ที่ผู้ขายต้องการสร้างความต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้บริโภค โดยใช้การทำอาหารชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นอาหารที่แตกต่างจากอาหารที่ชาวบ้านกินอยู่ทุกวัน ทำให้เกิดความน่าสนใจ แปลกใหม่ ตื่นตาตื่นใจกับผู้ชมการสาธิตครั้งนั้น การสาธิตที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างความต้องการ และกระตุ้นให้เกิดการซื้อทั้งสิ้น รวมทั้งการใช้ระบบสินเชื่อแบบผ่อนส่งในการจูงใจและกระตุ้นให้เกิดความต้องการและการตัดสินใจที่ง่ายขึ้น กลุ่มเย็บผ้านี้ไม่มีกำลังซื้อที่จะซื้อสินค้าในรูปแบบของเงินสด เพราะเงินที่ได้จากการเย็บผ้าที่เป็นรายได้นั้นก็มีไม่มากนัก และในการขายครั้งนี้ดูเหมือนว่าผู้ขายจะต้องการขายสินค้าแบบเงินผ่อนมากกว่าการขายสินค้าแบบเงินสด สังเกตได้จากการที่ผู้ขายเจาะจงให้ซื้อด้วยเงินผ่อน และไม่ได้พูดถึงการซื้อด้วยเงินสดเลย จึงเป็นการตั้งใจให้ผู้ซื้อซื้อสินค้าด้วยเงินผ่อนมากกว่า ผู้ขายอาจเห็นว่าในการขายสินค้าที่เป็นรูปแบบของเงินผ่อนทำให้ขายสินค้าได้ง่ายกว่าการขายสินค้าแบบเงินสด ซึ่งการจ่ายเงินค่าสินค้าด้วยเงินสดภายในครั้งเดียวนั้นก็เป็นจำนวนเงินที่มากพอสมควร คงอาจทำให้การขายสินค้านั้นขายได้น้อยขึ้นกว่าการขายด้วยเงินผ่อน การซื้อด้วยเงินผ่อนนั้นผู้ซื้อจ่ายเงินค่าสินค้าครั้งละไม่มากนัก ทำให้เกิดการตัดสินใจได้ง่ายกว่า การสร้างกำลังซื้อล่วงหน้าโดยการใช้ระบบเงินผ่อนนั้นทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงสินค้าได้ง่ายขึ้นก่อนหน้าที่จะมีการสาธิตไมโครเวฟนั้น ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจกับเครื่องใช้ไฟฟ้าตัวนี้สักเท่าไร เคยเห็นผ่านตามาบ้างแต่ก็ไม่ค่อยได้สนใจ เพราะคิดว่าไม่จำเป็นที่จะต้องซื้อ แต่เมื่อได้เห็นการสาธิตและทดลองสินค้าด้วยตัวเองแล้ว กลับมีความรู้สึกอยากได้สินค้านี้มากกว่าเดิม นั้นหมายความว่า การสาธิตและทดลอง

สินค้าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความต้องการสินค้า และเป็นวิธีที่ได้ผลมาก ซึ่งเห็นได้จากการขายในวันนั้นที่ขายได้ถึง 10 เครื่อง กับการเสียเวลาสาธิตสินค้าเพียงแค่ 1-2 ชั่วโมงเท่านั้นการซื้อจำนวนมากขนาดนี้ทำให้ผู้ขายได้กำไรในการขายสินค้าจำนวนมาก จุดนี้เองที่ทำให้ผู้ขายอยากขายสินค้าแบบเงินผ่อนมากกว่าเงินสด

การขายสินค้าโดยการสาธิตและให้ทดลองใช้สินค้านั้นได้เกิดขึ้นกับชุมชนใกล้เคียงในครั้งหนึ่ง บริษัทขายสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าได้นำสินค้าประเภทเครื่องเสียงให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้เป็นเวลา 2 สัปดาห์ โดยที่บริษัทนี้จะเข้าไปเสนอการทดลองใช้ถึงที่บ้าน เมื่อมีการตกลงกันระหว่างเจ้าของบ้านและพนักงานบริษัทก็จะทำการติดตั้งเครื่องเสียงทันที และให้ทดลองใช้ 14 วัน บริษัทแห่งนี้ได้ลงทุนนำเครื่องเสียงจำนวนหลายสิบชุด เพื่อให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้สินค้า นอกจากนี้ยังเช่าบ้านในหมู่บ้านเอาไว้สำหรับเก็บเครื่องเสียงโดยเฉพาะ บ้านไหนที่สนใจก็สามารถไปติดต่อขอติดตั้งทดลองเครื่องเสียงก่อนได้ โดยที่จะมีการแจ้งคุณสมบัติ รายละเอียดของราคาไว้ให้ผู้ที่ต้องการทราบ มูลค่าสินค้าที่บริษัทนี้นำมาให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้มีมูลค่ารวมถึง 2 ล้านบาท สินค้าที่นำมาให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้มีหลายอย่างทั้งเครื่องเสียง โทรทัศน์ คาราโอเกะ บริษัทนี้เข้ามาในหมู่บ้านช่วงที่มีงานปอย และทางบริษัทก็ได้ตั้งเต็นท์แสดงสินค้าในงานนั้นด้วย รวมถึงได้เช่าบ้านเพื่อใช้เป็นที่พักเก็บสินค้านี้ที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อได้ทดลองสินค้าจนครบจำนวนวันที่กำหนดไว้แล้ว พนักงานบริษัทก็จะมาถามว่าพอใจในสินค้า และต้องการสินค้าหรือไม่ ถ้าชาวบ้านพอใจในตัวสินค้าก็จะตกลงทำการซื้อขาย วางเงินดาวน์เอาไว้เลย และผ่อนชำระเป็นงวด ๆ โดยที่จะมีพนักงานของบริษัทมาเก็บเงินถึงบ้าน

การนำสินค้ามาให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้นั้นถือว่าการขายสินค้าที่เป็นการรุกเข้าถึงตัวผู้บริโภคและใช้ความพอใจที่ได้ทดลองสินค้าเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการซื้อ ชาวบ้านที่ไปติดต่อขอทดลองสินค้าก็ต้องมีความอยากได้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และเมื่อมีสินค้าให้ทดลองใช้ฟรี ๆ ก็ยิ่งเป็นเรื่องดีที่จะได้ทดลองสินค้าด้วยตนเอง ชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ได้ทดลองใช้สินค้าไปแล้ว จึงได้ตัดสินใจซื้อสินค้าหลังจากการทดลองใช้สินค้าสิ้นสุดลง แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งเมื่อทดลองใช้สินค้าแล้วก็ไม่ซื้อสินค้าก็มีเช่นกัน ซึ่งมีหลายสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านไม่ซื้อสินค้า ประการแรก พวกเขาต้องการเพียงแค่ออกมาทดลองใช้สินค้าเท่านั้น ไม่ได้มีความคิดที่จะซื้อตั้งแต่แรก เมื่อบริษัทมาเสนอให้ใช้สินค้าก็ตอบสนองความต้องการของบริษัทนั้นด้วยการไม่ปฏิเสธ ทำให้ได้สินค้ามาใช้เป็นเวลา 14 วัน นับว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะจะได้ลองสินค้าใหม่ ๆ ในบ้านของตัวเอง ทั้งได้ร้องเพลงคาราโอเกะ ดูภาพยนตร์ ที่ตัดสินใจไม่ซื้อสินค้าเป็นเพราะคิดว่าไม่จำเป็นกับชีวิตมากนัก การซื้อสินค้าทำให้อาจต้องเสียเงินจำนวนมากไปแทนที่จะนำเงินเหล่านั้นไปใช้ในเรื่องอื่นที่มีความจำเป็นกว่า ประการที่สองที่ชาวบ้านไม่ตัดสินใจซื้อสินค้าเพราะว่า สินค้าที่นำมาให้ทดลองนั้นราคาแพงและคิดว่าไม่มีความสามารถในการซื้อสินค้า ถึงแม้ว่าทางบริษัทจะเสนอให้ใช้วิธีการซื้อแบบ

ผ่อนส่งก็ตาม แต่ก็ต้องตั้งใจที่จะไม่ซื้อ ความอยากได้นั้นก็มีอยู่แต่เมื่อประเมินศักยภาพของตนเองแล้ว คิดว่ายังไม่ควรซื้อในตอนนี้อยู่ ตอนนี้ยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินอยู่ ไว้พร้อมเมื่อไหร่ก็จะตัดสินใจซื้อสินค้า

ถึงแม้ว่าบริษัทที่นำสินค้ามาให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้ก่อนแล้วค่อยตัดสินใจซื้อเมื่อคิดว่าพอใจและต้องการในตัวสินค้า รวมถึงผู้ซื้อยังต้องมีความสามารถในการผ่อนชำระกับทางบริษัทอีกด้วย การกระทำเช่นนี้ของทางบริษัททำให้ชาวบ้านได้ทดลองใช้สินค้าตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ แต่ชาวบ้านที่ได้ทดลองใช้สินค้าก็ไม่ได้ตอบรับว่าจะซื้อทุกคน มีชาวบ้านบางคนที่ไม่ซื้อ บางคนก็ไม่ซื้อ มีหลายคนที่ไม่เพียงแต่ต้องการทดลองสินค้าเท่านั้น นับว่าระบบการขายแบบนี้ทำให้ขายสินค้าได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งการขายด้วยวิธีนี้น่าจะดีกว่าการตั้งสินค้าอยู่ที่บริษัทแล้วรอให้ลูกค้าเดินเข้ามาซื้อ การรุกเข้าไปในชุมชนถือว่าการสร้างความต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้บริโภคอย่างมาก ถ้าบริษัทไม่ได้เข้าไปนำเสนอภาพลักษณ์ของสินค้าและเงื่อนไขต่าง ๆ รวมทั้งให้ทดลองสินค้า ชาวบ้านก็ไม่ได้เกิดความต้องการถึงขนาดที่ต้องซื้อสินค้าในทันที แต่พวกเขายังสามารถที่จะตัดสินใจ เปรียบเทียบราคาตามร้านค้าต่าง ๆ และสามารถเลือกได้มากกว่านี้ ชาวบ้านบางคนที่ไม่ตัดสินใจซื้อสินค้าอาจเป็นเพราะความเกรงใจ ทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้มีความต้องการในตัวสินค้าอย่างแท้จริง แต่ทางบริษัทไปสร้างความต้องการให้กับชาวบ้าน และสร้างกำลังซื้อล่วงหน้าด้วยวิธีการผ่อนชำระสินค้าอีกด้วย

การพิจารณาสินเชื่อให้กับชาวบ้านในชุมชน

การพิจารณาสินเชื่อของร้านตัวแทนที่จะให้กับชาวบ้านในชุมชน หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิจารณาสินเชื่อต้องมีการดูจากรายได้ ค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน ความจำเป็นในการซื้อสินค้า สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย กรรมสิทธิ์ในบ้านและที่ดิน อัตราเงินดาวน์ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาให้สินเชื่อ และเนื่องจากเจ้าของร้านเป็นคนในพื้นที่และรู้จักคนในชุมชนเป็นอย่างดี กฎเกณฑ์บางอย่างก็มีการยืดหยุ่น เช่น เรื่องของรายได้ ถ้าเป็นคนบ้านเดียวกันก็จะไม่กำหนดรายได้ เจ้าของร้านพิจารณาว่าสามารถผ่อนได้ก็จะให้ซื้อสินค้า กรณีเดียวกันถ้าเป็นการไปซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งที่บริษัทในเชียงใหม่ คน ๆ นี้ก็จะไม่ได้รับการพิจารณาให้สินเชื่อเพราะมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ แต่ร้านตัวแทนสามารถให้ผ่อนชำระได้ เพราะว่าต้องมีความไว้ใจและเห็นว่าเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน รู้ว่าเขามีสถานภาพอย่างไร แต่ก็ต้องมีคนมาค้ำประกันจึงไม่ค่อยมีปัญหาหนี้สูญเกิดขึ้น ทางร้านจะไม่มีการกำหนดวงเงินในการซื้อสินค้าแบบผ่อนส่ง ซึ่งถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่ยืดหยุ่นอีกเช่นกัน ตามปกติบริษัทจะกำหนดวงเงินในการซื้อสินค้ามาให้ว่าคนที่มียาได้น้อยก็จะถูกจำกัดวงเงินให้อยู่ในวงเงินจำนวนน้อย หลักเกณฑ์ที่ยืดหยุ่นต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเป็นกลวิธีในการสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้เกิดการซื้อสินค้าด้วยวิธีการผ่อนส่งก็เป็นได้ ถ้าทางร้านตัวแทนในหมู่บ้านไม่มีการยืดหยุ่นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็อาจทำให้ชาวบ้านไม่ผ่อนสินค้ากับทางร้าน

ทำให้ทางร้านสูญเสียรายได้ กฎเกณฑ์ที่ยืดหยุ่นนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดผลเสียกับทางร้าน แต่เป็นการให้สินเชื่อได้ง่ายขึ้น ซึ่งทางร้านคิดว่าสามารถติดตามหนี้สินได้

ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชน

ในชุมชนแห่งนี้แทบทุกครัวเรือนจะเป็นลูกหนี้ของ ธ.ก.ส. จนคิดว่าการเป็นหนี้ถือเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว หนี้สินที่ชาวบ้านได้กู้มาจาก ธ.ก.ส. คงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งนำไปซื้อสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน และส่วนหนึ่งก็นำไปซื้อหรือปรับปรุงการทำการเกษตรในไร่นาของตน การกู้ยืมเงิน ธ.ก.ส. ได้นั้นผู้กู้จะต้องแจจแจงรายละเอียดในการใช้เงินกู้ เช่น จะต้องบอกว่าในเงินจำนวนนี้จะนำไปใช้ซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นจำนวนเงินเท่าไร ให้กับฝ่ายสินเชื่อของ ธ.ก.ส. ทราบ เพื่อเป็นการยืนยันว่าเงินที่กู้มาจะนำไปใช้ประโยชน์ในการเกษตรจริง ๆ แต่ในความเป็นจริง การกู้เงินกับ ธ.ก.ส. นั้นบางครั้งก็เป็นการบังคับกู้ ไม่เช่นนั้นจะเสียสิทธิในการเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. ชาวบ้านหลายคนไม่ได้อยากเป็นหนี้ แต่ก็ต้องกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เพื่อรักษาความเป็นสมาชิกของ ธ.ก.ส. ไว้ การไม่มีความจำเป็นต้องกู้เงินแต่ถูกบังคับให้กู้นั้น นับว่าเป็นความลำบากใจของชาวบ้านที่ไม่อยากเป็นหนี้ แต่ต้องเป็นหนี้ และในการเป็นหนี้นั้นก็ไม่ได้เป็นเพราะความต้องการของตนแต่อย่างใด จากสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ได้นำเงินไปใช้ในไร่นาหรือใช้เงินเกี่ยวกับการเกษตรเลย แต่ชาวบ้านนำเงินเหล่านั้นไปซื้อของใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า เงินที่ได้จากการกู้ ธ.ก.ส. ทำให้สามารถซื้อสินค้าชนิดต่าง ๆ ได้ด้วยเงินสด ทำให้ไม่ต้องเสียเงินค่าดอกเบี้ยเหมือนการซื้อเงินผ่อน เพราะเงินกู้ ธ.ก.ส. นั้นดอกเบี้ยถูกกว่าการใช้สินเชื่อแบบผ่อนส่งหลายเท่า การใช้เงิน ธ.ก.ส. ในการซื้อสินค้าจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้บริโภคไม่ต้องใช้สินเชื่อแบบผ่อนส่ง เช่น พี่วัตร ต้องกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เพราะว่าการรักษาความเป็นสมาชิกเอาไว้ ทำให้ต้องกลายเป็นหนี้ พอกู้เงินมาได้ก็นำไปใช้จ่ายซื้อสินค้าพวก โทรทัศน์ ทีวีสี ตู้เย็น และเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ

นอกจากการกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. แล้วยังพบรูปแบบการกู้ยืมเงินจากญาติ ในการยืมเงินจากญาติ จะพบเห็นได้อยู่เสมอในเวลาที่ต้องการใช้เงิน ญาติจะเป็นคนกลุ่มแรก ๆ ที่ชาวบ้านจะคิดถึง การกู้ยืมเงินจากญาติมักจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หรือเสียบ้างแต่น้อยกว่าการกู้เงินจากอื่น เช่น พี่เพ็ญทำงานรับจ้างทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้าน อยู่กับลูกชายซึ่งเรียนอยู่ชั้น ม. 1 อยู่กัน 2 คน พี่เพ็ญมีรายได้จากการรับจ้างประมาณ 2 พันบาท ถ้าช่วงไหนงานเยอะก็จะได้ถึง 3,000 บาท รายรับที่ได้มาก็ถือว่าพออยู่ได้แบบกระเป๋มีดกระแสน ตอนนีพี่เพ็ญยังต้องมีภาระผ่อนรถจักรยานยนต์เดือนละ 1,100 บาท ก่อนหน้านีพี่เพ็ญเพิ่งผ่อนโทรทัศน์ไป พอผ่อนหมดทั้งช่วงเวลาอยู่หลายเดือนก็เริ่มผ่อนจักรยานยนต์อีก พี่เพ็ญไม่มีที่ดินทำการเกษตร จึงต้องรับจ้างทั่วไป และไม่ได้เรียนหนังสือมาสูง เงินที่จะต้องนำไปชำระค่าสินค้าที่เพ็ญจะเก็บแยกไว้ต่างหาก ถ้าเดือนไหนไม่มีเงินก็จะขอจากน้องสาวซึ่งทำงานเป็นแคดด้อยในสนามกอล์ฟ

พี่เพ็ญบอกว่า ไม่ได้ขอยืมเงินน้องสาวแต่ขอ ซึ่งน้องสาวก็ให้ทุกครั้ง น้องสาวพี่เพ็ญ ไม่มีลูก อยู่กับสามี จึงไม่มีภาระเรื่องลูก และพี่จันเป็นคนหาเงินเก่ง ค่าขายเก่ง พี่จันเองก็เคยใช้สินเชื่อบนผ่อนส่งในการซื้อ ตู้เย็นกับร้านตัวแทนในชุมชนด้วย

การปรับตัวของผู้ซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อน

จากการศึกษาพบว่าเมื่อชาวบ้านได้เข้าสู่ภาวะการเป็นหนี้แล้ว พวกเขาจะมีวิธีการหาเงินให้ได้มากขึ้น เพื่อที่จะได้นำมาชำระค่าสินค้าในแต่ละเดือน วิธีการที่จะให้ได้เงินมานั้นมีหลายวิธี ทั้งการทำงานให้มากขึ้นเพื่อที่จะได้ค่าแรงมากขึ้น การหาช่องทางการค้าขาย การเล่นหวยใต้ดิน การเล่นแชร์ การใช้เงินที่กู้จาก ธ.ก.ส.มาชำระหนี้ ชาวบ้านจะวิธีการต่างๆ เหล่านี้ในรูปแบบที่ซ้อนกัน การทำงานให้หนักมากขึ้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการปรับตัวให้เข้ากับระบบทุน เพื่อที่จะนำเงินมาชำระค่าสินค้า เกือบทุกคนที่เป็นหนี้ไม่ว่าจะเป็นหนี้จากการซื้อสินค้าด้วยเงินผ่อนหรือมีหนี้สินแบบอื่นๆ ต่างก็ต้องทำงานให้มากขึ้น อย่างในกรณีของพี่น้อย ที่ต้องทำงานล่วงเวลาจนกระทั่งไม่มีเวลาพักผ่อน และทำให้เหนื่อยมากต้องกลับบ้านดึกตื่นเกือบทุกวัน ต้องลดค่าใช้จ่ายภายในบ้านที่ไม่จำเป็นลง เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้น การทำงานหนักเป็นเวลาหลายปีเพื่อหาเงินมาผ่อนชำระค่าสินค้า ทำให้พี่น้อยเกิดความรู้สึกว่าไม่อยากจะซื้อสินค้าที่มีราคาแพงและไม่อยากเป็นหนี้อีก จากเดิมที่ทำงานวันละ 8 ชั่วโมง ก็ต้องทำงานเพิ่มเป็น 10-12 ชั่วโมง ทำให้รู้สึกว่าคุณภาพร่างกายแย่ไปด้วย แต่เมื่อได้ตัดสินใจซื้อสินค้าไปแล้วก็ต้องตั้งหน้าตั้งตาหาเงินมาจ่ายค่าสินค้าให้ได้ เพราะการซื้อสินค้าในครั้งนี้ได้คิดไตร่ตรองก่อนแล้ว

น้ำศรีเป็นอีกคนหนึ่งที่ต้องทำงานรับจ้างสารพัด เพื่อจะได้เงินมาเป็นค่าใช้จ่าย และเป็นค่าผ่อนส่งสินค้าที่ได้ซื้อไว้ ช่วงที่ไม่ได้มีภาระในการผ่อนชำระค่าสินค้าน้ำศรีก็ไม่ต้องทำงานมาก งานรับจ้างที่น้ำศรีทำจะเป็นงานรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรได้แก่ รับจ้างปลูกข้าว เกี่ยวข้าว เก็บลำไย แกะเมล็ดลำไย เก็บใบยาสูบ เสียบใบยาสูบ และปักผ้า งานเหล่านี้อยู่ที่ความสมัครใจว่าจะต้องการทำหรือไม่ น้ำศรีสามารถปฏิเสธงานได้ในช่วงที่ไม่มีภาระหนี้สิน แต่ในช่วงเวลาที่มีภาระหนี้สินอยู่นั้นน้ำศรีแทบจะปฏิเสธงานไม่ได้เลย เวลาที่ว่างจากการทำงานก็ต้องมารับจ้างปักผ้าเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ภาระหนี้สินที่แบกไว้ทำให้ต้องทำงานหนักมากขึ้น ถึงแม้ว่าน้ำศรีจะพูดว่า "พอจ่ายได้" แต่การทำงานบ่งบอกถึงภาระที่ต้องหารายได้ให้มากขึ้น น้ำศรีเป็นคนที่ไม่เล่นแชร์ ไม่ซื้อหวย ไม่เคยกู้หรือขยืมเงินจากใคร ทางเดียวที่จะหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ คือการทำงาน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องปกติถ้าน้ำศรีจะทำงานรับจ้างทุกอย่างในช่วงที่ต้องมีภาระในการชำระหนี้ผ่อนส่ง

การหาช่องทางการค้าขายเพิ่มจากอาชีพหลักเป็นวิธีทางหนึ่งในการหารายได้เสริมที่เกิดขึ้นกับผู้ตกอยู่ในภาวะการเป็นหนี้ หรือผู้ที่ต้องการหารายได้ให้เพิ่มมากขึ้น เงินเดือนในแต่ละเดือนที่ได้จากการเป็นแคดดี้ทำให้พี่จันต้องหาช่องทางทำเงินให้ได้มากกว่าเดิม ในแต่ละเดือนพี่จันจะได้เงินเดือนจากการเป็นแคดดี้ประมาณ 4,500 บาท รายได้จากการเป็นแคดดี้ที่นั่นไม่แน่นอน ถ้าได้ออกรอบจะได้เงินค่าจ้างจากสนามกอล์ฟวันละ 90 บาท ถ้าวันไหนไปทำงานแต่ไม่ได้ออกรอบก็จะได้เงินวันละ 40 บาท รายได้ของแคดดี้ขึ้นอยู่กับแขกที่มาเล่นกอล์ฟ ถ้าได้ทิปเยอะ(ในกรณีที่เจอนายใจดีและกระเป๋านักก็จะได้ทิปครั้งละเป็นพัน) เดือนนั้นก็มีรายได้สูง อาจจะสูงถึง 7,000-10,000 บาท ถ้าช่วงเดือนไหนที่มีคนมาเล่นกอล์ฟน้อยและได้ทิปน้อยรายได้อาจจะไม่ถึง 5,000 บาท ช่วงหน้าฝนเป็นช่วงที่แคดดี้มีรายได้น้อยกว่าช่วงอื่นๆของปี เนื่องจากการเล่นกอล์ฟเป็นกีฬากลางแจ้งจึงไม่เหมาะที่จะเล่นในช่วงฤดูฝนหรือในช่วงที่ฝนตก ทำให้รายได้ของแคดดี้ลดลง การมีรายได้น้อยและไม่มีสวัสดิการรองรับทำให้แคดดี้ส่วนหนึ่งต้องหันมาพึ่งตัวเองในการหารายได้เสริม ทั้งทำการฝีมืออย่างการปักผ้า ถักไหมพรม แคดดี้บางส่วนก็นำสินค้าชนิดต่างๆมาขายให้กับเพื่อนร่วมงานซึ่งมีทั้ง เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องสำอาง และของใช้ต่างๆ กิจกรรมการขายและการทำงานฝีมือเหล่านี้จะใช้เวลาว่างที่รอออกรอบในการทำกิจกรรมซึ่งเป็นรายได้เสริมของพวกเขา

น้ำใจเป็นอีกคนหนึ่งที่น่าเสื้อผ้ามายขายให้กับเพื่อนๆที่เป็นแคดดี้ โดยการไปเลือกซื้อเสื้อผ้าจากตลาดในตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต้องเดินทางไปซื้อของเกือบทุกอาทิตย์ น้ำใจจะขี่รถจักรยานยนต์คู่ใจเดินทางไปตลาดในตอนเย็นหลังจากเลิกงานที่สนามกอล์ฟแล้ว เสื้อผ้าที่เลือกซื้อมาจะเป็นพวกเสื้อยืดแบบต่างๆ กางเกงยีนส์ หรือซื้อตามคำสั่งของลูกค้า ไม่ว่าจะเป็นต้องการเสื้อผาแบบไหนน้ำใจก็จะสามารถหาให้ได้ เมื่อได้ซื้อเสื้อผ้าจนครบตามที่ต้องการแล้วน้ำใจก็จะนำถุงใส่เสื้อผ้ามัดไว้ท้ายรถ บ้างก็ห้อยไว้ที่แฮนด์รถ และขี่รถกลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านแล้วก็จะทำการจัดต้นทุนและตั้งราคาขาย ราคาขายจะบวกจากราคาต้นทุนประมาณ 20-30% แล้วแต่ความเหมาะสม บางทีอาจจะบวกเพิ่มมากกว่านั้นก็ได้ หลักการก็คือไม่ให้แพงจนเกินไป ต้องคุ้มกับการเดินทางและค่าเสียเวลา เวลาไปทำงานน้ำใจก็จะนำเสื้อผาเหล่านี้ไปด้วย เพื่อที่จะได้ให้เพื่อนๆที่ทำงานได้เลือกซื้อ ในสนามกอล์ฟจะมีศาลาขนาดใหญ่ซึ่งเอาไว้เป็นที่พักของแคดดี้ ในศาลานี้ก็จะมีม้านั่งอยู่เป็นจำนวนมากและมีตู้เก็บของ(ล็อกเกอร์)สำหรับแคดดี้ทุกคนในที่แห่งนี้เองที่เป็นสถานที่ซื้อขายและทำกิจกรรมต่างๆระหว่างรอออกรอบ ตู้เก็บของจะถูกใช้ในการเก็บสินค้าที่จะนำมาขาย การขายสินค้าให้กับบรรดาแคดดี้ด้วยกันมักจะขายเป็นแบบผ่อนส่ง เนื่องจากแคดดี้ได้ค่าจ้างเป็นรายวัน ดังนั้นในการจ่ายเงินค่าสินค้าก็จะจ่ายเป็นรายวันไปด้วย การจ่ายเงินค่าเสื้อผ้าของน้ำใจก็เช่นกัน น้ำใจจะเก็บเงินจากเพื่อนร่วมงานที่ซื้อสินค้าเป็นรายวัน โดยจะจ่ายวันละ 20-50 บาทแล้วแต่จะตกลงกันระหว่างคนซื้อกับคนขายและต้องจ่ายเงินค่าสินค้าจนกว่าจะครบ การจ่ายเงินเป็นรายวัน

อย่างนี้ก็มีมีการขอเลื่อนการจ่ายเงินบ้างเหมือนกัน รายได้จากการขายเสื้อผ้าของน้ำใจทำให้น้ำใจมีเงินจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันมากขึ้น รวมทั้งยังใช้เงินจำนวนนี้ในการจ่ายค่าสินค้าผ่อนส่งกับร้านตัวแทนอีกด้วยซึ่งน้ำใจได้ไปซื้อโทรทัศน์มาและต้องผ่อนชำระกับทางร้านเป็นราย เดือนๆละ 700 บาท เป็นเวลา 18 เดือน น้ำใจบอกว่า “ในแต่ละเดือนก็ได้เงินจากการขายเสื้อผ้ามาเป็นค่าใช้จ่ายเล็กๆน้อยๆในบ้านและจ่ายค่าผ่อนส่ง” ในปีแรกๆที่ได้เข้ามาเป็นแคดดี้น้ำใจไม่ได้ขายของอะไรทั้งสิ้น มีแต่การปักผ้าเท่านั้นที่เป็นรายได้เสริม เพิ่งจะมาเริ่มขายเมื่อประมาณ 2 ปีที่แล้วพร้อมๆกับการซื้อโทรทัศน์ และเห็นว่าการขายเสื้อผ้าได้กำไรดีจึงขายต่อมาเรื่อยๆจนถึงปัจจุบัน นอกจากการขายเสื้อผ้าให้กับเพื่อนร่วมงานในสนามกอล์ฟแล้วน้ำใจยังขายเสื้อผ้าให้กับเพื่อนบ้านที่สนใจอีกด้วย แต่รายได้หลักยังคงเป็นการขายให้กับเพื่อนร่วมงานอยู่

ฐานะทางบ้านน้ำใจไม่ได้ร่ำรวยมาก และไม่มีที่ดินทำการเกษตรเนื่องจากได้ขายที่ดินให้กับสนามกอล์ฟเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่แล้ว เมื่อสนามกอล์ฟสร้างเสร็จในปี 2533 น้ำใจก็ได้เข้ามาทำงานเป็นแคดดี้ตั้งแต่ปี 2533 จนถึงปัจจุบันก็ยังคงทำงานเป็นแคดดี้อยู่ การทำงานเป็นแคดดี้ไม่ใช่อาชีพที่มั่นคงสำหรับชาวบ้านในชุมชน เพราะเมื่อถึงวันที่แก่ตัวลง มีอายุมากขึ้น (45 ปี) ทางสนามกอล์ฟก็จะเลิกจ้างหลังจากที่ถูกเลิกจ้างแล้วพวกเขาก็ต้องไปหาอาชีพอื่นทำต่อ อาจจะเป็นแรงงานรับจ้างในหมู่บ้าน น้ำใจเองก็ยังไม่ได้วางแผนกับชีวิตเลยสิ่งที่จะต้องทำตอนนี้คือ การทำงานหาเงินให้ได้มากที่สุดเพื่อที่จะได้มีเงินเก็บเป็นทุนสำรองสำหรับอนาคต

พิจันเป็นอีกคนหนึ่งทำงานเป็นแคดดี้ในสนามกอล์ฟ และได้ทำงานเป็นแคดดี้มาตั้งแต่สนามกอล์ฟเปิดเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ก่อนที่พิจันจะเข้ามาทำงานในสนามกอล์ฟ พิจันก็เหมือนกับชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านที่ต้องทำไร่ทำนา พ่อแม่ของพิจันได้ขายที่ดินให้กับนายทุน และนำเงินที่ได้จากการขายที่ดินมาแบ่งให้ลูกๆ พิจันได้นำเงินจำนวนนี้มาสร้างบ้านใหม่ ซื้อรถ และข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้าน พิจันได้ไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจนเมื่อสนามกอล์ฟสร้างเสร็จพิจันจึงได้เข้ามาทำงานเป็นแคดดี้ พิจันเป็นคนชอบค้าขาย จึงเริ่มขายของให้กับเพื่อนแคดดี้ด้วยกัน พิจันขายของแทบทุกอย่าง เช่น กระป๋อง น้ำปลา น้ำตาล น้ำมัน ขอสปรุงรสชนิดต่างๆ ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม ขนมมณเฑียรชนิดต่างๆ พิจันจะใช้ล๊อคเกอร์เป็นที่เก็บสินค้า นอกจากสินค้าพวกนี้แล้วพิจันยังขายเครื่องสำอาง เสื้อผ้า เครื่องประดับขายตรงยี่ห้อต่างๆ ล๊อคเกอร์ของพิจันเปรียบเสมือนร้านโชห่วยขนาดย่อมที่เต็มไปด้วยสินค้านานาชนิด การขายสินค้าเหล่านี้ก็จะขายแบบเงินสด โดยจะเก็บเงินค่าสินค้าทุกวันจนกว่าจะครบ เช่นถ้าซื้อของไปรวมเป็นเงิน 90 บาท ก็จะต้องจ่ายให้ให้กับพิจันวันละ 10-20 บาทจนกว่าจะครบพิจันจะจดยอดการซื้อขายต่าง ๆ ในสมุดบัญชี ใครซื้ออะไร จ่ายเท่าไร ซื้อของไปเท่าไร ทุกสิ่งทุกอย่างจะอยู่ในสมุดเล่มนี้ การขายสินค้าของพิจันนับว่าเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาเพื่อนร่วมงาน เพราะว่าสามารถผ่อนชำระได้

เรียกว่าค่อยๆจ่ายจนกว่าจะหมด ไม่ต้องจ่ายทีเดียวเหมือนซื้อของตามร้านค้าข้างนอก สินค้าที่นำมาขาย พี่จันจะไปซื้อที่แม็คโคร บิ๊กซี ห้างเหล่านี้จะขายของถูกกว่า เวลาซื้อก็จะซื้อทีละมากๆ แล้วค่อยนำมาแบ่งขายโดยจะคิดราคาเพิ่มจากราคาดั้งเดิมประมาณ 30% หรือแล้วแต่ความเหมาะสมซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอนในการตั้งราคาสินค้า ส่วนสินค้าที่ขายตามแคตตาล็อกนั้นก็จะได้กำไรจากการขาย 25% อยู่แล้ว พี่จันขายของแบบนี้มานานหลายปีและคิดว่าจะขายไปเรื่อยๆ ถึงแม้ว่าการขายจะต้องใช้เวลาเก็บเงินค่าสินค้าหลายวันกว่าจะได้เงินครบ แต่ก็ยังมีกำไรจากการขายพอสมควร กำไรที่ได้จากการขายของก็จะนำไปซื้อสิ่งต่างๆที่อยากได้ รวมทั้งการซื้อตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องเสียง และนำไปเป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าบางอย่างนั้นพี่จันจะซื้อเป็นแบบผ่อนส่งอย่างเช่น ตู้เย็น ที่ได้ไปซื้อจากร้านตัวแทนในหมู่บ้าน พี่จันใช้เงินที่ได้จากการขายของมาผ่อนชำระค่าสินค้า

การเล่นแชร์ในชุมชนถือเป็นการหมุนเงินอีกประเภทหนึ่งที่นิยมในกลุ่มคนที่มีรายได้ประจำ มักเล่นในที่ทำงานและในตลาดของหมู่บ้าน โดยผู้ที่เล่นแชร์ส่วนใหญ่ในชุมชนจะนำเงินที่ได้จากการเล่นไปใช้สอยส่วนตัว ใช้ภายในครอบครัว และใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน อย่างในกรณีของพี่ต้อย พี่พรรณและนำวัน

พี่ต้อยได้เล่นแชร์กับเพื่อนที่ทำงานมานานแล้ว การเล่นแชร์ของพี่ต้อยก็เพื่อที่จะได้หมุนเงินมาใช้ในยามที่ต้องการ ถ้าไม่ต้องการใช้เงินก็จะใช้เงินที่ได้มาเป็นเงินออม โดยส่วนมากพี่ต้อยจะใช้เงินที่ได้จากการเล่นแชร์มาเป็นเงินหมุน จะเล่นแชร์เดือนละ 1,000 บาท เล่นกันทั้งหมด 13 คน ในแต่ละเดือนจะมีการเปียแชร์กัน 1 ครั้ง ปกติของการแชร์วงนี้จะใส่ดอกเบี้ยในการเปียแชร์แต่ละครั้งประมาณ 100-200 บาทในครั้งที่พี่ต้อยต้องการจะใช้เงินเพื่อนำไปจ่ายเป็นค่าผ่อนส่งสินค้าและจ่ายเงินคืน ธ.ก.ส. นั้นพี่ต้อยได้ใส่ดอกเบี้ยไป 171 บาทจึงจะเปียแชร์ได้ ในการตัดสินใจเปียแชร์แต่ละครั้งย่อมหมายถึงความจำเป็นที่จะต้องจ่ายเงิน และยังต้องพร้อมที่จะเสียดอกเบี้ยจากการเปียแชร์อีกด้วย

ในกรณีของพี่พรรณเป็นการเล่นแชร์กับเพื่อนแคตตีในสนามกอล์ฟ การเล่นแชร์ของพี่พรรณจะเป็นการเล่นเพื่อหมุนเงินเช่นเดียวกัน และนำเงินที่ได้จากการเล่นแชร์มาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ชำระหนี้ผ่อนส่ง และชำระเงินคืนให้กับ ธ.ก.ส. แชร์วงนี้จะเล่นกัน 31 คน คนละ 100 บาท จะมีการเปียแชร์ทุกอาทิตย์ โดยเฉลี่ยแล้วแชร์วงนี้จะมีการใส่ดอกเบี้ยประมาณ 30-65 บาท ดอกเบี้ยสูงสุดที่เคยเปียแชร์ได้สูงถึง 65 บาท ถ้าใครต้องการใช้เงินก็ต้องใส่ดอกเบี้ยสูงกว่า 60 บาทถึงจะมีสิทธิ์เปียแชร์ได้ ช่วงไหนที่พี่พรรณต้องการใช้เงินก็จะใช้วิธีหมุนเงินด้วยการเปียแชร์

นำวันเป็นอีกคนหนึ่งที่ใช้การเล่นแชร์เป็นวิธีหมุนเงินในเวลาที่ต้องใช้เงินเพื่อนำไปชำระหนี้ นำวันเล่นแชร์ที่ตลาดของหมู่บ้าน โดยจะเล่นทั้งหมด 30 มือ วันละ 100 บาท จะมีการเปียแชร์กันทุกวัน โดยเฉลี่ยแล้วแชร์วงนี้จะใส่ดอกเบี้ยประมาณ 30-60 บาท คนที่ต้องการจะเป็นผู้เปียแชร์ได้จะต้องใส่ดอก

เบี้ยสูงกว่า 50 บาท ดอกเบี้ยสูงสุดที่มีการเบี้ยแชร์ได้คือ 60 บาท คนที่ต้องการใช้เงินมักจะใส่ดอกเบี้ยเป็นเงินจำนวนมากเพื่อที่จะได้เงินจากการเบี้ยแชร์ เนื่องจากแชร์วงนี้มีระยะเวลาการเล่นสั้นคือ 30 วัน เพราะฉะนั้นในทุกๆ เดือนนำวันจะได้เงินจากการเบี้ยแชร์มาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้านและชำระหนี้ผ่อนส่ง

การกู้เงินจาก ธ.ก.ส.เพื่อมาชำระหนี้

การกู้เงินจาก ธ.ก.ส.มาเพื่อชำระหนี้ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ 166ครัวเรือน¹ ได้กู้เงินจาก ธ.ก.ส.และเป็นหนี้ ธ.ก.ส.อยู่ในปัจจุบันคิดเป็น 66% ของครัวเรือนในชุมชน บางครัวเรือนได้ชำระหนี้ไปหมดแล้วและยังไม่ได้กู้เพิ่ม ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนล้วนเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. และเพื่อรักษาสภาพการเป็นสมาชิกให้ดำรงอยู่จะต้องมีการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. (ถึงแม้ว่าจะไม่จำเป็นต้องใช้เงินและไม่อยากเป็นหนี้ก็ตาม) การกู้เงินเพื่อดำรงสภาพการเป็นสมาชิก เมื่อได้เงินจากการกู้มาแล้วชาวบ้านจะนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบ้างก็นำมาซื้อของเข้าบ้าน บ้างก็นำมาชำระหนี้ จ่ายค่าสินค้าผ่อนส่ง บ้างก็เก็บไว้เป็นเงินออม มีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่นำเงินกู้จาก ธ.ก.ส.มาซื้อสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าภายในครัวเรือน หรือใช้เงินกู้มาเป็นเงินดาวน์ในการซื้อสินค้า ถึงแม้ว่าหลักเกณฑ์ในการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. จะเป็นการกู้นำมาใช้ในภาคเกษตร แต่การกู้เงินเพื่อรักษาสภาพความเป็นสมาชิก ธ.ก.ส.ไว้นั้น ชาวบ้านที่ต้องกู้เงินไม่ได้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการเกษตร เงินที่พวกเขาได้กู้มาจึงถูกนำไปใช้ในการบริโภค ซื้อสินค้าต่างๆ ดอกเบี้ยเงินกู้ของ ธ.ก.ส.นั้นถูกกว่าดอกเบี้ยจากการซื้อสินค้าแบบเงินผ่อนมาก ดอกเบี้ยจากการซื้อสินค้าแบบเงินผ่อนนั้นสูงถึง 30% ในขณะที่ดอกเบี้ยจากการกู้เงินของ ธ.ก.ส. นั้นประมาณ 8-12% ความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดนี้ทำให้ชาวบ้านเลือกที่จะใช้เงินที่กู้จาก ธ.ก.ส. เพื่อซื้อสินค้า

จะเห็นได้ว่าเงินกู้จาก ธ.ก.ส. เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การตัดสินใจซื้อสินค้าของชาวบ้านง่ายขึ้น ชาวบ้านมีความคิดว่า ยังไงพวกเขาก็ต้องกู้ และการนำเงินกู้มาซื้อสินค้าก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลก เงินกู้จาก ธ.ก.ส.เป็นการสร้างกำลังซื้อให้กับชาวบ้านในชุมชน นอกจากจะเป็นการสร้างกำลังซื้อแล้ว เงินกู้จาก ธ.ก.ส.ยังใช้เป็นเงินหมุนเพื่อนำมาชำระหนี้ที่เกิดขึ้นจากการซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งอีกด้วย

การขอยืมเงินจากญาติ

การขอยืมเงินจากญาติเป็นวิธีการหมุนเงินอีกวิธีหนึ่งที่ใช้แก้ปัญหาในเวลาที่เงินไม่พอที่จะนำไปชำระค่าสินค้าในแต่ละเดือน การยืมเงินเป็นวิธีหมุนเงินอันดับแรกๆ ที่ชาวบ้านคิดถึงเวลาที่ไม่มีเงินสำหรับใช้จ่าย เพราะความยุ่งยากในการยืมมีน้อยมาก สะดวก รวดเร็ว ได้เงินทันใจไม่ต้องรอนานเหมือนการกู้เงินจากสถาบันการเงิน และที่สำคัญไม่มีดอกเบี้ยหรือถ้ามีก็จะคิดดอกเบี้ยน้อยมาก อย่างในกรณี

¹ จากการสำรวจข้อมูลเมื่อเดือนพฤษภาคม 2544

ของพี่ไฟ พี่ละไม พี่ตั๋ย พี่น้อย และพี่วัตร ต่างก็เคยใช้วิธีการหมุนเงินโดยการยืมจากญาติมาแล้วทั้งนั้น ทั้ง 5 คนนี้ได้ยืมเงินจากญาติมาเพื่อชำระค่าสินค้าผ่อนส่ง ในการยืมเงินนี้จะต้องมีการชำระคืนในภายหลัง ญาติบางคนอาจยกเงินให้โดยไม่ต้องใช้คืนก็มี ในการเอ่ยปากขอยืมเงินไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะพูด ผู้ที่จะไปขอยืมเงินมักมีความเกรงใจอยู่มาก จึงทำให้การขอยืมเงินทำได้ไม่บ่อยนัก และจะทำเมื่อมีความจำเป็นจริงๆเท่านั้น

การต่อรองที่พบในชุมชนที่ทำการศึกษามี 2 ลักษณะ คือ

1. การต่อรองในการเลื่อนการผ่อนชำระค่าสินค้า เมื่อได้มีการซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อนไปแล้ว แน่ใจว่าจะต้องมีการชำระเงินค่าสินค้าทุกเดือนจนกว่าจะครบตามกำหนด ถ้าเดือนไหนยังไม่สามารถหาเงินมาได้ครบตามจำนวนที่ต้องชำระ ผู้ซื้อ(ลูกหนี้) ก็จะต้องไปบอกกับเจ้าของร้านว่ายังไม่สามารถชำระค่าสินค้าได้และขอเลื่อนการชำระออกไปก่อน โดยอาจจะขอเลื่อน 3 วัน 5 วัน 7 วัน 15 วัน หรือ 1 เดือน ขึ้นอยู่กับเจ้าของร้านและผู้ซื้อ ทางร้านจะยินยอมให้เลื่อนการชำระหนี้ออกไปได้กี่วัน หรือผู้ที่เป็นลูกหนี้จะสามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้เมื่อไหร่ ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีการตกลงกัน ในการตกลงขอเลื่อนการชำระหนี้ของร้านตัวแทนในหมู่บ้านนั้นจะตกลงด้วยวาจา ไม่ได้มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร ทางร้านมักยินยอมให้เลื่อนการชำระเงินออกไป แต่ถ้าเกิดมีการผ่อนผันให้แล้วยังไม่สามารถหาเงินมาชำระค่าสินค้าได้ทางร้านก็จะใช้วิธีการปรับ โดยจะคิดค่าปรับจำนวน 10% ของจำนวนเงินที่ต้องผ่อนชำระ การเลื่อนการผ่อนชำระถือเป็นการประนอมหนี้ ซึ่งตามหลักเกณฑ์ของบริษัท การประนอมหนี้จะต้องกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ใช่การตกลงกันด้วยคำพูดอย่างที่ร้านตัวแทนได้กระทำ ในกรณีนี้ถือเป็นการยืดหยุ่นให้กับลูกหนี้ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกันและรู้จักคุ้นเคย จึงไม่ต้องการทำสัญญาประนอมหนี้

2. การต่อรองในการซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งโดยไม่ต้องจ่ายเงินดาวน์ การต่อรองรูปแบบนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการรวมตัวของผู้ที่ต้องการซื้อสินค้าที่มีความต้องการสินค้าชนิดเดียวกัน กลุ่มนี้จะเลือกสินค้าที่ต้องการซื้อและขอผ่อนชำระกับทางร้าน โดยให้ทางร้านยกเว้นค่าเงินดาวน์สินค้า การต่อรองแบบนี้พบในการซื้อเครื่องซักผ้าของน้ำครีไวและเพื่อนๆ เริ่มจากการจับกลุ่มพูดคุยกันระหว่างเพื่อนสนิทว่าอยากจะได้เครื่องซักผ้าไว้ใช้ และเพื่อนๆในกลุ่มหลายคนก็มีความต้องการที่จะซื้อเครื่องซักผ้า จึงตกลงกันว่าซื้อเครื่องซักผ้าแบบการเล่นแชร์ โดยจะมีจะมีการจ่ายเงินค่าเครื่องซักผ้าเป็นงวด รวม 10 งวด ในแต่ละเดือนก็จะมีการจับสลากว่าใครจะได้สินค้าในเดือนนั้น และจะจับสลากทุกเดือนจนครบตามจำนวนคน เมื่อครบก็เป็นอันว่าทุกคนต่างก็มีเครื่องซักผ้าเป็นของตนเอง แต่เกิดปัญหาตรงที่ทุกคนต้องการใช้สินค้า และไม่อยากจะรอนาน ในกลุ่มจึงต้องมีการตกลงกันใหม่ว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ที่ทุกคนจะได้สินค้ามาใช้พร้อม

กัน โดยที่ไม่ต้องรอจนกว่าจะชำระเงินครบทุกคนถึงจะได้สินค้า ทุกคนจึงได้ไปถามที่ร้านตัวแทนว่า ต้องการซื้อเครื่องซักผ้า 10 เครื่องและต้องการจ่ายเงินเป็นงวดๆ 10 งวด และขอให้ทางร้านยกเว้นค่าเงินดาวน์ ซึ่งทางร้านก็ตกลง แต่ละคนก็จะเลือกเครื่องซักผ้าในแบบที่ตนพอใจแล้วจึงทำสัญญาผ่อนชำระกับทางร้าน โดยให้เพื่อนๆในกลุ่มค้ำประกันซึ่งกันและกัน ในการเลือกคนมารวมกลุ่มซื้อสินค้านี้ต้องเลือกคนที่สนิทและไว้ใจได้ คนที่มารวมกลุ่มกับน้ำศรีไฉเป็นคนที่ต้องการและอยากได้เครื่องซักผ้าแต่ไม่มีเงินมากพอที่จะซื้อ จึงต้องมารวมตัวกันเพื่อซื้อสินค้า และยื่นข้อเสนอในการยกเว้นเงินดาวน์กับทางร้าน ซึ่งทำให้สินค้านั้นราคาถูกลงอีก ราคาของสินค้าจะเท่ากับราคาที่ยายแบบเงินสด การรวมกลุ่มซื้อสินค้าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่ต้องการซื้อสินค้าแบบเงินผ่อน แต่ซื้อได้ในราคาถูกกว่าการซื้อแบบเงินผ่อน เนื่องจากไม่มีค่าเงินดาวน์

การโต้ตอบของผู้บริโภคสินค้ากระทำได้หลายวิธี จากการสอบถามพนักงานสินเชื่อฝ่ายติดตามหนี้สินของบริษัทแห่งหนึ่งพบว่า การที่บริษัทเกิดหนี้สูญขึ้นก็เพราะว่าไม่สามารถติดตามหนี้สินได้ ถ้าบริษัทโชคดีก็สามารถตามหนี้ได้จากผู้ค้ำประกัน แต่ก็เป็นโชคร้ายกับผู้ค้ำประกัน ที่อยู่ ๆ ก็ต้องมารับผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้ทำ การที่ลูกค้าไม่ยอมผ่อนชำระหรือหนีการผ่อนชำระส่วนหนึ่งเป็นเพราะความหกล้มของการปล่อยสินเชื่อ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการให้สินเชื่อไม่ตรวจสอบให้แน่นอนก่อน จึงทำให้เกิดความเสียหายกับบริษัท ในอีกด้านหนึ่งลูกค้าและผู้ค้ำประกันอาจจใจ เท่าที่ได้สอบถามจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบได้ว่าลูกค้าบางรายตั้งใจจะซื้อสินค้าโดยระบบสินเชื่อ โดยในช่วงแรก ๆ ก็มีการผ่อนชำระตามปกติ แต่ต่อมาลูกค้าก็นำสินค้าไปให้ผู้อื่นโดยการออกเช็ค ทำให้บริษัทไม่สามารถติดตามสินค้าคืนมาได้ และผู้ที่นำสินค้าไปออกเช็คที่หนีหายไป ลูกค้าบางรายก็ซื้อสินค้าโดยการผ่อนส่ง แต่ได้นำสินค้าที่ซื้อไปขายต่อโดยขายเป็นเงินสดเพื่อที่ตัวเองจะได้มีเงินใช้ จากนั้นลูกค้ารายนี้ก็ได้นำไป บางรายก็ย้ายที่อยู่หลังซื้อสินค้าไปแล้ว ทำให้ไม่สามารถติดตามได้เช่นกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้ทางบริษัทจะมองว่าเป็นความหกล้มของบริษัทเองที่ไม่ตรวจสอบลูกค้าและผู้ค้ำประกันให้เรียบร้อยก่อน ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดในชุมชนแต่จะเกิดขึ้นกับคนที่อาศัยในชุมชนอื่นที่ได้เข้ามาซื้อสินค้ากับร้านตัวแทน โดยจะทำเป็นขบวนการซึ่งประกอบด้วยผู้ซื้อ และผู้ค้ำประกันจะเข้ามาที่ร้านเพื่อซื้อสินค้าด้วยวิธีการผ่อนส่ง เมื่อได้สินค้าไปแล้วก็ไม่เคยมาชำระเงินค่าสินค้าเลย ทางร้านจึงได้ติดตามหนี้สินตามที่อยู่ ขบวนการนี้ได้ให้ไว้ แต่ก็ไม่พบและไม่สามารถติดตามสินค้าคืนได้ ตอนนี้ได้ส่งเรื่องไปให้ทางบริษัทใหญ่ ฟ้องร้องดำเนินคดีแล้ว

การได้ตอบของคนที่ถูกทวงหนี้ได้ปรากฏเป็นข่าวทั้งทางหนังสือพิมพ์และทางโทรทัศน์ เมื่อคืนวันที่ 1 มกราคม 2545 ได้มีคนบุกเข้าไปขโมยทรัพย์สินภายในศูนย์บริการสินเชื่ออออน ธนสินทรัพย์ จังหวัดลพบุรี ที่เกิดเหตุเป็นอาครพาดินัย 3 ชั้น 2 คูหา ภายในอาคารชั้นล่างข้าวของเครื่องใช้สำนักงานถูกรื้อค้นกระจุยกระจายเกลื่อนกลาด ฝาผนังถูกพ่นด้วยสีสเปรย์ข้อความต่างๆนานาอาทิ “แม่กูตายเพราะพวกมึงซู่ตามหนี้” “ครั้งนี้แค่ส่งสอนครั้งหน้าเจอระเบิดโทษฐานทวงหนี้” นอกจากนี้ยังพบว่าตู้เซฟถูกจัดเงินสดจำนวน 1,265,250 บาทสูญหายไป(หนังสือพิมพ์มติชนฉบับวันเสาร์ที่ 5 มกราคม พ.ศ.2545 หน้า 20)

สรุป

การเกิดความต้องการที่จะเป็นเจ้าของสินค้าของคนในชุมชนเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การเลียนแบบซึ่งมาจากความต้องการในสมัยอดีตที่ต้องไปอาศัยดูโทรทัศน์ในบ้านกำนัน เมื่อพอที่จะทำงานหาเงินได้จึงได้ซื้อโทรทัศน์มาเป็นของตัวเอง โทรทัศน์ถือเป็นความบันเทิงในครอบครัว เป็นกิจกรรมที่ทุกคนในครอบครัวทำร่วมกัน การได้เห็นโทรทัศน์รุ่นใหม่ๆ ไม่ว่าจะเห็นจากร้านตัวแทนหรือเห็นจากเพื่อนบ้านก็ทำให้เกิดความต้องการได้เช่นกัน ในกรณีร้านขายก๊วยเตี๋ยวในชุมชน ได้ซื้อโทรทัศน์สีจอแบนขนาด 29 นิ้วมาไว้ที่ร้าน และเปิดให้คนที่มากินก๊วยเตี๋ยวได้ดู จนทำให้หลายๆคนที่ได้เห็นโทรทัศน์เครื่องนี้จากร้านก๊วยเตี๋ยวเกิดความอยากได้ และคิดว่าจะต้องซื้อบ้าง สิ่งนี้เองที่ทำให้เกิดความต้องการขึ้นมาโดยไม่รู้ตัว และถือว่าเป็นการโฆษณาสินค้าทางอ้อมด้วย

ทุกครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้มีโทรทัศน์ไว้ในครอบครอง บางคนก็ซื้อโทรทัศน์มาด้วยเงินสดแต่บางคนก็ซื้อมาด้วยระบบเงินผ่อน คนที่สามารถซื้อสินค้าได้ด้วยเงินสดจะเป็นคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดี ทางเลือกในการซื้อสินค้าย่อมมีมาก สามารถหาข้อมูลได้ว่าที่ไหนที่ขายสินค้าถูกกว่าร้านตัวแทนในหมู่บ้าน บางคนเลือกที่จะไปซื้อตามห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ในเชียงใหม่ บางคนซื้อตอนที่มีการลดราคาของสินค้า บางคนก็ไปซื้อสินค้าที่นิยมพานิช เนื่องจากมีญาติทำงานอยู่ที่นั่น เวลาซื้อก็จะใช้ชื่อของญาติซึ่งจะทำให้ซื้อสินค้าได้ในราคาถูกกว่าราคาตั้งขายหน้าร้านมาก หรือถ้าจะซื้อแบบเงินผ่อนก็เสียดอกเบี้ยเพียงแค่ 10% อย่างไรก็ตามร้านตัวแทนในชุมชนก็ยังคงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกสำหรับคนที่ต้องการความเป็นกันเอง สะดวกสบาย คงเป็นเพราะความคุ้นเคยซึ่งกันและกันระหว่างเจ้าของร้านและคนในชุมชนที่ทำให้มัดใจผู้ซื้อที่เป็นคนในชุมชน

ในกรณีของการขอเลื่อนการผ่อนชำระ ผู้ที่ขอเลื่อนมักจะมีภาระใจ การผ่อนปรนที่ทางร้านมิให้เป็นน้ำใจที่มีให้แก่กัน การจ่ายเงินเข้าไปบ้างก็ไม่ได้ทำให้ทางร้านเดือดร้อนหรือเกิดปัญหาขึ้นเลย เพราะทางร้านรู้จักคนที่มาซื้อสินค้าทุกคนเพราะเป็นคนบ้านเดียวกัน และทางเจ้าของร้านก็มีญาติอยู่ใน

หมู่บ้านมากมาย จึงสามารถช่วยสอดส่องดูแลได้ในระดับหนึ่ง ในการขายสินค้าของทางร้านถือเป็นการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลักในการขาย โดยใช้ความเป็นเครือญาติ ความเป็นคนบ้านเดียวกัน ความผอ่นปรน ความยึดหยุ่นในกฎเกณฑ์ต่างๆ เช่นกฎในเรื่องการพิจารณาให้สินเชื่อที่สามารถให้สินเชื่อกับคนในชุมชนโดยที่ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องใบของรายได้ ถ้าเป็นคนในชุมชนมาซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อนก็จะไม่กำหนดว่าจะต้องมีรายได้เท่าไร ในขณะที่ถ้าไปซื้อสินค้าด้วยระบบนี้จากนอกชุมชนทุกบริษัทจะกำหนดรายได้ขั้นต่ำที่จะสามารถปล่อยสินเชื่อได้ โดยทั่วไปแล้วประมาณ 5,000 บาทต่อเดือน แต่หลายคนในชุมชนที่มีรายได้ไม่ถึง 5,000 บาทต่อเดือน แต่ก็สามารถใช้ระบบสินเชื่อแบบผ่อนส่งกับทางร้านตัวแทนในหมู่บ้านได้

การหาข้อมูลก่อนการซื้อสินค้า จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการหาข้อมูลของสินค้าก่อนการซื้อ โดยจะมีการเปรียบเทียบจากราคาโดยเฉพาะการซื้อสินค้าด้วยเงินสดที่ผู้ซื้อสามารถหาร้านที่ขายสินค้าราคาถูกได้และไปซื้อสินค้ายังร้านแห่งนั้นซึ่งบางครั้งก็จะไม่ใช่ร้านตัวแทนในหมู่บ้าน แต่จะเป็นการซื้อจากร้านค้านอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ในเชียงใหม่ ซึ่งจะขายสินค้าถูกกว่าร้านค้าทั่วไป แต่ในการซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งชาวบ้านมักจะซื้อกับร้านตัวแทนในชุมชนมากกว่า การซื้อสินค้าด้วยระบบผ่อนส่งจากร้านตัวแทนนี้เองจึงทำให้ผู้ซื้อไม่ได้มีการเปรียบเทียบราคาก่อนการซื้อ ชาวบ้านบางคนก็รู้ถึงความแตกต่างเรื่องราคาแต่ก็ต้องซื้อสินค้ากับร้านตัวแทน เป็นเพราะเขาไม่ต้องการนำเงินจำนวนมากไปซื้อสินค้า เขาต้องการที่จะเก็บเงินไว้ใช้ในยามจำเป็นเป็นเงินสำรองไว้ภายในบ้านเผื่อฉุกเฉินจะได้หยิบมาใช้ได้ทัน บางคนต้องเก็บเงินไว้เป็นค่าเล่าเรียนของลูกจึงต้องซื้อสินค้าด้วยเงินผ่อน

ในเรื่องของการเลือกยี่ห้อของสินค้านั้น ถ้าสินค้านั้นเป็นโทรทัศน์ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเลือกยี่ห้อ Panasonic เพราะได้รับรู้จากประสบการณ์ตรงจากการใช้โทรทัศน์ยี่ห้อนี้ ที่มีความทนทานมากกว่ายี่ห้ออื่นๆ ทำให้การเลือกซื้อโทรทัศน์ของคนในชุมชนจึงเลือกยี่ห้อนี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดกั้นในการรับข้อมูลเปรียบเทียบกับโทรทัศน์ยี่ห้ออื่น ชาวบ้านมักจะฝังใจกับสิ่งที่พวกเขาคิดว่าดีและไม่ยอมที่จะเปลี่ยนใจง่ายๆ ถ้าเป็นการซื้อสินค้านิดอื่นที่ไม่ใช่โทรทัศน์ชาวบ้านจะไม่เจาะจงเลือกยี่ห้อใดยี่ห้อหนึ่ง แต่การเลือกซื้อของพวกเขาจะดูที่ความสวยงาม สีสด การใช้ประโยชน์มากกว่า อย่างในกรณีของเครื่องซักผ้า ที่มักเลือกซื้อเพราะต้องการใช้ประโยชน์ และต้องการมีเวลามากขึ้นในการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์และมีรายได้ การซื้อเครื่องซักผ้าจึงไม่มีสาเหตุจากการโฆษณามากนัก สาเหตุหลักที่ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจซื้อเป็นเพราะการบอกเล่าถึงคุณสมบัติต่างๆ จากเพื่อนบ้าน และความต้องการมีเวลาที่จะทำอย่างอื่นเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญคือไม่ต้องเหนื่อยในการซักผ้า อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องซักผ้านั้นก็ไม่ได้ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์อย่างแท้จริงมากนัก เพราะชาวบ้านหลายคนได้บอกว่าการซักผ้าด้วยเครื่องนั้นซักไม่

สะอาดเหมือนการซักผ้าด้วยมือ ชาวบ้านบางคนที่ใช้เครื่องซักผ้าแบบเปิดฝาด้านบนจึงมักจะทำให้มือเปียกไปด้วย ในขณะที่เครื่องซักผ้าก็ยังทำงานอยู่ การซื้อเครื่องซักผ้าชาวบ้านไม่ได้มีข้อที่ชื่นชอบเป็นพิเศษ เหมือนกับการซื้อโทรทัศน์

สำหรับสาเหตุการซื้อไมโครเวฟและเครื่องเล่นวีซีดีนั้นจะแตกต่างออกไป เพราะการซื้อสินค้า 2 อย่างนี้จะเกิดจากการสาธิตสินค้าและการจัดโปรโมชั่นของร้านตัวแทน การซื้อไมโครเวฟของพี่ไพและพี่ละไมนั้นเป็นการซื้อเพราะมีคนมาสาธิตผลิตภัณฑ์ถึงที่ทำงาน จากการสาธิตในวันนั้นทำให้มีคนซื้อสินค้ามากถึง 10 เครื่อง แต่พอได้ซื้อและนำไปใช้ปรากฏว่าไม่ได้นำไปทำอาหารอย่างที่ได้อวดตอนสาธิต แต่กลับใช้ไมโครเวฟในการอุ่นอาหารเล็กๆน้อยๆเท่านั้น และที่สำคัญไมโครเวฟนี้มีราคาแพงกว่าราคาซื้อด้วยเงินสดถึง 1,900 บาท พี่ไพได้ไปเดินซื้อของใช้ในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งที่นั่นก็มีไมโครเวฟแบบเดียวกับที่พี่ไพซื้อ แต่มีราคาแค่ 2,500 บาท จึงทำให้ทั้งพี่ไพและพี่ละไมรวมทั้งคนที่ได้ซื้อไมโครเวฟในครั้งนั้นรู้สึกเสียใจมาก และตั้งใจไว้ว่าจะไม่ซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งอีก

การซื้อเครื่องเล่นวีซีดีส่วนมากจะเป็นการซื้อเพื่อเป็นความบันเทิงสำหรับตัวเองและครอบครัว เครื่องเล่นนี้สามารถใช้ดูภาพยนตร์และใช้ร้องเพลงคาราโอเกะ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก แทบทุกวันในช่วงเวลาเย็นๆหลังจากทำงานเสร็จ มักจะได้ยินเสียงร้องเพลง คาราโอเกะดังกระหึ่ม แรงกระตุ้นที่ทำให้ซื้อเครื่องเล่นวีซีดีส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะการได้ยินเสียงร้องเพลง และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะการจัดโปรโมชั่นของทางร้าน อย่างในกรณีของลุงชัยที่ซื้อเครื่องเล่นวีซีดีเพราะตอนนั้นทางร้านกำลังจัดรายการลดราคาอยู่

การจัดการหนี้สินที่เกิดขึ้นจากการซื้อสินค้าแบบผ่อนส่งมีหลายวิธีที่พบในชุมชน การทำงานเพิ่มมากขึ้นในกรณีของพี่น้อยและน้ำศรี การหมุนเงินโดยการเล่นแชร์ของน้ำวัน พี่น้อย พี่พรณ การซื้อห่วยได้ดินเพื่อหวังรวยทางลัดของพี่น้อย และพี่วัตร วิธีที่จะนึกถึงเป็นวิธีแรกเมื่อเกิดปัญหาในการผ่อนส่ง คือ การขอเลื่อนการชำระกับทางร้าน ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้กันบ่อยมาก ในการขอเลื่อนการผ่อนชำระนั้นผู้ที่ขอเลื่อนต้องไปบอกกับเจ้าของร้านก่อนล่วงหน้าทุกครั้ง เมื่อขอเลื่อนการชำระเงินได้แล้วก็ต้องหาวิธีที่จะให้ได้เงินมา ไม่ว่าจะเป็นการขอยืมเงินจากญาติ ที่เป็นวิธีที่ได้ผลในกรณีที่ญาติมีเงินให้ยืม การขอยืมเงินจากญาติมีข้อดีหลายอย่างคือ ดอกเบี้ยน้อยมากหรือไม่มีเลย สามารถใช้คืนให้เมื่อไหร่ก็ได้ แต่ผู้ที่จะไปขอยืมมักมีความเกรงใจในการที่จะเอ่ยปากขอยืมเงิน นอกจากนี้ยังพบวิธีการต่อรองในการซื้อสินค้าของชาวบ้านในชุมชนกับร้านตัวแทน คือการรวมตัวกันเพื่อซื้อสินค้า โดยเป็นการซื้อแบบผ่อนส่งและให้ทางร้านยกเว้นค่าเงินดาวน์ให้ ซึ่งทางร้านก็ยินยอมเพราะว่าจะได้ขายสินค้าได้จำนวนมาก ทางผู้ซื้อเองก็ได้สินค้าที่มีราคาถูกลงถึง 2,500 บาท

เมื่อชาวบ้านได้เข้าสู่ระบบทุนนิยมแบบเต็มตัวด้วยการบริโภคสินค้าชนิดต่างๆ แต่พวกเขาก็ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำอย่างสิ้นเชิง พวกเขายังมีวิธีคิดในแบบของตัวเอง มีวิธียอมรับ มีวิธีต่อรอง และได้ตอบกับระบบในรูปแบบต่างๆ ชาวบ้านที่จะได้รับอิทธิพลจากการไหลบ่าของสินค้าในระบบทุนนิยมจึงเป็นชาวบ้านที่อยู่ในเขตกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่พอจะมีกำลังซื้อ และง่ายต่อการเข้าถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของร้านตัวแทนในชุมชนที่เป็นการสร้างความต้องการ และกระตุ้นให้เกิดการซื้อขายทั้งยังสร้างกำลังซื้อล่วงหน้าให้กับคนในชุมชนอีกด้วย ผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าด้วยระบบผ่อนส่งจะต้องเสียดอกเบี้ยจำนวนมาก ซึ่งเท่ากับว่าพวกเขาต้องขูดรีดแรงงานของตัวเองในการทำงานมากขึ้น เพื่อที่จะนำเงินมาซื้อสินค้าที่ระบบทุนได้เสนอเข้ามาโดยผ่านทางสื่อชนิดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ที่เข้าถึงคนทุกชนชั้นทุกสังคม

การมีสินค้าไว้ในครอบครองโดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่ให้ทั้งความสะดวกสบายและให้ความบันเทิงถือเป็นความสุข ความทันสมัยที่ได้บริโภค ดังนั้นการบริโภคจึงเป็นไปในรูปแบบของเหตุผลทางความพึงพอใจในความต้องการร่วมกับการได้รับอรรถประโยชน์สูงสุด

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ แก้วเทพและปัทมวรรณ เนตรทุกกณะ."การโฆษณาที่อยู่อาศัย : บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง" วิกฤตีสื่อมวลชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิภูมิปัญญา,2541.
- กรวรรณ วัฒนชัย.ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความต้องการสินเชื่อเพื่อการเช่าซื้อรถยนต์นั่งในจังหวัดเชียงใหม่.การค้นคว้าอิสระเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2539.
- กระทรวงพาณิชย์. รายงานการซื้อขายสินค้าระบบเงินผ่อน. กรุงเทพมหานคร,2521.
- กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร.การศึกษาปัญหาหนี้สินของเกษตรกรและสินเชื่อการเกษตรและแนวทางแก้ไข.กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,2534.
- ฉัตร ชมะวรรณ.แนวความคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ ในวัฒนธรรมศึกษาและในการวิเคราะห์วัฒนธรรมบริโภค.วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2537.
- จันทร์เพ็ญ จาปะเกษตร. สินเชื่อและการเรียกเก็บเงิน.เอกสารประกอบการเรียนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ,2527.
- จันทร์เพ็ญ โภาชัยพัฒน์.กระบวนการสร้างสัญญาผ่านงานโฆษณาทางสื่อมวลชนเพื่อกำหนดสภาพภาพของสินค้า:กรณีศึกษาจากเครื่องใช้ไฟฟ้าชาบริตยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2535.
- จิตติมา ดุริยะประพันธ์,ธีรพล รัตนลังการและฤชกร สิริโยธิน.แร่ธุรกิจ.กรุงเทพมหานคร: มปป.,2529.
- จาร์มา อัฐกุล. "การพัฒนาเขตเมือง:ปัญหาและแนวนโยบาย"ทิศทางการปฏิรูปนโยบายเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 1990. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศาสตร์,2535.
- ณัฐ ตาปลนนท์. รายงานการศึกษาดาลาดนอกระบบ เรื่อง แร่ส่วนบุคคล. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.,2538.
- ดารณี พุทธิบุญ.การจัดการสินเชื่อ . กรุงเทพฯ:รุ่งศิลป์การพิมพ์,2543.
- เดโช ไชยทัพ.การปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ศึกษากรณี : การประกอบอาชีพนอกไร่กับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2539.

แดเนียล อาร์. ฟัสเฟลด์. ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์. บรรณาธิการแปลโดย ภาวดี ทองอุทัย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ทัศนีย์ วีระกันต์. การดำเนินการคุ้มครองผู้บริโภค : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์

มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค. วิทยานิพนธ์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

ธารา บัวคำศรี. การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และความเสี่ยงด้านสุขภาพของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540

ธงชัย สันติวงศ์ และนายศิลป์ เทียวชาญพิพัฒน์. เศรษฐศาสตร์ผู้บริโภค. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา

พานิชจำกัด, 2524.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ใครอยู่ใครใหญ่ ระหว่างอ่านและผู้โฆษณา" หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย.

กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์, 2537.

บุญทิพา จิตต์สุทัศน์. รัฐกับการคุ้มครองผู้บริโภคในธุรกิจค้าปลีกประเภทห้างสรรพสินค้าศึกษา

เฉพาะกรณีเขตกรุงเทพ. สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

บริษัทศูนย์วิจัยกลีกรไทย. "ห่วยเถื่อน: ธุรกิจได้ดินมูลค่าแสนล้านบาทตาบสองคมต่อสังคมไทย".

กระแสดังนี้, 16 กันยายน 2538.

ปัทมวรรณ เนตรพุกคณะ. การวิเคราะห์ที่อยู่อาศัยในเชิงเศรษฐกิจสังคมโดยการใช้สื่อ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สังคีต พิริยะรังสรรค์, นวลน้อย ตีร์รัตน์. ห่วย ชอง บ่อน ยาบ้า เศรษฐกิจนอก

กฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมูลนิธิเอเชีย, 2543.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. "ลัทธิบูชาสินค้า" วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. 11 (มีนาคม), 2536.

มนัส สุวรรณ, อุดม เกิดไพบูลย์ และชูเกียรติ ลิสุวรรณ. ปัญหาการว่างงานและการมีงานทำ : การ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในภาคเหนืออันเนื่องมาจากนโยบายและโครงการ

พัฒนาของรัฐบาลและเอกชนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ : สถาบัน

ทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

รองริน วรรณ (นามแฝง). "คตินิยมบริโภคกับการโฆษณา" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 37 ฉบับ

ที่ 5 (15-21 กรกฎาคม), 2533.

- ระวีวรรณ ประกอบผล. *ทิศทางของนิเทศสารไทย: ความนิ่งและความเปลี่ยนแปลง. ในสื่อมวลชนในสังคมไทย สถานภาพและแนวโน้มในทศวรรษ 1990*. กรุงเทพมหานคร: โครงการกระแสน้ำเสรีและการพัฒนา, 2534.
- วัฒนา สุกัณต์ศิลป์. *วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชุมชนชนบท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2544.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์และเบญญา จิรภัทรพิมล. *ภาวะการทำงานอุตสาหกรรมของสตรีกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
- วิทยากร เชียงกุล. *ศัพท์ใหม่อธิบายโลกข้อมูลข่าวสาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2539.
- วิริยะ สว่างโชติ. "กระบวนการผลิตสุนทรียภาพในละครโทรทัศน์". *วารสารร่วมพฤษภา* 12 ตุลาคม, 2536
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. *การโฆษณาและการส่งเสริมการตลาด*. กรุงเทพมหานคร, 2537.
- ส. พลายน้อย. "อันเนื่องมาจากคนจีนครั้งสร้างกรุง". ใน *คนจีนสองร้อยปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2. เส้นทางเศรษฐกิจฉบับพิเศษ*, 2530.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ). *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2536.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ (บรรณาธิการ). *วัฒนธรรมบริโภค แนวคิดและการวิเคราะห์. โครงการหนังสือเล่มอันดับ 2. ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก*, 2538.
- สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์. *โบดริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกถึงการเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค (ตอนที่ 1). จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ 10 (พฤษภาคม-กรกฎาคม)*, 2531.
- สุขุม ศุภนิธย์. *คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สุนทรี สุนทราพรพล. *การบริหารเครดิต*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535.
- เสรี วงศ์มณฑา. *กว่าจะเห็นเป็นโฆษณา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติพฤษภา, 2528.
- อริคม โกมลวิทยาร. *ทฤษฎีว่าด้วยการศึกษาเรื่องสังคมบริโภคนิยม*. ใน *สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, วัฒนธรรมบริโภคแนวคิดและการวิเคราะห์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2538.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *รอยต่อแห่งยุคสมัย*. แพร่สำนักพิมพ์, 2540.

อุวาระ อิโรฟูมิ. *นักเศรษฐศาสตร์คิดอะไรอยู่*. แปลและเรียบเรียงโดย คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์.

กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

อัญชลี สิงหนะตร-นฤนาท. "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและประชากรกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน
สตรีในจังหวัดเชียงใหม่" *วารสารสังคมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 8, 2529.

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม 2538

หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 5 มกราคม 2545

หนังสือพิมพ์สยามธุรกิจ ฉบับวันที่ 3-9 ธันวาคม 2543

Adorno, Theodor. *The Culture Industry*. Routledge : London, 1990.

Baudrillard, Jean. *The Consumer Society Myths and Structures*. SAGE Publications
: London, 1998.

Douglas, Mary, and Isherwood Baron. *The World of Goods*. New York: Basic Books
INC, 1979.

Eastwood, David B. *The Economics of Consumer Behavior*. Boston: Allyn and Bacon,
Inc., 1985.

Featherstone, Mike. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: SAGE, 1991.

Featherstone, Mike. "Global and Local Cultures" In *Mapping the Futures: Local
Culture, Global Change*. Jon Bird et al. (eds.) London: SAGE, 1993.

George, Belch E. and Michael Belch A. *Introduction to advertising and promotion
management*. America: Von Hoffmann Press, Inc., 1990.

Ingram, J.C. *Economic Change in Thailand 1850-1970*. Kuala Lumpur: Oxford
University Press, 1971.

Jerome, McCarthy E. and Andrew, Brogowicz A. *Essential of marketing*. Homewood,
Illinois; Richard D. Irwin, Inc., 1985.

Jhally, S. *The Codes of Advertising : fetishism of the political economy of meaning in
the consumer society*. London : Routledge, 1990.

- John R. Hall , Mary Jo Neitz. *Culture Sociological Perspectives*. Prentice Hall
Englewood Cliffs, New Jersey, 1993.
- Lee, Martyn J. *Consumer Culture Reborn* . London and New York : Routledge, 1993.
- Marx, Karl. *Capital: A Critique of political Economy*, Vol.1, Translated by Ben Fowkes,
London: Penguin, 1976.
- Miller ,D. "*Consumption as the vanguard of history: a polemic by way of introduction*", in
D. Miller (ed.) *Acknowledging Consumption: A Review of New Studies*.
London: Routledge, 1995.
- Nederveen Pieterse, Jan. "*Globalization as Hybridization*" In *Global Modernities*. Mike
Featherstone et al. (eds.). London: SAGE Publication, 1995.
- Nightingale, Virginia. "*Women as Audiences*", *Television and Women's Culture*, ed.
Mary Ellen Brown. London, Sage Publication, 1991.
- Ogilvy and Mather. *Pocket Guide to Media in Thailand* 1991. Bangkok, 1991.
- Poster, Mark .ed, Jean Baudrillard : *Select Writing*. London: Polity Press, 1977.
- Sayer, D. *Capitalism and Modernity : An Excursus on Marx and Weber*. Routledge :
London, 1991.
- Sklair, L. *Sociology of the Global System*. Baltimore: Johns Hopkins University
Press, 1991
- Veblen, Thorstein. *Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New
the modern Library, 1994.
- Williams, Raymond. "*The Magic System*" *New Left Review* no.4 (July/August) :
27-32, 1960.
- Williams, Raymond. "*The Long Revolution*". London: Chatto and Windus, 1961b.

ฝิ่นกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน แห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ¹

อริยญา ศิริผล

ปัญหายาเสพติดเป็นหนึ่งในภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผู้เคยมีวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นมายาวนานในอดีต ชาวม้งมักถูกอ้างว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหายาเสพติดในฐานะผู้ปลูก เสพ คำฝิ่นและเฮโรอีนไปจนถึงการค้ายาบ้าในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ 2541) ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสะท้อนและตอกย้ำให้ผู้คนในสังคมเชื่อและเข้าใจเช่นนั้นด้วยการเผยแพร่จากสื่อมวลชนออกสู่สาธารณะ ดังเช่น “มหาดไทยวางแผนย้ายม้งวัดถ้ำกระบอกเข้าสู่ศูนย์อพยพที่โคราช เพราะมีจำนวนมาก และพยายามจะตั้งหลักแหล่งถาวรที่ประเทศไทย” (กรุงเทพธุรกิจ, 2540), “แก๊งยาบ้ากำแหง จับตร.เรียกค่าไถ่ โดนม้งลากขึ้นเขา” (ไทยรัฐ, 2541) พร้อมๆ กับการเผยแพร่ภาพลักษณ์นี้สู่สาธารณะต่างก็ได้สร้างความคิดว่าชาวม้งและชนบนที่สูงเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับความช่วยเหลือให้พ้นไปจากปัญหา ภาพลักษณ์และสถานการณ์เช่นนี้ล้วนสร้างภาพลบแก่ชาวม้งให้ถูกกีดกันและถูกประทับตราจากสังคมให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมและเบียดขับชาวม้งให้กลายเป็นคนชายขอบของสังคมไปในที่สุด (ชูศักดิ์, 2541)

แต่หากกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์เพื่อฉายภาพลักษณ์ฝิ่นของสังคมทั่วไปกับภาพลักษณ์ฝิ่นของชาวม้งและชนบนที่สูงกลับพบภาพลักษณ์ฝิ่นที่ทับซ้อนกันมากมายหลายภาพ และปรับเปลี่ยนไปมาจนถึงปัจจุบัน ในสังคมตะวันตก ก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ฝิ่นของสังคมตะวันตกยุคล่าอาณานิคม คือ พืชที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ของพ่อค้าและรัฐบาลตะวันตกจนฝิ่นแพร่ระบาดไปทั่วเอเชีย จากนั้น ฝิ่นยังกลายเป็นพืชการเมืองเพื่อแก้ปัญหาการค้าฝิ่นของประเทศไทย (ทวีป, 2524) และถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักล่าอาณานิคม เสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาและกลุ่มอำนาจต่างๆ จนสร้างกระบวนการค้าฝิ่นบนภูเขาให้เติบโตขึ้นในเขตสามเหลี่ยมทองคำ (พิสิฐ, 2537)

ขณะที่ในวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง ฝิ่นกลับมีภาพลักษณ์และมิติอันหลากหลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับความรู้พื้นบ้านและวัฒนธรรมทั้งในแง่การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน การเป็นพืชองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพที่สอดคล้องกับระบบนิเวศบนภูเขา และเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของอันจำเป็น สะสมเป็นเงินทองเป็นค่าสิน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ฝิ่นกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544

สอดและใช้จ่ายในงานกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนผิวยังถูกใช้เป็นเครื่องแสดงความมั่งคั่งในชีวิตและแสดงสถานภาพต่อสังคม (จันทบูรณ์, 2526, ทรงวิทย์, 2542) ความสำคัญของผืนต่อชาวม้งยังแทรกซึมลงไปวิถีคิดและอุดมการณ์ของชาวม้งซึ่งสะท้อนให้เห็นในตำนาน พิธีกรรม ความเชื่อและเรื่องเล่าต่างๆ ของสังคมม้ง แต่ภาพลักษณ์ผืนที่มีความหลากหลายและทับซ้อนไปมาเหล่านี้ได้ถูกลดทอนให้เหลือเพียงภาพลักษณ์ของยาเสพติดในปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชาวม้ง ซึ่งได้กลายเป็นภาพตีตราชาวม้งและชนบนที่สูงให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมของสังคมและกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับอัตลักษณ์ที่ตายตัวในปัจจุบัน

ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงต้องการจะตอบคำถามที่ว่า ภาพลักษณ์ผืนซึ่งมีมิติอันหลากหลายและทับซ้อนกันในชุมชนม้งและสังคมภายนอกถูกสร้างให้กลายเป็นภาพลักษณ์ยาเสพติดที่กักขังอัตลักษณ์ชาวม้งได้อย่างไร? และในกระบวนการกักขังนี้ชาวม้งได้ดิ้นรนต่อสู้หรือแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ดังกล่าวเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากการกักขังหรือไม่อย่างไร?

โดยแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ได้มองความหมายผืนว่าถูกสร้างขึ้นจากปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) ในแต่ละยุคสมัยบนฐานการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรับเปลี่ยนไปมาระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำซึ่งได้สร้างชุดวาทกรรมครอบงำผ่านการสร้างภาพตัวแทน/ผลิตชุดความหมายเพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์ของตนกับชาวม้งซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ด้อยอำนาจที่ถูกจัดวางและถูกเบียดขับจากวาทกรรมครอบงำชุดนี้ จากนั้น ได้ประยุกต์แนวคิดเรื่อง "กระบวนการกักขัง" (Strategies of Containment) ของ Fredric Jameson (1981) มาวิเคราะห์การสร้าง "ภาพตัวแทน" (Representation) ของผืนในชุดวาทกรรมครอบงำที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของชาวม้ง โดยภาพตัวแทนและชุดนิยามความหมายผืน/ยาเสพติดที่ถูกสร้างขึ้นนี้ได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและวัฒนธรรมครอบงำได้เข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งบนแนวคิด "การพัฒนา" ผ่านกระบวนการใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ ไม่ว่าจะเป็น การกำหนดนโยบาย มาตรการ กฎหมาย รวมไปถึงการใช้องค์กร/หน่วยงานรัฐ ซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการแห่งการกักขัง (Agent of Containment) ทำการควบคุมดูแลให้นโยบาย มาตรการ และโครงการเหล่านี้สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องด้วยปฏิบัติการทางภาษาที่ผลิตและขยายองค์ความรู้ด้านยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะ สร้างกลไกจำแนกชาวม้งและชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนอื่น ๆ มีมาตรการเฉพาะต่อการควบคุมจัดการปัญหาการปลูกผืนของชนบนที่สูงเพื่อตอกย้ำการ "มีอยู่" ของภาพตัวแทนและวาทกรรมครอบงำชุดดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม บทความชิ้นนี้ไม่ได้มองชาวม้งในฐานะที่เป็นผู้ถูกกระทำที่ยอมจำนนเพียงฝ่ายเดียว หากแต่มองชาวม้งในฐานะผู้กระทำ (Subject) ที่ต่อสู้ดิ้นรน (Active) ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน โดยในบริบทที่ด้านหนึ่งรัฐได้สร้างนโยบายและกฎหมายบีบบังคับให้ชุมชน/กลุ่มชาติ

พันธุ์มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมน้อยลง ขณะที่อีกด้านหนึ่งในปัจจุบันอุดมการณ์ของรัฐกับสถานะของชาติถูกท้าทาย (Destablilized) จากสภาวะการณ์ภายนอกและเงื่อนไขต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การนำเสนอประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และความเป็นชาติพันธุ์ในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระดับข้ามชาติ (Transnational) ประเด็นเหล่านี้ได้เปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มผู้ด้อยอำนาจในการนำไปต่อรองกับอำนาจครอบงำของชาติหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ๆ ที่หลุดพ้นไปจากนิยามของรัฐ ในบริบทเช่นนี้ ชาวม้งได้ปลดปล่อยตัวเองออกจากการกักขังด้วยการพยายามคิดค้นรูปแบบการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนอันหลากหลายเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใหม่ๆ ของกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนม้งภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาในบทความชิ้นนี้จะประกอบไปด้วย 1.บริบทพื้นที่ศึกษา 2. กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง 3. การตอบโต้ของชาวม้งต่อการกักขังอัตลักษณ์ 4. ความลักลั่นขัดแย้งและเงื่อนไขในการตอบโต้ของชาวม้ง และ5.พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในสังคมม้ง

1. บริบทพื้นที่ศึกษา

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ที่ได้ศึกษาชุมชนชาวม้งแห่งหนึ่งชื่อบ้านแทนธรรม (นามสมมุติ) ในเขตจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนานเกือบ 100 ปี โดยเป็นชาวม้งกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านบนภูเขาสูงประมาณ 1,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล บริเวณตะเข็บชายแดนไทย-ลาวตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ประมาณปีค.ศ.1917 และทำการเกษตรแบบไร่ย่ำยี่ (Shifting Cultivation) ข้ามเขตแดนไปมา จนกระทั่งเข้ามาตั้งหมู่บ้านเป็นหลักแหล่งบนภูเขาในเขตประเทศไทยหลังจากนั้นไม่นานนัก และใช้ชีวิตทำการเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence) บนพื้นฐานความเป็น "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" (ยศ, 2542) ที่เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและมนุษย์เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพบนภูเขา โดยชาวม้งบ้านแทนธรรมมีวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นและระบบการเกษตรที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบนิเวศ การจัดระบบการผลิต การจัดการระบบแรงงาน ความสัมพันธ์ภายในระบบเครือญาติและพิธีกรรมความเชื่อในระบบการผลิต ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวม้งกับระบบการค้าฝิ่นในประเทศไทยที่ถูกเรียกว่า "ฝิ่นล้นกระบือ" และไม่ได้รับความสนใจจากรัฐมากนัก (สุภาภรณ์, 2523 : 138)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2490-2500 ด้วยแรงกระตุ้นจากสถานการณ์การค้าฝิ่นระดับโลกและความต้องการฝิ่นจากตลาด ตลอดจนนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นในเขตภาคเหนือตอนบนของรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงครามรวมทั้งกลุ่มอำนาจจากพ่อค้า ทหาร กลุ่มการเมืองที่มุ่งหาประโยชน์และ

ใช้สิทธิพลในกระบวนการค้าฝิ่นได้ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมเปลี่ยนระบบการผลิตฝิ่นจากการยังชีพไปสู่การผลิตเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์บนภูเขา (Commercialization) มีการค่อย ๆ เปลี่ยนคุณค่าของฝิ่นจากหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพจากการขายผลผลิตส่วนเกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้ากำไร ในแง่นี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เริ่มทำการปรับเปลี่ยนเรียนรู้และจัดระบบต่าง ๆ ภายในสังคมของตนเอง เช่น การเปลี่ยนระบบการจัดการที่ดิน ขยายพื้นที่เพาะปลูกเพื่อเพิ่มผลผลิตฝิ่น การว่าจ้างแรงงานและการที่ผู้ชายชาวม้งหาภรรยาเพิ่มเพื่อเป็นแรงงานช่วยเพาะปลูกฝิ่น เป็นต้น รวมทั้งเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับฝิ่นที่มีมิติของการค้าเชิงพาณิชย์และเป็นพืชทำกำไรมากขึ้น ซึ่งบนความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้นำไปสู่ความขัดแย้งภายในครัวเรือนและความขัดแย้งภายในชุมชนจากข้อพิพาทเรื่องที่ดิน ความร่ำรวยในครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมเริ่มแตกกว้างมากขึ้น

ต่อเมื่อฝิ่นเริ่มกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายโดยรัฐบาลออกกฎหมายในปี พ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติบนภูเขา จะพบว่า ระบบการค้าฝิ่นบนภูเขายังคงคึกคักอยู่ยาวนานอีกหลายสิบปีบนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทหารไทย สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา พรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ และกลุ่มชนบนที่สูงผู้ปลูกฝิ่น บนความสัมพันธ์นี้ได้เกิดกระบวนการการค้าฝิ่นบนฐานการทำ "ธุรกิจการเมือง" เพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน การเมืองและตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางความคิดแบบเสรีนิยมที่กำลังถูกคุกคามด้วยภัยจากคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งในช่วงปีพ.ศ. 2511 – 2523 (ค.ศ. 1968-1980) ในสถานการณ์ที่ด้านหนึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ กับการทำธุรกิจการเมืองในกระบวนการการค้าฝิ่นยังคงคึกคักประกอบกับสงครามอุดมการณ์ทางความคิดยังคงคุกรุ่น แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลไทยจำเป็นต้องปฏิบัติตามแรงบีบคั้นจากต่างประเทศให้แก้ไขปัญหายาเสพติดจากการแพร่ระบาดของฝิ่นและปัญหาความมั่นคงที่ถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ในช่วงเวลานี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมได้แตกแยกออกเป็นสองฝ่ายระหว่างการเลือกดำเนินชีวิตตามเส้นทางพัฒนาของรัฐ กับการเข้าร่วมอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยกลุ่มที่เลือกเดินตามเส้นทางพัฒนาได้อพยพลงจากค่อย เปลี่ยนระบบการผลิต พืชที่ผลิต ชีวิตล้มลุกคลุกคลานขึ้นอยู่กับการขายผลผลิตพืชการเกษตรที่ได้รับการแนะนำจากรัฐ บ้างก็ไม่สามารถหาที่ทำกินได้ ต้องอพยพโยกย้ายไปเสาะหาที่ดินทำการเพาะปลูกกับเครือญาติที่ไกลออกไป ส่วนกลุ่มที่เลือกเข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ได้เข้าสู่ระบบคอมมูนค้นหาความเท่าเทียมในสังคม แต่พวกเขาก็พบแต่ความผิดหวังจากอุดมการณ์ดังกล่าว

จนกระทั่งถึงช่วงพัฒนาภายหลังปีพ.ศ. 2524 เป็นช่วงที่ความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มคลี่คลายลง ขณะที่ฝิ่นถูกปราบปรามอย่างหนักเพราะแรงกดดันจากต่างประเทศ รัฐบาลไทยซึ่งได้รับเงินงบประมาณจากต่างประเทศได้แปรเปลี่ยนเงินเป็นโครงการพัฒนาจำนวนมาก รวมทั้งนโยบายการพัฒนาและนโยบายการสร้างความกลมกลืน รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต อนามัยและการ

ศึกษาของรัฐบาลต่อชนบทที่สูงยังคงดำเนินต่อไป ในยุคนี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกับพคท.ได้วกกลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนาร่วมกับกลุ่มชาวบ้านกลุ่มเดิม แล้วอพยพกลับมาตั้งถิ่นฐานบนยอดดอย หลังจากที่เราตระหนักเห็นถึงความสำคัญและเข้าโครงการพัฒนาในศูนย์อพยพของรัฐ เมื่อกลับมาอยู่บนยอดดอย พวกเขาได้ปรับตัวไปกับระบบการเกษตรแบบใหม่ คือ การทำไร่อยู่กับที่ เปลี่ยนระบบการผลิตมาจนถึงปัจจุบัน

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านแทนธรรมได้ผ่านเงื่อนไขประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งการเดินตามแนวทางของรัฐ เช่น การปรับระบบการผลิตจากไร่ฝิ่นเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตฝิ่นเชิงพาณิชย์ในช่วงปีพ.ศ. 2490-2500 ตามนโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐ ผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเดินตามเส้นทางพรรคคอมมิวนิสต์ในช่วงปี พ.ศ. 2511 – 2523 และการเดินตามแนวทางการพัฒนาในเวลาต่อมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

2. กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง

กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเกิดขึ้นในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ซึ่งหมายถึงตะวันตกและรัฐไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ ในบริบททางการเมืองเช่นนี้กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้างภาพตัวแทนฝิ่นที่เป็นยาเสพติดเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชาวม้ง การสร้างภาพตัวแทนนี้ในระดับแรกเป็นเรื่องราวของชาวม้งในด้านลบ (Negative Hmong Identities narratives) ซึ่งเป็น Symbolic act ของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำเพื่อสร้างและปรุงแต่งความจริงเกี่ยวกับชาวม้งขึ้น ในระดับแรกภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นเกี่ยวกับความเป็นม้งคือ “มายาภาพ” (Nominal) ที่กำหนดนิยามความหมายอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้เป็นแก่นสารนิยม (Essence) ด้วยการขนานนามว่าม้งคือใคร เป็นอย่างไรในบริบทต่างๆ เช่น เรื่องราวของชาวม้งกับผู้ปลูก/เสพและค้าฝิ่นที่เป็นยาเสพติดในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นพืชยาเสพติด ผิดกฎหมาย การเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงแห่งชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์และชาวม้งกับการทำลายป่าในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จาก “มายาภาพ” สู่ “รูปแบบแห่งอุดมการณ์”

ภายหลังจากภาพลักษณ์ฝิ่นได้เปลี่ยนไปเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปีพ.ศ.2501 ฝิ่นได้เริ่มต้นกลายเป็นสิ่งแบ่งแยกระหว่างความเป็นเรา-เขาของกลุ่มวัฒนธรรมหลักกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจเช่นม้ง

ท่ามกลางมิติอื่นๆ ของฝิ่น เช่น มิติในกระบวนการค้ากำไร การแสวงหาประโยชน์จากฝิ่นของกลุ่มอำนาจหลักและมิติอันหลากหลายของฝิ่นในวัฒนธรรมม้งในอดีตจนกระทั่งต่อมาฝิ่นได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเกษตรเชิงพืชพาณิชย์ของชาวม้ง กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้ “เลือก” หยิบภาพของชาวม้งที่เคยเป็นคนปลูก/เสพและขายฝิ่นในอดีตขึ้นมาเพียงมิติเดียวเพื่อสร้าง

ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวม้งว่าเป็นผู้ปลูก/เสพและค้าฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดอันตรายต่อมนุษย์และสังคมโดยละเอียดอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์

จากนั้น ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมหรือกลายเป็น “นิยายเพื่อฝิ่น” (Group Fantasy) ที่ทับซ้อนกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้ง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะให้เห็นสภาวะทางอัตลักษณ์ของชาวม้ง มีการนำเอาความรู้บางชุดไปจัดการกับความจริงในกระบวนการนิยามความหมายเพื่อสร้างภาพ “ความเป็นคนอื่น” (the Other) ให้เกิดขึ้นในสังคมเช่น นิยายว่าด้วยเรื่องคนติดยา การทำลายความมั่นคง นิยายว่าด้วยคนโง่ ไร้การศึกษาและสกปรก

นิยายเหล่านี้ เมื่อได้รับการยอมรับจากสังคมทั่วไปทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นใด ภาพตัวแทนดังกล่าวจะเริ่มกลายเป็น “ภาพตัวแทนทางการเมือง” (Political Representation) ว่าด้วยความเป็นคนอื่นของชาวม้งที่ถูกแปลงและตกผลึกลงสู่ระดับ “รูปแบบแห่งอุดมการณ์” (Ideology of Form) ของผู้คนในสังคมภายนอกที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมอย่างไม่รู้ตัว (Unconsciousness) ที่สังคมทั่วไปเชื่อและยอมรับว่าชาวม้งเป็นผู้ที่ทำลายศีลธรรมของสังคมจากการปลูก/เสพและขายฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดเป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ

จาก “ภาพตัวแทนฝิ่น” สู่ “ภาพตัวแทนชาวเขาทำลายป่า-สินค้าทางวัฒนธรรม”

จากภาพตัวแทนฝิ่นที่เชื่อมโยงกับความเป็นม้งในบริบทที่ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ดังกล่าวยิ่งฉายชัดเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มรุนแรงมากขึ้น ในทศวรรษ 2510 ภาพลักษณ์ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดเชื่อมโยงกับความเป็นม้งได้ถูกนำเสนอมากขึ้นเพื่อให้รัฐได้ใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการจัดการกับชีวิตชาวม้งในสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างแนวคิดคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม เช่น การกำหนดนโยบายผสมกลมกลืน อพยพชาวม้งลงจากดอยสร้างนิคมชาวเขา โครงการพัฒนา เปลี่ยนระบบการเกษตร จัดการศึกษาและให้ความรู้ตามระบบของรัฐ

ต่อเมื่อภายหลังยุคความมั่นคงแห่งชาติช่วงปีพ.ศ. 2526 ในบริบทการเริ่มต้นของกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาพลักษณ์ฝิ่นกับความเป็นม้งถูกเชื่อมโยงและถูกขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับฝิ่น เช่น การทำไร่ยาสูบในระบบการหมุนเวียนตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวม้งได้ถูกชี้ว่า เป็นการทำไร่ยาสูบเพื่อการปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นภัยความมั่นคงแห่งชาติด้านยาเสพติดและเป็นการทำลายป่า แม้ว่าชาวม้งจะเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นตามโครงการพัฒนาภายหลังการแนะนำของรัฐและเปลี่ยนไปทำไร่

อยู่กับที่ถาวรในปัจจุบัน ระบบการทำไร่ของชาวม้งก็ยังคงถูกกล่าวอ้างว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงในแง่การทำลายสิ่งแวดล้อมจากระบบการผลิตที่ใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง

ขณะที่ต่อมาเมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 ความเป็นม้งได้ถูกเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเพื่อสร้างภาพตัวแทนทางการเมืองชาวม้งในฐานะเป็นชาวเขาที่มีวัฒนธรรมแปลกแตกต่างจากคนอื่น ชาวม้งเริ่มมีภาพของ "สินค้าทางวัฒนธรรม" เพื่อการท่องเที่ยวในฐานะ "ผู้ถูกท่องเที่ยว" (ชยันต์, 2538) จากนั้น รัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว จัดสถานที่ สร้างพิพิธภัณฑ์ ส่งเสริมให้ชาวม้งสวมใส่เครื่องแต่งกายและใช้วัฒนธรรมของตัวเอง รวมทั้งฝึกเพื่อแสดงเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยวด้วย

ปฏิบัติการทางภาษา-ชุดความรู้/มื่ออาชีพเพื่อการจัดการและผลิตซ้ำความจริงของรัฐ

จากภาพตัวแทนผืนกับความเป็นม้งได้ขยายไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ ที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ชาวม้งในบริบทที่เปลี่ยนผ่านตามยุคสมัยไปสู่ภาพตัวแทนการทำลายความมั่นคงของชาติและการทำลายป่า ภาพตัวแทนเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากสังคมกว้างโดยผ่าน "ปฏิบัติการทางภาษา" ของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำเพื่อตอกย้ำ/ผลิตซ้ำภาพตัวแทนทางการเมืองและความจริงของรัฐที่นิยามความหมายเกี่ยวกับความเป็นม้ง โดยรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้สร้างชุดความรู้หลักๆ และสร้างองค์กรมื่ออาชีพขึ้นมารองรับ โดยชุดความรู้และองค์กรมื่ออาชีพในแง่นี้แบ่งออกเป็น 3 ด้านในบริบทของยุคสมัย ได้แก่ 1. ในบริบทของผืนซึ่งกลายเป็นยาเสพติด รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องการกำจัด/ปราบและลดการปลูกฝิ่น มีการสร้างความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด การใช้ความรู้ เทคโนโลยี ภาพถ่ายดาวเทียมตรวจจับ โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมื่ออาชีพอย่างหน่วยงานปราบปรามยาเสพติด สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดที่รองรับชุดความรู้นี้ด้วยความคิดในการกำจัดต้นฝิ่น ปราบผู้ปลูกฝิ่นด้วยนโยบายการปราบปราม การเปลี่ยนวิถีชีวิตการเกษตรระบบการผลิต เพื่อเป้าหมายในการลดฝิ่นซึ่งเป็นปัญหาเสพติด 2. ในบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องความมั่นคงของชาติขึ้น ว่าด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้เสี่ยงต่อความมั่นคง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ นโยบายและวิธีการสร้างความกลมกลืนจึงเกิดขึ้นผ่านการเปลี่ยนระบบและพืชการเกษตร ให้ความรู้การศึกษาตามระบบของรัฐ โดยมี หน่วยงานรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (กอรมน.) ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เป็นองค์กรมื่ออาชีพในการดำเนินตามนโยบาย และ 3. ในบริบทของกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รัฐได้สร้างชุดความรู้เรื่องการทำไร่ที่ไม่ทำลายป่า โดยมีผู้เชี่ยวชาญและองค์กรมื่ออาชีพอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ กำหนดหลักการวิถีคิดในการดูแลป่า การไม่ทำลายป่า มีมื่ออาชีพและผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศและในประเทศนำเสนอโครงการพัฒนาทั้งเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชนบนที่สูงไปพร้อมๆ กับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

ชุดความรู้และความเป็นมืออาชีพดังกล่าวต่างเกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างสถาบัน กระบวนการทางเศรษฐกิจสังคม การก่อรูปของความรู้ การใช้เทคโนโลยีและอื่นๆ ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ ความคิดและยุทธศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกับชุดนิยามความหมาย (Escobar, 1997: 41) ระบบความสัมพันธ์ได้สร้างความคิดกำหนดกติกาว่า ใครควรเป็นคนพูดที่มีน้ำหนัก อะไรคือมุมมอง และมองหรือพูดด้วยอำนาจหน้าที่อย่างไร อ้างอิงความเป็นวิชาการด้านใด มีการใช้ทฤษฎี การวิเคราะห์อย่างไรเพื่อนำไปสู่การวางแผนและกำหนดนโยบาย (Escobar, อ้างแล้ว) การสร้างมืออาชีพจึงกลายเป็น "การเมืองเรื่องความรู้" ของผู้เชี่ยวชาญและศาสตร์ของตะวันตก ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกลับถูกวิเคราะห์ว่าเป็นปัญหาทางเทคนิคมากกว่าจะสนใจความสัมพันธ์ทางการเมืองจากกระบวนการค้าฝัน (พิสิฐ, 2537) และการให้ความสำคัญกับการผลิตความรู้จากผู้เชี่ยวชาญและนักวางแผนมากกว่าจะให้ความสนใจกับความสัมพันธ์และความรู้อื่นๆ ที่ไม่ใช่ของรัฐ มีการจัดระเบียบการผลิตความรู้และอำนาจในรูปแบบต่างๆ เชื่อมโยงจากส่วนหนึ่งสู่อีกส่วนหนึ่ง

โดยกระบวนการตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาเริ่มต้นจากภาพตัวแทนและชุดความหมายฝันของรัฐบาลไทยที่ยอมรับแนวคิดการมองปัญหาฝันและปัญหาคอมมิวนิสต์ของตะวันตกที่เข้ามากดดันในประเทศแถบเอเชียส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น รัฐออกกฎหมายยกเลิกการปลูกฝิ่นเมื่อปีพ.ศ. 2501 กฎหมายฉบับนี้ได้เริ่มเป็นกลไกปฏิบัติการจัดการแบ่งแยกชาวม้งและชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนในสังคมใหญ่ รัฐเริ่มเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูงด้วยแนวคิด "การพัฒนา" ตามแบบตะวันตกและลดความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวม้งด้วยการสร้างความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

จากการยอมรับแนวคิดดังกล่าว รัฐบาลไทยเริ่มต้นจัดตั้งมืออาชีพอย่างตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นเพื่อปฏิบัติการทางจิตวิทยาในการจัดการปัญหาฝันและปัญหาคอมมิวนิสต์กับชาวม้งและชนบนที่สูง ต่อมาได้ตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาเพื่อดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งตำรวจตระเวนชายแดนและคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาได้เริ่มกลายเป็นสถาบันและมืออาชีพของรัฐบาลในการเปลี่ยนแปลงชีวิตชาวม้งและชนบนที่สูง พร้อมๆ กันนั้นรัฐบาลไทยและองค์กรระหว่างประเทศตระหนักว่าตนเองรู้จักชนบนที่สูงน้อยมาก "ความไม่รู้" ได้ทำให้รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำแสวงหาความรู้ด้วยการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับฝันและวิถีชีวิตที่มีชาวม้งและชนบนที่สูงเป็นผู้ถูกศึกษา หน่วยงานรัฐหลายองค์กรร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศเริ่มออกสำรวจ มีศูนย์วิจัยชาวเขาที่เริ่มเป็นสถาบันมืออาชีพในการแสวงหาความรู้ให้แก่รัฐและเป็นกลไกปฏิบัติการที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายอำนาจเชื่อมโยงกับมืออาชีพและสถาบันในระดับต่างๆ ทั้งองค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรท้องถิ่น ในระยะแรกศูนย์วิจัยชาวเขาดำเนินการสำรวจ ค้นคว้าชาวม้งและชนบนที่สูงเพื่อเพิ่มเติม "ความไม่รู้" ของรัฐ ต่อมาศูนย์วิจัยชาวเขาเริ่มสร้างและขยายชุดความรู้เกี่ยวกับชาวม้งและชนบนที่

สูงมากขึ้น ทำการค้นคว้าข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับชนบทที่สูงทุก ๆ ด้านเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการวางแผน และดำเนินนโยบายของรัฐ

จากศูนย์วิจัยชาวเขา การสร้างชุดความรู้ยังถูกแผ่ขยายไปยังสถาบันและองค์กรอื่นๆ ของรัฐ เช่น กระทรวงเกษตรฯ เริ่มเป็นกลไกควบคุมดูแลและออกสำรวจ เช่น การสำรวจพื้นที่ปลูกฝิ่น ประชากร ศึกษาความต้องการทางเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่ปลูกฝิ่นและเสนอพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีศักยภาพเป็นพืชทดแทน การจัดหาอาชีพอื่นในทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เริ่มมีการขยายชุดความรู้ในการทดลองปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ๆ ที่คิดว่าเหมาะสมต่อการทดแทนฝิ่น มีโครงการนำร่องในการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ มีหลักการทำเกษตรแบบใหม่ที่มีหลักแหล่งถาวร (ขจิตภัย, 2528, ปปส, 2522)

อย่างไรก็ตาม การกักขังอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพตัวแทน ปฏิบัติการทางภาษา และองค์กรมีอาชีพไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวและเป็นไปในทิศทางเดียวเสมอไป แต่กลับมีการสร้างภาพตัวแทนใหม่ ๆ ดังที่เห็นจากการสร้างภาพตัวแทนที่ขยายจากฝิ่นไปสู่ภาพตัวแทนอื่นๆ นอกจากนี้ในบางครั้ง การกักขังก็เกิดความล้าหลังขัดแย้งได้ ดังกรณีความล้าหลังระหว่างองค์กรมีอาชีพ เช่น ในบริบทของการท่องเที่ยว ชาวม้งถูกทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม นโยบายรัฐโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้ชาวม้งสวมใส่เครื่องแต่งกาย ใช้วัฒนธรรมของตนรวมทั้งฝิ่นเพื่อแสดงเป็นสินค้า มีการส่งเสริมให้สร้างบ้านที่เน้นรูปแบบดั้งเดิมและเน้นวิถีชีวิต การอยู่อาศัยบนภูเขาแบบดั้งเดิม ขณะที่หน่วยงานรัฐอย่างกรมป่าไม้กลับต้องการดึงชาวม้งลงจากดอยโดยอ้างเรื่องการแก้ไขปัญหาการทำลายป่า เป็นต้น

แม้ว่า กระบวนการกักขังจะมีความล้าหลังขัดแย้ง แต่โดยภาพรวมแล้วทั้งภาพตัวแทนทางการเมือง ปฏิบัติการทางภาษา การสร้างชุดความรู้-มีอาชีพได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำได้เข้าไปควบคุมจัดการชีวิตของชาวม้งผ่านกระบวนการใช้อำนาจของรัฐด้วยการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตชาวม้งไปตามการสร้างความจริงของรัฐที่นิยามความหมายเกี่ยวกับความเป็นม้ง โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายการสร้างความกลมกลืน ดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐ ด้วยการอพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ดินทำกินให้ การส่งชาวม้งออกไปร่วมรบกับพคท.เพื่อแสดงความภักดีต่อรัฐ ขณะที่ในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาเสพติดและการทำลายป่าด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบทำไร่ย้ายที่เพื่อการยังชีพของชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่ เปลี่ยนพืชที่ใช้ผลิตจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเชิงเดี่ยวอย่างสวนห่อ ลิ่นจี มะม่วง กะหล่ำปลี เพื่อการค้าขายตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขากับชาวม้ง โดยการสร้างความจริงของรัฐทำให้ปัญหาคอมมิวนิสต์ถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการหลงผิด

ที่แก้ไขได้ด้วยการสร้างความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ส่วนปัญหาฝิ่นถูกมองว่าเป็นเพียงปัญหาทาง การเกษตรมากกว่าปัญหากระบวนการธุรกิจการเมืองที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการค้าฝิ่น ทำให้ การแก้ไขปัญหามุ่งเป้าไปที่เทคนิคการเกษตร เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต เปลี่ยนพืชที่ทำการผลิต หยุดการทำไร่ยาสูบที่ ส่งเสริมรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น ส่งเสริมความ เจริญในชุมชนที่อยู่อาศัย เป็นพลเมืองดีและอยู่กินเป็นหมู่บ้านเป็นหลักแหล่ง เป็นต้น

การสร้างความจริงของรัฐเกี่ยวกับฝิ่นและอัตลักษณ์ของชาวม้งผ่านปฏิบัติการทางภาษา เหล่านี้ นอกจากจะได้รับการตอกย้ำผ่านมืออาชีพและชุดความรู้แล้ว สื่อสาธารณะทั่วไปยังเป็นหนึ่งใน กระบวนการผลิตซ้ำความจริงของรัฐด้วย โดยผ่านการนำเสนอข่าวประจำวันทางหน้าหนังสือ พิมพ์หรือทางวิทยุโทรทัศน์บนการใช้คำที่เน้นลักษณะเด่นของกลุ่มชนบนที่สูงกับปรากฏการณ์ ปลายเหตุของปัญหาดังกล่าว ดังเช่น การขยายไปสู่ภาพตัวแทนเฮโรइनและยาบ้า เช่น “บปส.ระบุ ว่า การค้ายาเสพติดของชาวม้งที่ภาคเหนือมีขบวนการเชื่อมโยงกับม้งที่ถ้ำกระบอก พวกนี้ไม่ใช่คนไทย” (กรุงเทพธุรกิจ, 2541) ขณะที่ภาพตัวแทนของนักทำลายป่า-สิ่งแวดล้อมถูกผลิตซ้ำในสื่อ สารณะอย่างกว้างขวาง ดังเช่น “ลำน้ำ 10 สายของจอมทองแห้งขอด ไม่มีน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค แต่หน้าฝนน้ำท่วมบ้านเรือนเสียหาย ซึ่งสาเหตุมาจากการทำลายป่าของชาวเขาทั้งสิ้น” (ผู้จัดการ, 2541), “ชาวเขาก็กินน้ำบริเวณต้นน้ำ ทำให้ชาวจอมทองเดือดร้อนเพราะไม่มีน้ำใช้ในหมู่บ้าน” (ไทยนิวส์, 2541)

การนำเสนอภาพตัวแทนอัตลักษณ์ชาวม้งของสื่อสาธารณะเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำและผลิตซ้ำ “ความเป็นอื่น” ของชาวม้งให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดครอบงำในสังคมให้คนทั่วไปเชื่อและเข้าใจว่าเป็น จริง ชาวม้งจึงตกเป็นเหยื่อของการถูกนิยามความหมายจากรัฐตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ไม่ ว่าชาวม้งจะใช้ชีวิตอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนไปตามวาทกรรมครอบงำ อย่างไม่รู้ หากการตอกย้ำและผลิตซ้ำภาพตัวแทนอัตลักษณ์ชาวม้งเหล่านี้ยังดำเนินต่อไปและ สามารถขยายผลสู่ภาพตัวแทนด้านลบอื่นๆ อัตลักษณ์ของชาวม้งก็ยังคงหนีไม่พ้นการตกเป็นเหยื่อ ของรัฐที่จะถูกนิยามความหมายเป็นแก่นสารนิยมและถูกตอกย้ำผลิตซ้ำเพื่อกระทำการกักขังอัต ลักษณ์ชาวม้งต่อไป

3. การตอบโต้ของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชาวม้งถูกบีบให้มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตตาม วัฒนธรรมของตนน้อยลงประกอบกับสถานการณ์ภายนอกที่อุดมการณ์รัฐชาติและสถานะของรัฐถูก ทำลายจากกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนกระแสการเรียกร้องที่เกิดขึ้นในประเด็นต่างๆ จากประเด็น สิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชนและการเมืองนิเวศที่ถูกกล่าวถึงมากขึ้นในเวทีเศรษฐกิจ-การเมืองระดับ

ข้ามชาติ ในบริบทเช่นนี้ ชาวม้งได้เลือกที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ในปัจจุบันด้วยรูปแบบอันหลากหลาย มีผลวัดในการนำเสนอหรือนิยามอัตลักษณ์ใหม่ๆ ของตัวเอง เพื่อหลีกเลี่ยงพ้นจากการถูกนิยามความหมายโดยรัฐจากภาพลักษณ์ยาเสพติดและภาพลักษณ์ด้านลบอื่นๆ

3.1 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ในอดีต

โดยในอดีตที่ผ่านมา นับตั้งแต่ฝิ่นได้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ภาพลักษณ์ฝิ่นกลายเป็นยาเสพติด เจ้าหน้าที่รัฐได้เข้าไปดำเนินการจับกุมชาวม้งเพื่อตอบสนองต่อนโยบายและกฎหมายดังกล่าว จนกระทั่งช่วงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลไทย สหรัฐอเมริกากับพรรคคอมมิวนิสต์ ภาพลักษณ์ฝิ่นกับชาวม้งในฐานะผู้ปลูก เสพและค้ายาเสพติดได้ถูกนำเสนอมากขึ้น เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหความขัดแย้งทางการเมือง ชาวม้งถูกจับตามากขึ้นบนภูเขาในฐานะชาวเขาผู้อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยความมั่นคงแห่งชาติ ภาพลักษณ์ฝิ่นได้ทำให้รัฐบาลไทยมีความชอบธรรมในการดำเนินนโยบายต่อชาวม้งในการอพยพชาวม้งลงจากภูเขา เปลี่ยนระบบการผลิตให้การศึกษา สร้างความกลมกลืนกับคนไทยทั่วไป

ในช่วงเวลาดังกล่าวได้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวม้งทั่วเขตภาคเหนือตอนบนกับเจ้าหน้าที่รัฐในหลายครั้งหลายคราในอดีต ความขัดแย้งมีทั้งเกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่รัฐตรวจจับฝิ่นอย่างเข้มงวด และการใช้กฎหมายริดไถ่มขู่ชาวบ้านด้วยการเก็บ “ส่วยฝิ่น” ซึ่งชาวม้งมักตอบโต้ด้วยการดื้อแพ่งและต่อสู้โดยตรงไปตรงมา ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนบน จากการเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาตรวจจับฝิ่นเมื่อชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจในการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้ชาวม้งเลือกที่จะนำฝิ่นเข้าไปหลบซ่อนในป่าเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือบางครั้งหวียบปิ่นขึ้นสู้เมื่อพบว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่ได้จับเฉพาะฝิ่นเท่านั้นแต่หยิบฉวยข้าวของอื่นๆ ไปด้วย ซึ่งบางครั้งความขัดแย้งได้นำไปสู่ความรุนแรง มีการเผาหมู่บ้าน ทำร้ายร่างกายจนถึงแก่ชีวิต (Tapp, 1986) อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้ปฏิกิริยาของชาวม้งทั้งบ้านแพนธรรมและชาวม้งทั่วภาคเหนือตอนบนไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียว หากแต่ชาวม้งเลือกเผชิญหน้ากับปัญหาแตกต่างกัน โดยแตกออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งเลือกตอบโต้ต่อเจ้าหน้าที่รัฐโดยตรงไปตรงมาด้วยการหนีเข้าป่านำฝิ่นไปซ่อนหรือจับอาวุธขึ้นสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐและบางส่วนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยหวังว่าแนวคิดใหม่จะช่วยสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้น ขณะที่ชาวม้งอีกกลุ่มเลือกลงจากดอยไปตามแนวทางการพัฒนา เปลี่ยนวิถีชีวิตเดินเข้าสู่ “ชุมชนในจินตนาการ” ของรัฐ (Anderson, 1983)

3.2 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ในปัจจุบัน

ขณะที่ในปัจจุบัน ปฏิกิริยาการตอบโต้ของชาวม้งเกิดขึ้นต่อทั้ง 3 ภาพลักษณ์ คือ ภาพฝิ่นกับชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ภาพชาวม้งกับความมั่นคงและภาพชาวม้งกับการทำลายสิ่งแวดล้อมที่มีผลวัดความหลากหลายและความซับซ้อนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐ

และวาทกรรมครอบงำกับกลุ่มคนอันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันทางชนชั้น/วัย ซึ่งเลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ สภาพการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน เจื่อนไขเหล่านี้ได้ทำให้ชาวม้งแต่ละกลุ่มได้เลือกแสดงปฏิกิริยาต่อการกักขังอัตลักษณ์ในรูปแบบที่ แตกต่างกัน โดยจากการศึกษาสามารถจำแนกได้ 2 แบบ คือ 1.การตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ และวาทกรรมครอบงำ กับ 2. การปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ

3.2.1 การตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์และวาทกรรมครอบงำ

การตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบันนั้น ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เลือกตอบ โต้ต่อภาพลักษณ์ที่ชาวม้งถูกเชื่อมโยงกับฝิ่น-ยาเสพติด โดยจากการศึกษาพบการตอบโต้ต่อภาพ ลักษณ์ฝิ่นใน 2 ระดับ คือ 1.ระดับชุมชน ได้แก่ กรณีหมอยาพื้นบ้านกับการวิพากษ์รัฐและวาทกรรม ครอบงำ, การตีความ “ฝิ่นนางสาวฝิ่น” ใหม่ของหมอยาพื้นบ้าน และการดื้อแพ่งเพิกเฉยของชาวบ้าน ต่อการใช้ฝิ่น กับ 2.ระดับปัจเจก ได้แก่ การปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการประชดประชันของหญิงม้งยาก จน

การตอบโต้ในระดับชุมชน

- หมอยาพื้นบ้านกับการวิพากษ์วิจารณ์รัฐและวาทกรรมครอบงำ

ในวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของ “นุ๊ก” หมอยาพื้นบ้านของชาวม้งบ้านแทนธรรมทุกวันนี้ยังคง ดำรงรักษาความรู้พื้นบ้านด้านการรักษาพยาบาล โดยใช้ฝิ่นรักษาชาวม้งตามความรู้ดั้งเดิม ซึ่งแบ่ง ออกเป็นการใช้เป็นตัวยาโคต ๆ ที่เน้นการสูบเพื่อใช้คว้นรักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ปวด หัว กับ การใช้ฝิ่นผสมผสานกับวิธีการรักษาแบบอื่นๆ เช่น การรักษาแผลกระดูกหัก เป็นต้น

ในปัจจุบัน หมอยานุ๊ก ก็ยังคงปลูกฝิ่นในที่ดินของตัวเองและนำฝิ่นที่ปลูกมาเป็นยารักษา ชาวบ้าน แต่เนื่องจากการปลูกฝิ่นในปัจจุบันเป็นสิ่งผิดกฎหมาย หน่วยงานรัฐที่ดูแลพื้นที่ดังกล่าวได้ ขึ้นมาตรวจตราพบว่า มีการปลูกฝิ่นเป็นหย่อม ๆ ไร่ฝิ่นของหมอยาและชาวบ้านที่ใช้ฝิ่นเป็นยาจึงถูก ตัดเกือบทุกปี แต่บางปีโชคดีไม่ถูกตัดเพราะนโยบายรัฐไม่เข้มงวด ซึ่งในปีนั้นก็จะได้ยาเก็บเอาไว้ใช้ นุ๊กบอกว่า “ยังคงปลูกทุกปี เป็นแปลงเล็ก ๆ เพื่อสูบเองและใช้ผสมเป็นยาเวลาที่มีชาวบ้านมาขอให้ รักษา เจ็บหรือปวดตามที่ต่าง ๆ บางคนปวดท้องมาก แต่หาสาเหตุไม่ได้ ลองกินยาดูแล้วยังไม่หาย ถ้ามาหา ก็จะให้ลองสูบฝิ่นที่ปลูกเองสัก 3 บ้องก็จะดีขึ้น”

หมอยา “นุ๊ก” ก็ยังคงใช้ฝิ่นรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านที่แวะเวียนมาให้รักษาตาม ความรู้พื้นบ้าน โดยใช้ฝิ่นที่ปลูกเองมากกว่าหาซื้อตามตลาดขายแดนด้วยเพราะ “ ฝิ่นสมัยนี้ถ้าจะ หาซื้อเองก็กลัวว่าจะไม่คุ้มเพราะมีราคาแพงและยังมีส่วนผสมของสารอื่นๆ เป็นยาที่ไม่บริสุทธิ์ เหมือนปลูกเอง”

เมื่อการแพทย์แผนใหม่เจริญรุดหน้า มีโรงพยาบาล สถานอนามัยและยารักษาโรคภายในชุมชน สถานการณ์เหล่านี้ได้สร้างความขัดแย้งและเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างรวดเร็ว แต่ระบบการแพทย์พื้นบ้านก็ไม่ได้หยุดนิ่งเพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หากได้ทำการปรับเปลี่ยนเพื่อดำรงสถานะและปรับประยุกต์เทคนิควิธีการรักษา มีการตีความผลผลิตซ้ำและวิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่ได้เสมอ โดยเฉพาะในโรคบางโรคที่การแพทย์แผนใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ (ยศ, อ้างแล้ว) ระบบการแพทย์แผนใหม่ที่มีจุดบอดนี้ถือเป็นช่องว่างระหว่างการแพทย์พื้นบ้านกับการแพทย์สมัยใหม่ที่เปิดโอกาสให้หมอยาพื้นบ้านซึ่งสืบทอดความรู้พื้นบ้านมาจากบรรพบุรุษได้ตีความและวิพากษ์วิจารณ์ (Social Commentary) (Turner, 1980) การแพทย์แผนใหม่ที่หยิบยืมความรู้ของชาวม้งไปใช้

“ผู้กิ” หมอยาพื้นบ้านของบ้านแทนธรรม ซึ่งยังคงนำผีมาใช้ในการรักษาโรคบอกว่า “ถ้าการแพทย์สมัยใหม่ก้าวหน้าก็ควรจะล้มเลิกการใช้ผีไปได้แล้ว และคนม้งยีนดีที่จะไม่ปลุกผีอีก แต่อยากรู้อยากถามว่า ยาดี ๆ ของหมอสมัยใหม่ ก็เอาผีไปสกัดทำยาใช้ไหม นั้นยอมรับว่า ผีดีและเป็นยาใช้ไหม ทำไมพอคนม้งใช้ผีเป็นยาบ้างกลับมาห้ามคนม้งไม่ให้ใช้”

ในสถานการณ์ความขัดแย้งและมีช่องว่างระหว่างการแพทย์แผนใหม่กับการแพทย์พื้นบ้านในด้านหนึ่ง หมอยาพื้นบ้านได้วิพากษ์วิจารณ์การแพทย์แผนใหม่และอำนาจรัฐที่แสดงถึงการเลือกปฏิบัติต่อคนบางกลุ่มอย่างชัดเจน การวิพากษ์วิจารณ์ของหมอยาพื้นบ้านเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกอึดอัดคับข้องใจเพื่อสะท้อนภาพความขัดแย้ง ความไม่เป็นธรรมให้เป็นที่เข้าใจ ทำการวิพากษ์หลักการกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ขัดแย้งต่อความเข้าใจของชุมชนและเพื่อไม่ยอมถูกรวบงำจากภายนอก ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ช่องว่างดังกล่าวก็เปิดโอกาสให้หมอยาพื้นบ้านในฐานะตัวแทนชุมชนได้แสดงสถานะความรู้และดำรงไว้ซึ่งความเป็นตัวตนของชาวม้งด้วย

- การตีความใหม่ “ผีก้อก้าแย่ง”² ของหมอผีพื้นบ้าน³

ผีก้อก้าแย่งหรือผีนางสาวผีเป็นตำนานเรื่องเล่าในสังคมม้งที่เล่าสืบทอดกันมายาวนาน โดยรายละเอียดกล่าวถึง “หญิงสาวชาวม้งคนหนึ่งชื่อ ก้อก้าแย่ง เกิดมาหน้าตาอัปลักษณ์ ไม่สวยงาม ไม่มีหนุ่ม ๆ มาหลงรัก จึงเป็นโสเภณี ไม่ได้แต่งงาน จนถึงวัยสังขารร่วงโรย ก็ยังไม่มีชายใดมาหลงรัก เธอจึงเศร้าเสียใจจนตาย ญาติพี่น้องของเธอจึงนำศพไปฝังไว้ยังป่าช้า จนกระทั่งระยะเวลาหนึ่ง เมื่อญาติกลับไปทูลถามผีอีกครั้ง กลับพบว่า ผีดอกไม้นั้นหนึ่งที่พวกเขาไม่เคยเห็นมาก่อนเติบโตงอกงามขึ้น 2 จุดบนปทุมต้นของหลุมศพนางสาวก้อก้าแย่ง จากดอกบานจนกลีบดอกร่วงโรย พวกเขาได้เห็นผีข้างใน จึงลองกรีดผีออกดู พบว่า มีชายสี่ขาเหนียวไหลออกมาเหมือนน้ำมัน จึงเอามือแตะชิมดู กลับมีรสขมมากไม่สามารถกินได้ จึงปล่อยทิ้งไว้ วันรุ่งขึ้น พวกเขาเข้าไปดูอีกครั้ง พบว่า ชายจับตัวเป็นก้อนแข็งสีดำ จึงทดลองนำไปสูบบุหรี่ ก็ชอบ เพราะหายปวดเมื่อยตามเนื้อตัว และรู้สึกสบาย ต่อมาชาวบ้านกลับไปดูที่ผีอีกครั้ง คราวนี้ พวกเขาผ่าออกดู ก็เห็นเมล็ดอยู่ข้างในมากมายมหาศาล จึงเก็บมาตากแห้ง แล้วลองหว่านลงดินของแต่ละคน ก็พบว่า ผีดอกไม้นั้นงอกงามเกิดขึ้นมากมาย พวกเขาจึงปลูกและใช้ประโยชน์มาตั้งแต่บัดนั้น”

หมอผีคือผู้ประกอบพิธีกรรมตามระบบความคิดความเชื่อของชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ที่รู้จักประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มเป็นอย่างดี ซึ่งหมอผีอาจแบ่งออกเป็นหมอผีที่สืบทอดจากสายตระกูลกับหมอผีที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมจากผู้รู้ภายในชุมชน

ตำนานเรื่อง “ผีก้อก้าแย่ง” หรือผีนางสาวผีที่ถูกเล่าขานกันตั้งแต่อดีตนั้น ในปัจจุบันเมื่อชาวม้งบ้านแทนธรรมไม่ได้ปลูกฝิ่นเป็นแปลงขนาดใหญ่อีก ชาวม้งจึงไม่ได้ทำพิธีกรรม “ผีเหยง-เป้าเหยง”⁴ ต่อผีก้อก้าแย่งเพื่อขอให้ดอกฝิ่นแตกดอกลงมา แต่ตำนานผีก้อก้าแย่งยังคงถูกเล่าสืบต่อกันมาในกลุ่มคนสูบฝิ่นและลูกหลานในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม

อย่างไรก็ตาม ตำนาน “ผีก้อก้าแย่ง” นี้กลับยังมีความสำคัญต่อ “บั้งกิ” หมอผีของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม ซึ่งเป็นหมอผีผู้อาวุโสของหมู่บ้านและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมของชุมชน

บั้งกิเล่าว่าตนเองยังคงนับถือ “ผีก้อก้าแย่ง” หรือผีนางสาวผีในปัจจุบัน เนื่องจาก ผีนางสาวผีเป็นผู้ให้พลังแก่หมอผีในการเดินทางไปสู่โลกแห่งวิญญาณ โลกที่ตามความเชื่อของชาวม้งมีเพียงหมอผี ซึ่งเป็น “ตัวแทนคนเป็น” ที่สามารถเดินทางเข้าไปถึงโลกนั้นด้วยพลังบางอย่างเพื่อเข้าไปเจรจาเรื่องความเป็นความตายหรือเรียกขวัญวิญญาณของชาวม้งที่กำลังเดินทางออกไปให้กลับออกมาจากโลกแห่งนั้น

บั้งกิ หมอผีแห่งบ้านแทนธรรมเล่าว่า “การสูบฝิ่นของเขาคือไปเพื่อให้ผีก้อก้าแย่งหยิบยื่นพลังให้เพื่อเดินทางไปให้ถึงโลกแห่งวิญญาณ จากนั้น “ซีหยี” ผีที่ใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านจะช่วยจัดการปัญหาต่าง ๆ ในโลกแห่งวิญญาณได้สำเร็จ หากเขาไม่ได้สูบฝิ่น จะทำให้ผีก้อก้าแย่งไม่มาหาและทำให้เขาไม่มีพลังกำลังในการขี่ม้าทรงไปสู้รบกับวิญญาณร้ายในอีกโลกหนึ่งได้”

ดังนั้น ปัจจุบันนี้ ก่อนที่หมอผีบั้งกิจะประกอบพิธี “ฮวนเน้ง”⁵ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญตามความเชื่อของชุมชนชาวม้ง หมอผีบั้งกิจะต้องสูบฝิ่นและเอ่ยนามถึงผีก้อก้าแย่งเพื่อรำลึกถึงและขอให้มาช่วยเพิ่มพลังกำลังแก่เขาก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรม

ผี“ก้อก้าแย่ง” สำหรับหมอผีบั้งกิถูกอธิบายว่า เป็นพลังกำลังให้กับหมอผีในการที่จะต้องเดิน

⁴ พิธี ผีเหยง - เป้าเหยง คือ การบนบาน-การแก้บนของชาวม้ง ในฤดูกาลทำไร่ เมื่อชาวบ้านลงเมล็ดพันธุ์ข้าวและพืชอื่นๆ ในไร่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ระหว่างรอผลผลิตดอกลงมา ชาวม้งจะประกอบพิธี ผีเหยง หรือการบนบานกับผีเพื่อขอให้ได้ผลผลิตดอกลงมาเติบโต โดยต้องรองกับผีว่า หากปีนี้ได้ผลผลิตดอกลงมาดี ก็จะแก้บนด้วยหมู ไก่ จึงเป็นอันเสร็จพิธีกรรมดังกล่าว หลังจากนั้น เมื่อฤดูกาลเกี่ยวข้าวและการกรีดยาวเสร็จสิ้น ชาวม้งจะเลือกวันดี เพื่อประกอบพิธี เป้าเหยง หรือการแก้บนในไร่ ด้วยหมูหรือไก่ตามที่ตนเองได้ขอเอาไว้

⁵ “ฮวนเน้ง” เป็นพิธีกรรมหลักในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้านของชาวม้ง ที่สังคมม้งมีความเชื่อในเรื่องโลกแห่งวิญญาณ การประกอบพิธีกรรมนั้นหมอผีจะทำพิธี “ขี่ม้าทรง” เพื่อเดินทางไปยังโลกแห่งวิญญาณ ทำการเจรจาต่อรองและเรียกขวัญหรือติดตามวิญญาณของคนเจ็บไข้ให้กลับออกมาจากโลกแห่งนั้น ในพิธีกรรมดังกล่าวหมอผีต้องกล่าวเชิญให้ “ซีหยี” ซึ่งเป็นผีที่มีสถานะตำแหน่งใหญ่ที่สุดในระบบความคิดความเชื่อของชาวม้ง เป็นผู้นำทางและคอยช่วยเหลือชาวม้งให้หายเป็นปกติ

ทางไกลไปยังโลกแห่งวิญญาณในพิธีกรรมสำคัญของชาวม้ง ซึ่งหมอผีจะต้องมีแรงมากพอในการขี่ “ม้าทรง” ไปรบกับวิญญาณร้ายในโลกอื่น ซึ่งหมอผีอาจจะต้องเผชิญหน้ากับภยันอันตรายมากมาย ในสถานการณ์ที่หมอผีเริ่มชราภาพ เร็วแรงในการทำพิธีกรรมลดน้อยลง การสูบฝิ่นสำหรับหมอผี บึงกึกกืออธิบายว่า จะทำให้มีพลังกำลังกลับคืนมาเพื่อต่อสู้กับวิญญาณร้ายและทำการเจรจาเรื่อง ความเป็นความตายให้กับชาวม้งในอีกภพหนึ่ง

การสูบฝิ่นเพื่อขอให้ผีก้อก้าแย้มมอบพลังให้แก่หมอผี อาจดูราวกับเป็นข้ออ้างของคนเผ่าคน แก่ผู้ต้องการจะสูบฝิ่นเท่านั้น แต่หากพิจารณาถึงระบบวัฒนธรรมและยังลึกลงในรากฐานความคิด ของชาวม้งแล้ว ในแง่หนึ่ง ความเชื่อของหมอผีที่มีต่อผีก้อก้าแย้มได้แสดงนัยสำคัญของการตีความ และการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบันของหมอผีในสถานการณ์ที่ตนเองเริ่มอ่อนล้าโรยแรง ลงจากสังขารที่แก่ชรา หมอผีในฐานะผู้อาวุโสของชุมชนได้ใช้วิธีคิดและระบบวัฒนธรรมของชาวม้ง เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีตีความ – ทำความเข้าใจกับสถานการณ์ของตนเองภายใต้บริบทความ เปลี่ยนแปลงในสังขารของตน ขณะที่อีกแง่หนึ่ง หมอผีได้สะท้อนความรู้สึกรักนึกถึงของตนต่อภาพ- ลักษณะฝิ่นภายใต้วิธีคิดและระบบวัฒนธรรมของชาวม้งออกมาเพื่อสื่อสารกับชาวม้งและคนในสังคม ถึงเนื้อหาสาระ คุณค่าของฝิ่นที่ยังรากลึกลงในอุดมการณ์ของชาวม้งคนรุ่นเก่าเผ่ามาช้านานจน สะท้อนออกมาให้เห็นจากความเชื่อในพิธีกรรมดังกล่าว

- การดื้อแพ่ง – เพิกเฉยของชาวม้งบ้าน

แม้ว่า ในช่วงทศวรรษ 2510 ชาวม้งบ้านแทนธรรมและชาวม้งภาคเหนือตอนบนต้องเผชิญ หน้ากับการสู้รบบนภูเขาทำให้ส่วนหนึ่งอพยพลี้ภัยจากคอยและยุติการปลูกฝิ่นเพื่อขายตั้งแต่บัดนั้นมา แต่ผลจากสถานการณ์ดังกล่าวไม่ได้ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมในปัจจุบันยุติการปลูกฝิ่นเพื่อ ประโยชน์ในการรักษาพยาบาลแต่อย่างใด ปัจจุบันจะพบว่าชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงปลูกฝิ่นเพื่อ ใช้ประโยชน์ในการรักษาพยาบาล แม้ว่า ฝิ่นในฐานะยาสามัญประจำบ้านอาจจะลดความสำคัญลงไป แต่ยังมีกลุ่มคนผู้สูงอายุและชาวม้งในวัยมากกว่า 40 ปีขึ้นไปที่ยังคงใช้อยู่ ขณะที่กลุ่มชาวม้งบ้านที่ สามารถเดินทางไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลและกลุ่มเด็กวัยรุ่นที่ไม่คุ้นชินกับวิธีรักษาดังกล่าวเริ่ม ปฏิเสธและหันไปหาการแพทย์สมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม การใช้ฝิ่นเป็นยาในปัจจุบันของชาวม้งบ้านแทนธรรมสามารถแบ่งการใช้ ประโยชน์ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มชาวม้งบ้านทั่วไปในวัย 40 ปีขึ้นไปที่ยังคงใช้ฝิ่นเป็นยาสามัญ ประจำบ้าน กับหมอยาพื้นบ้านที่ใช้ฝิ่นเป็นองค์ประกอบในการรักษาพยาบาลตามความรู้พื้นบ้าน

แม้ว่าในปัจจุบันระบบการแพทย์สมัยใหม่สามารถเข้าถึงหมู่บ้านมากขึ้น จากการที่ทางราช การจัดหาชาวบ้านไปฝึกอบรมเป็นเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (อสม.) ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐเพื่อ ให้ช่วยเหลือสุขภาพของชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลจากสถานพยาบาลและในบางหมู่บ้านอาจมีสถานีอนามัยตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แต่ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมบางส่วนยังคงปลูกฝิ่นเพื่อเก็บไว้ใช้เป็น

ยาสามัญประจำบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น รักษาอาการเป็นไข้และอาการปวดตามที่ต่าง ๆ เช่น ปวดฟัน ชาวมังจะนำฝิ่นดิบมาเผาไฟให้สุกแล้วใส่ลงไปในพื้นที่ที่ปวด รวมไปถึงอาการปวดกล้ามเนื้อปวดหลัง ปวดเอวหลังการทำงานหนักในไร่ พวกเขาก็กังใช้วิธีการสูบฝิ่นเพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยล้า หรือในรายที่ปวดท้อง ท้องร่วงมีมูกเลือด ก็มักจะสูบหรือนำฝิ่นดิบจี้ไฟให้สุก รักษาหรือต้มฝิ่นดิบในน้ำเคี่ยวให้สุกแล้วดื่ม น้ำอาการก็จะทุเลาลง

นอกจากนี้ ในวิถีปฏิบัติในการรักษาพยาบาล ชุมชนชาวมังบ้านแทนธรรมยังคงดำรงไว้ซึ่งความหมายเดิมของ “เย่ง” หรือฝิ่น โดยเฉพาะคำว่า เย่ง ที่หมายถึงควันจากฝิ่นที่หมอยาพื้นบ้านใช้ควันจากฝิ่นรักษาพยาบาลให้กับชาวบ้าน และความเชื่อเรื่องผี “ก้าเย่งละมู”⁶ ที่ในปัจจุบันพ่อแม่ชาวมังมักจะแก้เคล็ดอาการเจ็บป่วยของเด็ก ๆ ด้วยการตั้งชื่อลูกว่า ก้าเย่ง หรือ เล่าเย่ง ด้วยความเชื่อที่ว่า เมื่อเด็กอยู่ในความดูแลของผีหมอยาผู้อารีตามตำนานเรื่องเล่าของชาวมังแล้ว เด็กก็จะหายจากอาการป่วย ซึ่งในสังคมมังบ้านแทนธรรมปัจจุบันยังคงรักษาความหมายดังกล่าวเอาไว้ด้วยความเชื่อเดิมที่ว่า จะต้องตั้งชื่อลูกหลานที่เจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุว่าก้าเย่งหรือเล่าเย่งเสมอ

จากกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามิตินี้ของฝิ่นในวิถีคิดเรื่องการรักษาพยาบาลยังคงถูกรักษาเอาไว้ในสังคมมังบ้านแทนธรรม ด้วยเพราะยังมีการใช้ประโยชน์จากฝิ่นและการตระหนักถึงคุณค่าของฝิ่นในชุมชนมังปัจจุบัน

เมื่อในวิถีคิดของชาวมังและในวิถีการปฏิบัติยังสะท้อนให้เห็นถึงมิตินี้ของการใช้ฝิ่นเป็นยา ดังนั้น เราจึงยังคงเห็นการปลูกฝิ่นของชุมชนมังบ้านแทนธรรมในปัจจุบัน แต่ด้วยเพราะแรงกดดันจากรัฐที่มองฝิ่นเป็นยาเสพติดทำให้การปลูกฝิ่นของชาวมังบ้านแทนธรรมปรับเปลี่ยนไปตามแรงกดดันดังกล่าว โดยพบว่า รอบ ๆ บ้านตามริมน้ำในป่าลึกและหุบเขาอันห่างไกลที่ซึ่งลับตาคน ชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่ไร่เป็นแปลงเล็ก ๆ จากนั้น จะถางหญ้าตรงกลางออกแล้วปล่อยให้หญ้ารกขึ้นสูงรอบ ๆ เพื่อบังสายตาคนจากภายนอกเพื่อปลูกฝิ่นไว้ใช้ประโยชน์ตามความต้องการของแต่ละบ้าน เมื่อที่ดินถูกพลิกขึ้นเป็นแปลงเรียบร้อยแล้ว พวกเขาจะหว่านเมล็ดฝิ่นที่ผสมกับผักหลากหลายชนิด เช่น ผักกาด ผักชี ยี่หระ ลงไปพร้อมกัน รอเวลาจนต้นฝิ่นเติบโตเป็นต้นเล็ก ๆ จึงแยกฝิ่นออกจากพืชผักชนิดอื่น ๆ หลังจากนั้น รอการแตกดอก กลีบดอกร่วงโรยจึงกรีดน้ำยาง แม้ว่าดอกฝิ่นในปัจจุบันจะไม่งามนักและมีน้ำยางน้อยกว่า แต่ฝิ่นที่ปลูกในปัจจุบันก็ยังมีคุณภาพดีกว่าการหาซื้อจากที่อื่น “ ที่

⁶ “ก้าเย่งละมู”คือชื่อของผีหมอยาในระบบความคิดความเชื่อของชาวมัง เรื่องเล่ามีอยู่ว่า ก้าเย่งละมูเป็นหมอยาผู้อารีที่ครองรักกับภรรยาอยู่มาช้านาน พวกเขาทั้งสองคนได้ใช้ชีวิตของตนอุทิศให้กับการรักษาพยาบาลชาวมังที่เจ็บป่วยจนหายเป็นปกติ หมอยาก้าเย่งและภรรยาช่วยเหลือชาวบ้านจนกระทั่งก่อนเสียชีวิตยังได้สัญญากับชาวบ้านเอาไว้ว่า แม้ตายไปแล้วก็จะเป็นผีกลับมารักษายาบาลคนเจ็บไข้ได้ป่วยอีก เพียงแค่ให้ชาวบ้านทำพิธีเรียกเมื่อเวลาเกิดเจ็บป่วยขึ้น

ยังปลูกฝิ่นอยู่มากกว่าการซื้อหาฝิ่นหรือยาจากโรงหมอ เพราะฝิ่นรักษาได้ดีกว่ายาที่มาจากในเมือง ส่วนฝิ่นที่หาซื้อมาจากที่อื่นก็มักเป็นฝิ่นผสมสารอันตราย ปลูกเองดีกว่า มันใจกว่าว่าเป็นฝิ่นบริสุทธิ์'

โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ยังคงปลูกฝิ่นเพื่อใช้เป็นยา คือชาวม้งอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยังจดจำและยังคงใช้ประโยชน์จากฝิ่นอยู่ บางคนยังเป็นผู้สูบฝิ่น บางกลุ่มยังใช้เป็นยาสามัญประจำบ้านและหมอยาพื้นบ้านที่ใช้เป็นยาหลักของการรักษาพยาบาล

การคิดค้นวิธีการปลูกฝิ่นด้วยการปล่อยให้หญ้าขึ้นรกรอบต้นฝิ่น การปลูกในหุบเขาและริม น้ำในที่ลับตา ได้กลายเป็นวิถีปฏิบัติใหม่ของชาวม้งบ้านแทนธรรมเมื่อชาวบ้านยังต้องการใช้ฝิ่นเป็น ยาสามัญประจำบ้านขณะที่ต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันจากอำนาจรัฐในการห้ามปลูกฝิ่น แม้ชาวม้ง บ้านแทนธรรมจะต้องเผชิญกับการถูกตัดต้นฝิ่นอยู่ทุกปี แต่ก็ไม่ได้ทำให้พวกเขาหยุดปลูกฝิ่นแต่ อย่างใด " ปีที่แล้วทหารและเจ้าหน้าที่อนุโลมให้ปลูกได้คนละ 1 ไร่ภาคี แต่ปีนี้เขาไม่ยอม ที่ผ่านมา ถูกตัดต้นฝิ่นติดกันมาแล้ว 3 ปี แต่ก็ยังปลูกทุกปี เพราะอย่างยิ่งใช้ประโยชน์อยู่ มีบางแปลงปลูกได้ผล ผลิดไม่งาม น้ำยางไม่ค่อยมี แต่ก็ยังปลูก เพราะอยากได้น้ำยางเล็กๆ น้อยๆ ดีกว่าไปซื้อ เพราะว่าฝิ่น ที่ซื้อตามตลาดเป็นฝิ่นผสม สูบแล้วสุขภาพจะไม่ดี "

ดังนั้น แม้ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะรู้ว่า หน่วยงานรัฐจะขึ้นมาตรวจและตัดต้นฝิ่นทุกปี แต่ การปลูกฝิ่นยังคงดำเนินต่อไปด้วยการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปลูกบางประการ วิถีปฏิบัติใหม่ ๆ ในการปลูกฝิ่นทั้งในกลุ่มหมอยาพื้นบ้านและชาวม้งวัยกลางคนที่ใช้ฝิ่นเป็นยาดังกล่าวถือเป็นการดิ้นรน ต่อสู้ของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่แสดงการตอบโต้ด้วยการดื้อแพ่งเพิกเฉยต่ออำนาจรัฐและวาทกรรม ฝิ่นซึ่งสร้างกฎเกณฑ์ขัดแย้งกับความเป็นจริงของชุมชนม้งและไม่สามารถอธิบายได้ในโลกทัศน์และ วิถีของชาวม้ง

การดื้อแพ่งและเพิกเฉยต่อกฎระเบียบของอำนาจรัฐ เป็นหนึ่งในกระบวนการตอบโต้ที่เรียก ว่า Hidden Transcript (Scott, 1990) เป็นการตอบโต้ต่ออำนาจรัฐและวาทกรรมครอบงำที่ไม่ได้ กระทำการอย่างตรงไปตรงมา แต่แสดงอาการตอบโต้ด้วยการปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการใช้ถ้อยคำ ทำทาง การแสดงออกและการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อแสดงจุดประสงคในการสื่อสารกับคน ภายนอกและแสดงถึงจุดยืนในโลกทัศน์และวิถีของตน

การตอบโต้ในระดับปัจเจก

- หญิงม้งยากจนกับการปฏิเสธอำนาจรัฐด้วยการ "ประทัดประทัน"

ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชาวม้งเปลี่ยนระบบการผลิตแบบใหม่ไปสู่การทำสวนและการปลูก พืชเศรษฐกิจตามการสนับสนุนของรัฐ การเปลี่ยนระบบการผลิตทำให้ชาวม้งส่วนใหญ่ต้องใช้ต้นทุน การผลิตสูงขึ้น จากค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย ยาเพื่อบำรุงดินและเมล็ดพันธุ์ ทำให้พวกเขาต้องดิ้นรน หาเงินมาทำการเกษตรและจุนเจือครอบครัว จะพบว่า ใน "กลุ่มคนรวย" และ "คนรายได้ปานกลาง"

ของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมสามารถปรับตัวได้ดีบนศักยภาพของทุนที่ได้สะสมมาในอดีตจากการขายฝิ่นและการปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น ชาวม้งทั้งสองกลุ่มนี้สามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นไร่อารและขยายพื้นที่เป็น "สวนผลไม้" ได้สำเร็จ

แต่ในกลุ่มที่ประสบปัญหาการผลิตกลับเป็น "กลุ่มคนจน" ของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม ที่ขาดทุนรอนในการทำการเกษตร พวกเขาจึงต้องออกไปรับจ้างภายในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้าน บางรายไปไกลถึงเมืองใหญ่ เพื่อเปลี่ยนตัวเองเป็นคนจนในเมืองทำงานรับจ้างทั่วไป บางรายเก็บหอมเงินได้ก็เปลี่ยนอาชีพตัวเอง เป็นพ่อค้าขายของเล็กๆน้อยๆ แต่ในรายที่ไม่สามารถหาทางออกให้ตัวเองได้ หลายปีที่ลงทุนทำการเกษตรแล้วขาดทุนซ้ำซ้อน เมื่อออกไปหางานทำภายนอกก็มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในครอบครัว กลุ่มคนจนชาวม้งเหล่านี้หลายคนตัดสินใจยอมเสี่ยงลักลอบซื้อฝิ่นดิบจากตลาดค้าฝิ่นฝิ่นลาวไปขายยังต่างถิ่น หลายคนในหมู่บ้านถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ แต่บางคนก็รอดจากการจับกุมมาได้ การรอดพ้นจากการจับกุมสำหรับชาวบ้านบางคน มันหมายถึง "การต่อทุน" หรือการแสวงหาเงินทุนเพื่อนำมาซื้อที่ดิน เมล็ดพันธุ์ทำการเกษตรหรือลงทุนทำกิจการอื่น ๆ ได้ต่อไป จึงมีคนยอมเสี่ยงที่จะลักลอบค้าขายฝิ่นอยู่เสมอ

ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม มีเหตุการณ์หนึ่งที่ถูกเล่าขานกันในหมู่บ้านว่า "มีสามีภรรยายากจนอยู่ครอบครัวหนึ่งมีลูกเล็กๆ อยู่สองคน พวกเขาต่างใช้ชีวิตประจำวันอย่างลำบากยากแค้นเพราะมีที่ดินทำกินเพียง 3 - 4 ไร่ มีรายได้ประมาณ 12,000 บาทต่อปี จำนวนที่ดินดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรซึ่งมักปลูกพืชพวกถั่ว ชিং ข้าวโพดเพื่อขาย แต่รายได้ส่วนใหญ่ที่พวกเขาพึ่งพาได้ต่างมาจากการรับจ้าง บ้างรับจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านเก็บเกี่ยวข้าว ข้าวโพด หากมีเวลาก็ออกไปทำงานต่างหมู่บ้านออกไป หลายปีมาแล้วที่ทั้งสามีภรรยาคู่นี้ต่างปลูกข้าว และขายข้าวโพด ขายชিংไม่ได้ราคา ทำให้มีหนี้สินพอกพูนและดอกเบี้ยสะสมมากขึ้นเรื่อยๆ แม้จะออกไปรับจ้างภายนอก แต่ก็ใช้ว่าจะแก้ไขหนี้สินที่พอกพูนได้ทั้งหมดประกอบกับลูกยังเล็กเกินไป ไม่สามารถออกไปหาเงินได้ไกลและยาวนาน นางเน้ง - ภรรยาจึงคิดช่วยสามีแก้ไขปัญหาการเงินของครอบครัวด้วยการไปหาซื้อฝิ่นจากฝิ่นลาวจำนวน 1 จ้อยส์เพื่อหวังไปขายยังชายแดนอีกฝั่ง ซึ่งหากขายได้ครั้งนี้ก็คิดว่ามีหวังพอนำเงินที่ขายฝิ่นมาลงทุนปลูกฝิ่นในปีหน้าต่อได้ แต่ด้วยความที่นางเน้งไม่เคยทำแบบนี้มาก่อน และเป็นคนกลัวการทำความผิด จึงทำให้เธอ躊躇ระสับระส่าย ในวันที่เธอเตรียมเดินทาง เธอซุกซ่อนฝิ่นเอาไว้ในกระเป๋าสานอย่างดี แต่ด้วยความกลัว นางเน้งจึงดูงุนงงลังงอน ยังไม่ทันที่เธอจะไปได้ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เธอก็พบกับตำรวจระหว่างทาง ตำรวจถามเธอด้วยท่าทีปกติว่า จะไปไหน แต่ด้วยเพราะเธอกลัว ทำให้ตำรวจเกิดเอะใจ ขอตรวจค้นกระเป๋า ตำรวจจึงพบฝิ่น 1 จ้อยส์ในกระเป๋าของเธอและจับกุมเธอไปในที่สุด ฝิ่น 1 จ้อยส์กับการปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังของตำรวจจึงทำให้นางเน้งถูกต้องโทษในเรือนจำนานถึง 2 ปีในข้อหาซื้อฝิ่นสิ่งผิดกฎหมายเอาไว้ในครอบครอง"

เมื่อครอบครัวและคนในชุมชนรู้ว่านางเงิงถูกจับกุมพวกเขาต่างพากันไปเยี่ยมเยียนเธอที่เรือนจำ หลายคนถามเธอว่า "ทำไมจึงทำผิดกฎหมาย ไม่กลัวถูกขังคุกหรือ" เธอตอบด้วยน้ำตานองหน้าสะท้อนความรู้สึกของเธอที่ว่า "อยู่ข้างนอกก็กำลังไม่มีข้าวจะกินอยู่แล้ว จะกลัวทำไมกับการถูกจับ ถ้าถูกขังคุกจริง ในคุกก็ยังมีความหวังให้กิน จะลำบากก็แต่ลูกที่ยังเล็กอยู่"

เรื่องเล่าดังกล่าวได้แสดงนัยสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก การที่คนในชุมชนเดินทางไปเยี่ยมเยียนหญิงม้งยากจนคนนี้เป็นผลมาจากการที่คนในชุมชนได้รับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคมโดยการจำแนกวัตถุประสงค์ของการใช้เงินเพื่อการดำรงชีพออกจากมิติอื่นๆ ในสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ได้แสดงถึงนัยสำคัญของการดิ้นรนต่อสู้ในระดับปัจเจก ซึ่งบนพื้นฐานความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์แล้ว คงไม่มีมนุษย์คนใดที่อยากมีชีวิตอยู่โดยไม่ต้องแบมือขอคนอื่นกินไปตลอดชาติ และคงไม่มีมนุษย์คนใดที่อยากมีชีวิตอยู่โดยไร้ศักดิ์ศรีเช่นนั้น การที่นางเงิง - หญิงชาวม้งยากจนคนนี้เลือกคำ "ผีน" เพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวถือเป็นการต่อต้านในลักษณะของการประท้วงประท้วงสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งมีจุดประสงค์ในการเลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดไปพร้อมๆ กับการเลือกปฏิบัติเลือกปฏิบัติของรัฐเพื่อทำให้ตัวเองแน่ใจได้ว่ามีความปลอดภัยในการยังชีพและการมีชีวิตอยู่ (Scott, 1985) การเลือกคำผีนของนางเงิงเพื่อนำเงินมาเลี้ยงชีวิต จึงหมายถึง มิติของสองด้านระหว่างการเลือกที่จะอยู่รอดปลอดภัยในการยังชีพเพื่อดูแลตัวเองและครอบครัวไปพร้อมๆ กับการปฏิเสธความเกรงกลัวในอำนาจรัฐไปด้วยในคราวเดียวกัน

3.2.2 การปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ

ปฏิกิริยาของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่ปรับเปลี่ยนสอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำนั้นเป็นการเลือกปรับเปลี่ยนกับภาพลักษณ์บางภาพที่กักขังอัตลักษณ์ของชาวม้งเอาไว้ ดังเช่นภาพลักษณ์ชาวม้งกับผีน-ยาเสพติด ซึ่งชาวม้งใน ระดับชุมชน เลือกปรับเปลี่ยนด้วยการสร้างภาพ "ชุมชนปลอดยาเสพติด" ขึ้น ทำการปรับกฎเกณฑ์ภายในชุมชน กฎเกณฑ์ทางสังคมและจำแนกแยกแยะยาเสพติดบางประเภทออกจากกันอย่างชัดเจนโดยเฉพาะการจำแนกยาบ้าออกจากผีน

ส่วนการเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ด้านลบทั้ง 3 ภาพที่ทับซ้อนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งในสายตาของคนทั่วไปกลับเกิดขึ้นใน ระดับกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวม้งคนรุ่นใหม่และชาวม้งวัยกลางคนบางกลุ่มที่มีฐานะทางการเงินซึ่งมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ตัวเองให้กลายเป็น "ผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ" และ "ผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา-อาชีพที่ก้าวหน้า" ขณะที่การเลือกปรับเปลี่ยนต่อภาพลักษณ์ม้งชาวเขาทำลายป่าเกิดขึ้นใน ระดับชุมชน ในรูปแบบการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผู้ขัดแย้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การปรับเปลี่ยนในระดับชุมชนต่อภาพลักษณ์ฝิ่น-ยาเสพติด

- ชุมชนปลอดยาเสพติด - การปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ทางการเมืองของชุมชน

ในปัจจุบันด้วยข้อกล่าวอ้างว่าชุมชนมั่งเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจำนวนมากประกอบกับภายในชุมชนประสบปัญหาเสพติดจากคนบาง จึงทำให้คณะกรรมการหมู่บ้านพยายามหาทางออกด้วยการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชุมชนอย่างตรงไปตรงมาด้วยการสร้างภาพลักษณ์ใหม่เป็น "ชุมชนปลอดยาเสพติด" เพื่อใช้ต่อรองกับหน่วยงานรัฐในการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ด้านลบของชาวม้งและเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดภายในชุมชน

การสร้างภาพชุมชนปลอดยาเสพติดในทางปฏิบัติ ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้จัดวางระบบปฏิบัติการต่าง ๆ โดยสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานรัฐ จัดวางระบบการเฝ้าตรวจตรา จัดเวรยามเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการลักลอบค้าขายยาเสพติดภายในหมู่บ้าน ซึ่งระบบการจัดเวรยามเป็นไปอย่างเข้มงวดกวดขัน โดยพบว่าหากคำคืนใดได้ยินเสียงหมาเห่าอย่างผิดปกติภายในชุมชนให้แน่ใจได้ว่าการลักลอบขายยาเสพติดเกิดขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ หน่วยเวรยามที่ถูกจัดตั้งขึ้นจะเข้าไปจัดการปัญหาและส่งตัวไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจ

อย่างไรก็ตาม หากมีกรณีคนภายในชุมชนถูกกลั่นแกล้งหรือมีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ คณะกรรมการฯ จะเข้าไปตรวจสอบ ซึ่งหากพบความไม่ถูกต้องพวกเขาจะเข้าช่วยเหลือ ดังเหตุการณ์ที่ว่า "ตำรวจเข้าจับกุมวัยรุ่นในหมู่บ้านด้วยข้อหาผิดใจในครอบครัว แต่ชาวบ้านด้วยเพราะเชื่อว่าเด็กเหล่านี้ไม่มีนิสัยตามที่กล่าวอ้าง พวกเขาจึงตรวจสอบข้อมูล และพบข้อสงสัย จึงรวมตัวกันเข้าไปเจรจาและช่วยกันดำเนินคดีทางศาลจนสามารถแก้ข้อกล่าวหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ "

การสร้างภาพ "ชุมชนปลอดยาเสพติด" เป็นหนึ่งในยุทธวิธีของการสร้างภาพลักษณ์ใหม่เพื่อแสดงจุดยืนของชาวม้งให้มีน้ำหนักในการเจรจาทันทีกับรัฐในอีกทางหนึ่ง

- การปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคม-ชุมชน

นอกเหนือจากการสร้างภาพลักษณ์ใหม่แล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ทำการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ทางสังคมภายในชุมชนด้วย โดยทำการจำแนกวัตถุประสงค์ในการใช้ฝิ่นปัจจุบันออกจากกันระหว่างการใช้ฝิ่นเพื่อรักษาโรคกับการนำฝิ่นไปค้าขายทำกำไร ในกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชนม้งในอดีตจะถือว่าการสูบฝิ่นเป็นอันตรายและไม่เป็นที่ยอมรับในชุมชนหากการสูบฝิ่นนั้นเป็นการสูบของคนที่ไม่รู้จักตัวเอง ซึ่งหากหนุ่มคนใดติดฝิ่นจนไม่สามารถทำงานได้ พ่อแม่ของลูกสาวมักไม่ยอมยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย ขณะที่คนในชุมชนจะรังเกียจถือเป็นคน "ไม่เต็มคน" แต่การสูบฝิ่นที่ไม่กระทบกับการทำงานกลับยังถือว่าเป็นเรื่องปกติที่ยอมรับได้ภายในชุมชน เพื่อใช้เป็นยาแก้ปวดหรือเป็นการพักผ่อนภายหลังการทำงานหนักจนมีคำกล่าวของชาวม้งที่ว่า "ปวดหลังปวดเอวจากงานไร่ กลับมาสูบฝิ่นนอนหลับสักตื่น เช้ามาไปทำไร่สบาย" กฎเกณฑ์ดังกล่าวรวมไปถึงการสูบฝิ่น

ในวัยซราที่ชาวมังถือว่าเป็นการพักผ่อนภายหลังการทำงานหนักมาตลอดชีวิตวัยทำงาน ซึ่งเป็นเวลาที่ลูกหลานควรดูแลเอาใจใส่ต่อพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่

ในปัจจุบัน เราจึงยังพบเห็นคนเฒ่าวัยชรานอนหลับใหลอยู่ทั่วไปภายในบ้านหรือในวงสนทนา ระหว่างญาติผู้ใหญ่ที่มักมีฝืนและตะเกียงจุดคอยให้ผู้ที่ยากสูบได้สูบเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นยาแก้ปวดเมื่อย ในบางครั้งบางคราเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาในชุมชนแล้วจับกุมชาวบ้านฐานสูบและเสพฝืน ชาวบ้านมักจะเข้ามาช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยกับตำรวจ ด้วยการอ้างเหตุผลตามกฎหมายเกณฑ์ทางสังคม ประเพณีของชาวมังดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ชุมชนมังบ้านแทนธรรมจะถือว่าการผลิตฝืนเพื่อขายเอากำไรเป็นสิ่งผิดกฎหมาย โดยหากพบว่า คนในหมู่บ้านปลูกฝืนเป็นแปลงใหญ่หรือรับซื้อฝืนจากชายแดนไปขายเพื่อหวังร่ำรวยเป็นอาชีพ คนทั้งหมู่บ้านจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่แต่ละคนจะต้องรับผิดชอบตัวเอง ซึ่งหากมีปัญหากับตำรวจหรือถูกจับกุม ชาวมังในกลุ่มเครือญาติหรือเพื่อนบ้านจะไม่เข้ายุ่งเกี่ยว แต่จะปล่อยให้ถูกดำเนินคดีไปตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของนางเง้ง หญิงมังยากจน แม้จะรับซื้อฝืนไปขาย แต่ชาวบ้านรับรู้อย่างหมดจดด้วยเหตุผลที่ว่า การกระทำของเธอไม่ได้เป็นไปเพื่อหวังร่ำรวย แต่เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจความยากจนในครอบครัวที่กำลังประสบปัญหาอย่างหนัก กรณีนี้ ชาวบ้านได้ปล่อยให้นางเง้งถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย แต่กลับมีความเห็นอกเห็นใจชีวิตมากกว่าจะปล่อยให้ถูกทิ้งอยู่ตามลำพังหรือกระทำการประณามนางเง้งในแง่ลบของการทำผิดกฎหมาย

นอกจากนี้ การจำแนกแยกแยะลักษณะของการใช้ยาเสพติดยังเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบฝืนกับยาบ้าด้วย จะพบว่า ชุมชนมังบ้านแทนธรรมได้จำแนก "ยาบ้า" กับฝืนออกจากกันอย่างชัดเจน โดย ถือว่ายาบ้าคือยาเสพติด การติดยาบ้า หมายถึง การทำร้ายครอบครัวที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังเสมอ ขณะที่การสูบฝืนคือการสูบยาที่ยึดโยงอยู่กับกฎเกณฑ์ประเพณีทางสังคมของชาวมัง เมื่อเกิดปัญหาเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาจับกุมผู้เสพยาบ้า ชาวบ้านจะพิจารณาเป็นรายกรณีไป

การปรับกฎเกณฑ์ทางสังคมประเพณีและการจำแนกแยกแยะฝืนและการใช้ประโยชน์จากฝืนรวมถึงการจำแนกฝืนออกจากยาเสพติดอื่นๆ ได้ชี้ให้เห็นมิติความซับซ้อนของฝืนในทางวัฒนธรรมของชาวมังเมื่อปะทะกับวาทกรรมครอบงำ เมื่อเงื่อนไขของสถานการณ์ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ชาวมังจึงต้องทำการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องได้ในสังคมปัจจุบันด้วยการจำแนกการใช้ประโยชน์ปรับกฎเกณฑ์บางประการที่มีทั้งสอดคล้องไปกับรัฐและวาทกรรมครอบงำ ขณะที่พยายามรักษากฎเกณฑ์ทางสังคมของกลุ่มเอาไว้โดยยึดหลักการ คุณค่าและการใช้ประโยชน์ในทางวัฒนธรรมของตนควบคู่ไปด้วย

- การเจรจาต่อรองในระดับชุมชนต่อภาพลักษณ์การทำลายป่า

แม้ว่าทุกวันนี้ ชาวมังบ้านแทนธรรมได้พยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ความเป็นม้งด้วยรูปแบบอันหลากหลาย ทั้งการปรับตัวสนองต่อการพัฒนาจากการเปลี่ยนระบบการผลิต พืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น แต่ในบริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวม้งตกอยู่ในสถานการณ์การป้ายสีจากรัฐด้วยข้อกล่าวอ้างเรื่องการเป็นผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมจากระบบการผลิตทั้งแบบดั้งเดิม การทำไร่ฝิ่นและในระบบการผลิตแบบใหม่จากการใช้ยาฆ่าแมลง สารเคมีที่ทำลายต้นน้ำลำธาร ดินและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันชาวมังบ้านแทนธรรมกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และชุมชนพื้นราบ โดยที่ผ่านมา เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้อ้างกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติบังคับให้ชาวมังบ้านแทนธรรมต้องอพยพออกจากเขตป่าเนื่องจากกระทำผิดกฎหมายป่าไม้ ข้อกล่าวอ้างยังถูกขยายผลจากการทำผิดกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติไปสู่การเป็นผู้ทำลายป่า โดยยกกรณีการลักลอบตัดไม้ในเขตป่า การใช้ยาฆ่าแมลงและสารเคมีที่ทำลายต้นน้ำลำธาร ดิน และสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเป็นเหตุผลในการขับไล่ชาวมังบ้านแทนธรรมออกจากที่ตั้งถิ่นฐานเดิม ความขัดแย้งได้ขยายวงจากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกำหนด เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ นายอำเภอ ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเรียกร้องให้ชุมชนมังบ้านแทนธรรมอพยพออกไปเขตป่า

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าว ชาวมังบ้านแทนธรรมได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการเจรจาต่อรอง ซึ่งสามารถยุติปัญหาข้อขัดแย้งได้ชั่วคราว โดยการอ้างสิทธิของการเป็น “ผู้อาศัยอยู่ก่อน” กฎหมายประกาศบังคับใช้และการเป็น “ผู้พัฒนาชาติไทย” จากนั้น จึงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง โดยมีหน่วยงานทหารในพื้นที่เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหา ซึ่งทหารคือเพื่อนเก่าที่เคยให้ความช่วยเหลือมาตลอดตั้งแต่การสู้รบกับคอมมิวนิสต์ แม้ทหารไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหได้ทั้งหมด แต่ทหารได้ช่วยลดความรุนแรงจากการเผชิญหน้ากันของแต่ละกลุ่ม

อย่างไรก็ตาม บนความขัดแย้งดังกล่าว ชาวมังบ้านแทนธรรมได้แสดงปฏิกิริยาและแสดงทัศนคติความคิดเห็นในที่ประชุมคณะกรรมการในแต่ละประเด็นว่า “หากจะไล่ชาวม้ง ออกไปด้วยเหตุผลว่าอยู่ในเขตป่า ก็จำเป็นจะต้องอพยพชาวพื้นราบออกไปด้วย เพราะชาวพื้นราบเหล่านี้ต่างก็อาศัยอยู่ในเขตป่าด้วยกันทั้งหมด ไม่ควรเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

...และหากจะอพยพชุมชนม้งออกไปจริง ๆ รัฐบาลจำเป็นจะต้องมีงบประมาณในการจ่ายค่าชดเชยสวนไม้ผลที่ได้ลงทุนลงแรงไปแล้วจำนวนมาก...

...ส่วนการใช้ยาฆ่าแมลงนั้นชุมชนม้งขอให้ออกกฎเกณฑ์ร่วมกันว่าในแต่ละปีควรจะใช้จำนวนเท่าใดและใช้ไม่เกินกี่ครั้ง เพื่อให้กฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นแนวทางปฏิบัติให้กับทุกหมู่บ้านร่วมกัน ไม่ต้องเลือกปฏิบัติว่าใช้กฎเกณฑ์นี้กับบ้านใดบ้านหนึ่ง...”

ขณะที่ประเด็นการทำสวนไม้ผลนั้น ชาวมังบ้านแทนธรรมได้แสดงทัศนะว่า “การที่หมู่เขาเปลี่ยนมาทำสวนไม้ผล ปลุกมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย ก็เพราะรัฐบาล หน่วยงานเกษตรมาบอกให้เปลี่ยน หมู่เขาได้ทำตาม เปลี่ยนทำสวนไม้ผลแทนปลูกฝิ่น ก็เพราะหมู่เขาเห็นว่า ดอยจะได้เป็นสีเขียว เป็นป่า มีพื้นที่สีเขียวอย่างที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ รัฐบาลต้องการ ไม่เป็นดอยโล้นเหมือนตอนหมู่เขาทำฝิ่น...”

ชาวมังบ้านแทนธรรมได้อ้าง “ความเป็นสีเขียว” ของสวนไม้ผลเทียบเท่ากับ “ป่า” ของกรมป่าไม้ ซึ่งที่ผ่านมากรมป่าไม้ได้ใช้แนวคิดการเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยการทำ “สวนป่า” ทำการปลูกป่าด้วยต้นไม้ป่า เช่น สัก ตะเคียน ขณะที่ชาวมังบ้านแทนธรรมเชื่อว่า การปลูกไม้ผล ซึ่งพวกเขา กำลังปลูกในพื้นที่ป่าเดิมและยังสามารถให้ผลผลิตเก็บกินหรือขายได้ด้วย คือ การทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไปพร้อมๆ กับการช่วยเหลือรัฐบาลและประเทศชาติในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นป่าไปด้วย

การแสดงความคิดเห็นเพื่อตอบโต้ในแต่ละประเด็นในเรื่องภาพลักษณ์การทำลายป่า การค้นหาพันธมิตรอย่างทหารเพื่อช่วยเจรจาต่อรอง การรวมตัวกันของชุมชน รวมไปถึงการอ้างความเป็นพื้นที่สีเขียวตามรูปแบบของกรมป่าไม้ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงนัยสำคัญของชาวมังบ้านแทนธรรมในการเจรจาต่อรองเพื่อตอบโต้ต่อนิยามความหมายและภาพลักษณ์ของการทำลายป่าที่ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นม้ง

การปรับเปลี่ยนในระดับกลุ่มต่อภาพลักษณ์ม้งด้านลบ

การปรับเปลี่ยนในระดับกลุ่มเกิดขึ้นในกลุ่มชาวมังที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี และชาวมังคนรุ่นใหม่ที่ยพยายามจะลบภาพลักษณ์เดิมๆ ในความเป็นม้งที่ตกผลึกทับซ้อนกันในสายตาคนทั่วไป ไม่ว่า ภาพชาวมังกับฝิ่นที่เป็นยาเสพติด มังชาวเขาทำลายความมั่นคงและมังชาวเขาทำลายป่า โดยพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของความเป็นม้งขึ้นใหม่ในรูปแบบหลากหลายดังนี้

- การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจของชาวมังที่มีฐานะ

ผลไม้ในสวนของชุมชนมังบ้านแทนธรรมทุกวันนี้กำลังแตกดอกออกช่อไปด้วยมะม่วงพันธุ์ “โชคอนันต์” ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ผลที่ลูกหลานชาวมังบ้านแทนธรรมซึ่งถูกส่งไปศึกษาต่อด้านการเกษตรจากมหาวิทยาลัยในเมืองได้ทดลองปลูกกล้าไม้ ส่งเสริมพันธุ์ และพิจารณาความเหมาะสมกับดินบนที่สูง รวมทั้งดูแลทางการตลาดที่น่าจะทำได้ จากนั้น นำพันธุ์กลับมาพัฒนา ทดลองแจกจ่ายและขายให้กับชาวบ้าน

ในระยะแรกมีเพียงชุมชนชาวมังบ้านแทนธรรมในระดับผู้มีฐานะประมาณ 3-4 ครัวเรือนที่มีทุนรอนเป็นผู้ทดลองปลูก จากนั้นชาวบ้านอีกหลายสิบครัวเรือนและชุมชนข้างเคียงได้ทดลองปลูกตาม เพราะเห็นว่าขายได้ราคาดีและมีผลผลิตดีทุกปี

การปรับเปลี่ยนของชาวมังบ้านแทนธรรมจากไร่ฝิ่นและการทำไร่ย่ำยที่ไปสู่สวนผลไม้ สวนมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย เป็นการแสดงปฏิกิริยาต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ของฝิ่นที่

เป็นยาเสพติดและภาพของชาวม้งที่ถูกกล่าวอ้างว่าทำลายป่าจากระบบการผลิตดั้งเดิม ด้วยการสร้างระบบการผลิตแบบไรถาวรตามแนวทางของรัฐ

แต่การพัฒนาของรัฐที่ชาวม้งเดินตามบางส่วนเชื่อว่า จะสวยงามตลอดเส้นทาง ประสบการณ์ที่ล้มลุกคลุกคลานมากับการพัฒนาตลอดหลายสิบปีที่บ้างตัดสินใจเข้าสู่โครงการพัฒนา บ้างออกไปรับจ้างปลูกพืชผักระยะสั้น บางปีขายได้ราคาดีก็โชคดี ชีวิตที่มีความเสี่ยงในบางปีก็อาจได้เงินไม่พอค่าใช้จ่ายในครอบครัว บทเรียนจากการพัฒนาและประสบการณ์จากการคิดค้นเรียนรู้ได้ทำให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมในปัจจุบันสร้างสวนไม้ผลมะม่วงที่เริ่มไปได้ด้วยดี จนอาจถือได้ว่า มะม่วงโชคอนันต์ได้สะท้อนให้เห็นผลผลิตของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมที่ทำการทดลองปรับเปลี่ยนกับสถานการณ์รอบด้านมากขึ้น ประกอบกับการส่งลูกหลานออกสู่โลกภายนอกได้เป็นต้นทุนสำคัญที่นำมาปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการพัฒนา

นอกเหนือจากมะม่วงโชคอนันต์แล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมในบริบทการรับแนวทาง "การพัฒนา" ที่ทำลายความหลากหลายทางพันธุ์พืชจำนวนมาก ยังได้พยายามรื้อฟื้นสร้างความหลากหลายของพันธุ์พืชใน "ไรถาวร" ขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหารในเงื่อนไขใหม่ของไรถาวร

แม้ว่า การปลูกพืชเศรษฐกิจตามที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวก็ตาม แต่ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมได้เรียนรู้ปัญหาการขาดแคลนอาหารจากพืชผักที่เคยบริโภคในอดีต พวกเขาได้คิดค้นและทำการปรับผืนไร่ของตนให้มีลักษณะผสมผสานเหมือนดังที่เคยมีมาในระบบการผลิตแบบไร่ย่ายที่ ไม่ว่า การสร้างและปรับปรุงสายพันธุ์ใหม่ การจัดวางผังปลูกพืชในไร่ข้าว ไร่ข้าวโพดและสวนไม้ผลให้มีพืชผักมากพอเลี้ยงชีวิตตลอดปี ดังเช่น ในไร่ข้าวปัจจุบัน จะพบว่า ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงปลูกข้าวเจ้าหลากหลายสายพันธุ์ทั้งที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านดั้งเดิมและพันธุ์จากหมู่บ้านอื่น นอกจากนี้ ยังได้เว้นที่บางส่วนเอาไว้ทำสวนครัวปลูกผักหลากหลายชนิด เช่น ผักกาดม้งหลากหลายชนิดที่เก็บพันธุ์มาแต่ดั้งเดิมและหาพันธุ์เพิ่มเติมมาจากฝั่งลาว การลงเผือก มัน พริก มะเขือ ถั่วหลากหลายชนิด เช่น ถั่วฝักยาว ถั่วแขก ถั่วเหลือง พักเขียว พักขาว แตง มะเขือเทศ บางมุมปล่อยให้พืชผักเหล่านี้เลื้อยพันต้นไม้ขึ้นไปเจริญเติบโต

ส่วนไร่ข้าวโพด พวกเขายังคงปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นบ้านทั้งพันธุ์ข้าวเจ้าและข้าวเหนียวหลายสายพันธุ์อยู่ในปัจจุบัน สายพันธุ์ข้าวโพดของชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงมีอยู่เพราะพวกเขาเก็บพันธุ์เอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ นอกเหนือจากนั้น เรายังพบพืชผักอื่นๆ อีกมาก ไม่ว่าจะเป็น พักทอง พักเขียว อ้อยข้าว มันเทศ ถั่วชนิดต่าง ๆ

สำหรับสวนไม้ผล และไร่ที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ จะถูกเว้นที่เพื่อปลูกพืชผักหลากหลายชนิดเช่นกัน ในช่วงที่ไม้ผลยังมีอายุไม่มากนักและลำต้นไม่โตใหญ่เกินไป พื้นที่ดังกล่าวจะถูกปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นซ้อนทับเข้าไปเพื่อขาย เป็นการปรับเปลี่ยนของชุมชนที่ต้องการใช้ผืนดินอย่างมีประสิทธิภาพในสภาวะที่มีที่ดินจำกัด นอกจากนี้ ในระบบการผลิตแบบใหม่ที่ขยายพื้นที่การทำสวนไม้ผล

ออกไปยังเป็นการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นขึ้น แน่นอนว่า มีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น แต่ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะปรับให้ตัวเองมีทางออกอื่นๆ อย่างการคัดเลือกพืชที่ปลูก เช่น จะไม่เลือกปลูกผักประเภทกะหล่ำมากเกินไปเพราะมีแมลงรบกวนมากหรือการปลูกพืชสลับสับเปลี่ยนกัน โดยถือหลักการว่าจะไม่ปลูกพืชชนิดและพันธุ์เดียวกันซ้ำติดต่อกันหลายปีหลายครั้ง เพราะจะทำให้ดินจืดและพืช “เคยที่” ไม่เติบโตงอกงาม ทำให้ต้องสิ้นเปลืองค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากเกินไป แต่จะเปลี่ยนชนิดและพันธุ์พืชไปเรื่อย ๆ ทำการคิดคำนวณ ประเมินพืชและราคาตลาดเพื่อเตรียมปลูกและขายในเวลาต่อไปด้วย

จะเห็นได้ว่า ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนยอดดอย ชาวม้งสามารถเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตัวเองในกระแสการพัฒนาได้อย่างรวดเร็วด้วยทุนรอนที่เคยสะสมในอดีตจากฝิ่นและด้วยทักษะที่ไปในทางเดียวกับการพัฒนา จนปัจจุบันอาจถือได้ว่า ชาวม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนยอดดอยที่สามารถสร้างตัวเองให้กลายเป็น “ผู้ประสบผลสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ” ตามกระบวนการพัฒนา จากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตไปเป็นไร่อารและสามารถสร้างฐานะเลี้ยงตัวเองได้ดีกว่ากลุ่มอื่นๆ บนภูเขา อย่าง ลีซู อาข่า มูเซอ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวทางเศรษฐกิจเพื่อเปลี่ยนระบบการผลิตของชาวม้งจากการทำไร่สวนผลไม้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยง่าย จะพบว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชาวม้งสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปสู่ผู้ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ คือ ทุนทางเศรษฐกิจจากเงินสะสมและจำนวนที่ดินที่ต้องมีมากพอ

โดยจะพบว่า ในหมู่บ้านแทนธรรม กลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะจากการสะสมทุนในอดีตและมีที่ดินจำนวนมากพอจะสามารถเปลี่ยนระบบการผลิตไปทำสวนไม้ผลได้มีประสิทธิภาพมากกว่าชาวม้งในกลุ่มที่มีรายได้ปานกลางและกลุ่มคนจนที่ขาดแคลนทั้งเงินทุนและที่ดิน

การมีเงินทุนสะสมของชาวม้งผู้มีฐานะจะทำให้พวกเขานำไปลงทุนกับสวนไม้ผลซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงจากการซื้อกล้าไม้ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ส่วนการมีที่ดินมากพอหมายถึงการต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งทำสวนผลไม้โดยเฉพาะเพื่อหวังผลรายได้ในระยะยาว ขณะที่ต้องมีที่ดินอีกจำนวนหนึ่งเพื่อทำไร่ข้าวและปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นหมุนเวียนหารายได้ไปก่อนในช่วงเวลาที่สวนไม้ผลยังไม่แตกดอกออกผล

ในแง่นี้ ชาวม้งกลุ่มฐานะปานกลางอาจจะมียอดเงินจำนวนหนึ่ง แต่จำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ดินและอาศัยเวลาในการสะสมเงินทุนเพื่อนำมาเปลี่ยนระบบการผลิต ซึ่งในระยะยาวกลุ่มชาวม้งฐานะปานกลางสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปได้ ขณะที่ชาวม้งยากจนมีรายได้จากการรับจ้างและบางส่วนยังต้องเช่าที่ดินเพื่อทำกิน ทำให้ชาวม้งยากจนมีเงื่อนไขอันจำกัดในการปรับเปลี่ยนตัวเองให้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ

- การเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา - อาชีพก้าวหน้า

นอกจากนี้ ในกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะ แม้ว่าบางรายไม่มีที่ดินจำนวนมาก แต่มีทุนสะสมของครอบครัวจากทุนทางเศรษฐกิจดั้งเดิม กลุ่มนี้บางรายมักส่งลูกหลานเข้าเมืองเพื่อนำเงินสะสมไปลงทุนเปิดร้านค้าขายของทั่วไปหรือส่งลูกหลานเรียนหนังสือในระดับสูงเพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพที่ก้าวหน้าในระบบของสังคมใหญ่

ชาวม้งบ้านแทนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มชาวม้งผู้มีฐานะที่สามารถสะสมทุนทางเศรษฐกิจเอาไว้จำนวนมากจะมีโอกาสและทางเลือกมากกว่าในการปรับตัวและปรับระบบการผลิตเข้าสู่ทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบรวมทั้งสามารถสร้างและขยายทุนทางเศรษฐกิจให้เติบโตได้อย่างต่อเนื่อง มีเงินสำหรับการอุปโภคบริโภคสินค้าสิ่งของเครื่องใช้ ขณะเดียวกันก็สามารถสะสมเงินที่ได้จากการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มสำหรับอนาคต

ในส่วนหนึ่ง ชาวม้งกลุ่มนี้ได้นำเงินส่งให้ลูกหลานชาวม้งได้เรียนหนังสือในระบบ ในกลุ่มลูกหลานชาวม้งผู้มีฐานะที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูง พวกเขาจะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือให้จบการศึกษาในระดับสูง เช่น ระดับมหาวิทยาลัย ปริญญาตรี ปริญญาโท ระดับวิทยาลัยและบางคนไปไกลยังต่างประเทศ ส่วนกลุ่มลูกหลานของชาวม้งฐานะปานกลางที่ไม่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงมากพอ พวกเขาจะพยายามส่งลูกหลานเรียนหนังสือจบการศึกษาอย่างต่ำระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยบางคนไปเรียนไกลถึงในเมือง กลับบ้านเฉพาะช่วงวันหยุดหรือปิดเทอม

ชาวม้งมีคำพูดที่ว่า "ความรู้จากที่อื่นที่เจ้าจะต้องไปศึกษาหาความรู้มา" หรือ "จงไปขอความรู้จากผู้อื่นในสังคมที่กว้างใหญ่" การเรียนหนังสือและการเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐก็เพื่อมุ่งหวังให้ลูกหลานชาวม้งได้ทำงานแสวงหาก้าวหน้าในสังคมใหญ่และมีตำแหน่งหน้าที่การงานอื่น ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น การออกไปเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ นักธุรกิจ ข้าราชการ หรือนักวิจัย

ตลอดเวลา 20 ปีที่ผ่านมาชาวม้งนำทุนทางเศรษฐกิจที่ได้จากการทำงานหนักของคนรุ่นปู่ย่าและพ่อแม่ ซึ่งสะสมทุนได้ในอดีตเพื่อนำมาส่งลูกหลานให้ได้เรียนหนังสือในระดับสูง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อมุ่งหวังจะเปลี่ยนบทบาทและภาพลักษณ์ของตนเองใหม่ให้กลายเป็น "ผู้มีการศึกษา" หรือ "ผู้มี ความก้าวหน้าในการงานอาชีพ" ตามความหมายของสังคมทั่วไป

การที่ชาวม้งคนรุ่นใหม่เชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึง "ผู้มีการศึกษา" หรือ "ผู้มีความก้าวหน้าในการงานอาชีพ" กลายเป็น "ผู้ที่ได้รับการนับหน้าถือตาจากการงานอาชีพ" คือการเชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับบทบาทอื่น ๆ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้าง โดยใช้บทบาทที่สังคมยอมรับมานิยามอัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นใหม่ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐและโลกภายนอกจากประสบการณ์ การเรียนรู้ของตน

3. ความลึกลับขัดแย้งและเงื่อนไขในการตอบโต้ของชาวม้ง

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการที่ชาวม้งแสดงออกต่อการกักขังอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการตอบโต้ที่นั้น ไม่สามารถกระทำการได้อย่างสำเร็จผลเสมอไป เพราะการตอบโต้ดังกล่าวในบางระดับไม่ได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชาวม้งกับรัฐและสามารถเปลี่ยนภาพตัวแทนและชุดความหมายของวาทกรรมครอบงำได้ ในทางหนึ่ง จะพบว่า เกิดความลึกลับขัดแย้งในการตอบโต้ของชาวม้งด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Socialization) จากความทรงจำทางสังคม (Social Memories) (Connerton, 1994) ของชาวม้งที่คนแก่คนเฒ่าไม่สามารถถ่ายทอดต่อลูกหลานของตนได้สำเร็จ ทำให้คนม้งรุ่นเก่ากับคนม้งรุ่นใหม่ในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีความทรงจำเกี่ยวกับผืนแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างภาพความทรงจำของคนม้งรุ่นเก่าที่โหยหาชีวิตอันสมบูรณ์ที่พึงได้รับจากผืนและการเลือกดำเนินชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กับภาพความทรงจำของชาวม้งรุ่นใหม่ที่ยพยายามปฏิเสธและหนีไปจากผืน เพราะผืนคือภาพยาเสพติดที่สังคมรังเกียจโดยมีอัตลักษณ์ชาวม้งถูกผูกติดเอาไว้อย่างแน่นหนา

โดยในชุมชนม้งบ้านแทนธรรม คนแก่คนเฒ่าวัยมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มักเล่าขานกันถึงตำนานความเชื่อดั้งเดิมเรื่อง *กลิ้งติเซอร์* หรือ ดินแดนผี เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ให้กับลูกหลานโดยเปรียบเปรยดินแดนผีเชื่อมโยงกับความไม่อุดมสมบูรณ์ มีแต่ความเดือดร้อนและความทุกข์สุขอยู่ในใจจนไม่สามารถดำเนินชีวิตปกติได้เหมือนในอดีต โดยชาวม้งรุ่นเก่าเฒ่ามักพูดเสมอว่าการไม่ได้ปลูกผืนคือสถานการณ์เดียวกับ *"กลิ้งติเซอร์"* ที่นำมาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อนและไม่ปกติสุข ในแง่นี้ ตำนานเรื่องดินแดนผีของชาวม้งบ้านแทนธรรมในกลุ่มคนสูงวัยจึงเป็นภาพที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของพวกเขาต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมเพื่อพยายามสื่อสารความหมายและแสดงอารมณ์ความรู้สึกของพวกเขาในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการยกเลิกการปลูกผืน แต่การเปรียบเปรยตำนานเรื่อง *"กลิ้งติเซอร์"* ของชาวม้งคนแก่เฒ่ากลับไม่สามารถสื่อสารกับลูกหลานชาวม้งต่างวัยเพื่อให้กลายเป็นความทรงจำร่วมกันได้

ในแง่นี้ การถ่ายทอดเรื่องเล่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและการสร้างความทรงจำร่วมของชุมชนจึงสะดุดหยุดลง ไม่อาจสืบทอดและสร้างความทรงจำร่วมผ่านตำนานความเชื่อได้เป็นผลสำเร็จ จะพบว่า ชาวม้งคนรุ่นใหม่บ้านแทนธรรมเข้าใจความหมาย *"กลิ้งติเซอร์"* ที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับผืนเหมือนดังกลุ่มคนสูงวัยสื่อสาร ในปัจจุบันชาวม้งคนรุ่นใหม่ที่ไม่ไปเรียนหนังสือในเมือง เมื่อกลับถึงบ้าน มักพูดว่า *"คนติดยาผืน เป็นคนไม่ดี"* หรือ *"หมอยาปลูกผืนแล้วบอกว่าใช้เป็นยา ก็เพราะว่าพวกเขาติดผืนมากกว่า แต่หาข้ออ้างว่าใช้เป็นยาตามความรู้พื้นบ้านดั้งเดิม"* คนรุ่นใหม่ยังวิพากษ์วิจารณ์ว่า หากนำเงินที่ซื้อผืนไปให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือหรือซื้อเครื่องเรียนให้ลูกหลาน

ยังดีเสียกว่าเอาเงินไปซื้อฝิ่น ขณะที่คนสูงวัยกลับอธิบายในมิติที่แตกต่างกันออกไปโดยยังยึดโยงตัวเองอยู่กับภาพความอุดมสมบูรณ์และชีวิตที่มั่นคงจากไร่ฝิ่น

ความลึกลับขัดแย้งในการสืบทอดความทรงจำทางสังคมเกี่ยวกับภาพฝิ่นจากคนรุ่นเก่าสู่ลูกหลานไม่ประสบความสำเร็จ หรือการที่ชาวม้งรุ่นใหม่มีภาพความทรงจำฝิ่นไปตามวาทกรรมครอบงำ ด้านหนึ่ง เป็นผลมาจาก “ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์” ที่รัฐได้หลอมรวมความชอบธรรมของพลังทางเศรษฐกิจและการเมืองผ่านกลไกของรัฐ เช่น ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ชุดความรู้ จนกลายเป็น “อำนาจสัญลักษณ์” (Swartz, 1997: 87-90) ที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำใช้กระทำต่อกลุ่มผู้ด้อยอำนาจอย่างชาวม้ง โดยรัฐสามารถสถาปนาอำนาจของตนลงไปในระดับจิตสำนึกของกลุ่มผู้ถูกครอบงำอย่างชาวม้งได้สำเร็จให้สามารถยอมรับในภาพตัวแทน/นิยามความหมายและชุดความรู้ของรัฐ ซึ่งในแง่นี้ รัฐไม่เพียงแต่ประสบผลสำเร็จในการทำให้สังคมภายนอกเชื่อและยอมรับต่อวาทกรรมครอบงำเท่านั้น แต่ยังประสบผลสำเร็จในการทำให้คนม้งรุ่นใหม่เชื่อและยอมรับต่อวาทกรรมครอบงำด้วยเช่นกัน ขณะที่อีกด้านหนึ่ง เป็นผลมาจากการประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอกที่แตกต่างกันของกลุ่มคนหลากหลายภายในชุมชนม้งทั้งความแตกต่างทางชนชั้น (Class) และรุ่นวัย (Generation) ทำให้การแสดงปฏิกิริยาตอบโต้มีความแตกต่างหลากหลายที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทั้งสองประการ

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า เงื่อนไขสำคัญของชาวม้งในการตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้ง คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้าง (Structure) ที่รัฐสถาปนาอำนาจของตนผ่านระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองลงสู่ระดับจิตสำนึกของคนทั่วไปและโดยเฉพาะชาวม้งกับ ชาวม้งในฐานะ agency ที่มีความแตกต่างหลากหลายจากประสบการณ์การเรียนรู้ รุ่นวัย อย่างเช่น ชาวม้งในแต่ละรุ่นแต่ละวัยระหว่างผู้ใหญ่กับชาวม้งวัยเด็กและคนรุ่นใหม่ต่างนิยามอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนต่อการกักขังอัตลักษณ์ด้วยภาพลักษณ์ฝิ่นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่แตกต่างกันและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่เข้าสู่ระดับจิตสำนึกของแต่ละกลุ่มแตกต่างกันด้วย ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวทำให้สามารถจำแนกชาวม้งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ชาวม้งกับนิยามความเป็นม้งบนวิธีคิดเรื่องวิถีวัฒนธรรมฝิ่นแบบเดิม กลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวม้ง รุ่นผู้ใหญ่วัยชรา ที่ผูกพันกับความรู้และวัฒนธรรมฝิ่นมายาวนานได้หล่อหลอมความเป็นม้งเชื่อมโยงกับฝิ่นเข้ามาเป็นอัตลักษณ์ของตน เมื่อภาพลักษณ์ฝิ่นถูกทำให้กลายเป็นภาพด้านลบ ซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ความรู้ของตนบนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรม ขณะที่ประสบการณ์จากภายนอกและความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ไม่สามารถหยั่งรากลึกลงในชาวม้งกลุ่มนี้ จึงทำให้ชาวม้งรุ่นผู้ใหญ่วัยชราแสดงปฏิกิริยาตอบโต้อันหลากหลายต่อภาพลักษณ์ดังกล่าว อย่างเช่น การตอบ

ได้ในวิถีปฏิบัติของหมาป่าพื้นบ้าน หมอผีพื้นบ้าน หรือการเปรียบเปรยดินแดนผืนกับชีวิตที่ไม่มั่นคงจากการไม่ได้ปลูกผืน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐได้ทำให้การจัดวางความสัมพันธ์ของชาวม้งกลุ่มนี้ไม่มีทางเลือกในการแสดงออกมากนัก แม้ว่า ชาวม้งผู้ใหญ่วัยชราจะทำการตอบโต้ แต่การตอบโต้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐเพื่อต่อสู้ในนิยามความหมายผืนแบบเดิมได้

2. ชาวม้งกับนิยามความเป็นม้งที่หนีไปจากผืน โดยส่วนใหญ่เป็น ชาวม้งคนรุ่นใหม่ ที่เลือกกลมกลืนไปกับการสร้างความจริงของรัฐจากชุดวาทกรรมครอบงำที่นิยามอัตลักษณ์ชาวม้งจากชุดความรู้ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น เช่น ยอมรับว่าผืนเป็นยาเสพติดตามนิยามความหมายของรัฐ การยอมรับการพัฒนา ชาวม้งคนรุ่นใหม่กลุ่มนี้ ซึ่งในด้านหนึ่ง กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเกิดความลึกลับขัดแย้ง ขณะที่อีกด้านหนึ่งชาวม้งรุ่นใหม่ได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้จากโลกภายนอกจากการเรียนหนังสือในระบบการศึกษาของรัฐ การออกไปจากระบบการผลิตแบบเดิม และการประสบความสำเร็จจากการงานอาชีพใหม่ๆ ระบบการศึกษาและการเข้าสู่ระบบการทำงานในเมืองใหญ่ได้ตอกย้ำให้ชาวม้งคนรุ่นใหม่ซึมซับรับเอาอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐสร้างขึ้นผ่านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ-การเมือง ทำให้ประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวม้งรุ่นใหม่แตกต่างไปจากคนรุ่นเก่าก่อนอย่างสิ้นเชิง

การที่ชาวม้งรุ่นใหม่ต้องการเลิกปลูกผืนและปฏิเสธตัวเองไปจากผืนในปัจจุบันอาจหมายถึงความต้องการยุติการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ชาวม้งกับนิยามความหมายผืนในรูปแบบเดิมตามวิถีวัฒนธรรมเดิม แต่ไม่ได้หมายถึงการยุติความเป็นม้ง หากแต่ชาวม้งรุ่นใหม่ได้สร้างและนิยามอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนขึ้นมาใหม่ในสภาวะการณ์ใหม่ๆ จากประสบการณ์การเรียนรู้ในโลกใหม่ๆ ของตนและการเผชิญหน้ากับรัฐ

การที่ชาวม้งรุ่นใหม่เชื่อมโยงอัตลักษณ์เข้ากับระบบการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง เพื่อทำให้ความเป็นม้งหมายถึง "ผู้มีการศึกษา", "ผู้ประสบความสำเร็จในทางเศรษฐกิจ", "ผู้มีอาชีพการงานก้าวหน้า" คือการเชื่อมโยงความเป็นม้งเข้ากับบทบาทอื่นๆ ที่สังคมภายนอกให้การยอมรับ โดยชาวม้งคนรุ่นใหม่เชื่อว่าการใช้บทบาทที่สังคมยอมรับเหล่านี้มานิยามอัตลักษณ์ความเป็นม้งขึ้นใหม่จะสามารถลบภาพลักษณ์ด้านลบเดิมๆ ของชาวม้งลงได้

3. ชาวม้งกับการไม่นิยามความเป็นม้งกับผืนในทางใดทางหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกลุ่ม ชาวม้งวัยกลางคน ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้จากวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมไปพร้อมๆ กับประสบการณ์การเรียนรู้จากโลกภายนอก กลุ่มนี้เลือกที่จะไม่ยอมรับและไม่ตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ของรัฐจากภาพลักษณ์ของผืนและยาเสพติด แม้ว่าจะเข้าไปมีประสบการณ์การเรียนรู้ในระบบการศึกษา การงานอาชีพ รับรู้นิยามความหมายผืนกับภาพลักษณ์ยาเสพติดของรัฐ แต่ประสบการณ์การเรียนรู้

จากรุ่นพ่อแม่และในวัยเด็กที่เติบโตมากับวัฒนธรรมผืน ได้ทำให้คนกลุ่มนี้เลือกที่จะไม่ยอมรับนิยามความเป็นม้งกับผืนจากรัฐแต่ก็ไม่ได้ตอบโต้ในขณะเดียวกัน

ในแง่นี้ อาจด้วยเหตุผลที่ว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวม้งกลุ่มนี้ได้ผ่านประวัติศาสตร์การต่อสู้และการต่อรองกับรัฐมายาวนานจากการเข้าร่วมกับรัฐในการต่อสู้กับพคท. หรือการเป็นพคท. แล้วตัดสินใจกลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนาและเริ่มเปลี่ยนตัวเองในทางเศรษฐกิจ ชาวม้งกลุ่มนี้ไม่ได้ถูกรอรับจากอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่รัฐสร้างขึ้นมากนัก แต่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านประวัติศาสตร์ระหว่างชาวม้งกลุ่มดังกล่าวกับรัฐกลับทำให้ชาวม้งกลุ่มนี้เลือกเข้าเป็นสมาชิก “ชุมชนในจินตนาการของรัฐ” ในบางด้าน เช่น การยอมรับการพัฒนาขณะที่ปรับกฎเกณฑ์ทางสังคมเกี่ยวกับผืน การสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของชุมชนให้เป็นชุมชนปลอดยาเสพติดซึ่งเป็นไปภายใต้นิยามความหมายของรัฐพร้อมๆ กับการรักษากฎเกณฑ์ประเพณีบางด้านเกี่ยวกับผืนของชุมชนเอาไว้ ชาวม้งกลุ่มนี้จัดวางความสัมพันธ์ของตัวเองตามประสบการณ์การเรียนรู้จากทั้งสองด้านและเลือกที่จะไม่นิยามความเป็นม้งกับผืนไปในด้านใดด้านหนึ่ง

4. พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนของ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” ในสังคมม้ง

จากข้อมูลการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ของชาวม้งต่อการกักขังอัตลักษณ์และเงื่อนไขการตอบโต้ได้สะท้อนนัยสำคัญในประเด็น “อัตลักษณ์” ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnic Identities) ของชาวม้งใน 2 ประเด็น คือ

1. อัตลักษณ์ของชาวม้งไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอไป ไม่ว่า ระหว่างชาวม้งคนรุ่นเก่า ชาวม้งรุ่นใหม่ ชาวม้งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือแม้แต่ว่า กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำให้สามารถสร้างหรือกำหนดนิยามความหมายของอัตลักษณ์เป็นแก่นสารนิยมแบบใดแบบหนึ่งได้ ดังเช่น การไปกำหนดอัตลักษณ์ชาวม้งให้มีภาพของผืนกับยาเสพติด ภาพผู้ทำลายความมั่นคง ภาพของคนไร้การศึกษา สกปรกของรัฐและวาทกรรมครอบงำ เป็นต้น แต่อัตลักษณ์หรือความเป็นม้งกลับเป็นการสร้างขึ้น (Construct) และสามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ (Reconstruct) ให้มีความหลากหลายซับซ้อน มีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนผ่านเพื่อใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อรอง (Gupta & Ferguson, 1999: 205) และนำเสนอตัวเองที่เลื่อนไหลไปตามเงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น การสร้างภาพลักษณ์ชาวม้งในมุมมองวาทกรรมครอบงำให้อัตลักษณ์ของชาวม้งกลายเป็นผู้ทำลายป่า ขณะที่ชาวม้งได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นม้งไปเชื่อมโยงกับบทบาทที่ได้รับการยอมรับจากสังคมวงกว้างอย่างเช่น การสร้างความก้าวหน้าในการงานอาชีพ ความก้าวหน้าในการศึกษา การปรับชุมชนให้กลายเป็นชุมชนปลอดยาเสพติด, การสร้างระบบการผลิตใหม่ตามแนวทางการพัฒนา ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเงื่อนไขอันจำกัดในการสร้างความหลากหลาย

หลายของพันธุ์พืชเพื่อเป็นอาหาร แต่ชาวม้งสามารถปรับและสร้างขึ้นใหม่ได้ด้วยความรู้ดั้งเดิมและเรียนรู้จากความรู้ใหม่ๆ ในเงื่อนไขอันจำกัดเหล่านั้นได้ เป็นต้น

2. เนื่องจากข้อมูลพบว่า ภายในกลุ่มชาวม้งกลับมีความหลากหลายและความซับซ้อนของกลุ่มคนอันหลากหลายที่มีความแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับความเป็นชนชั้น รุ่นวัย ประสบการณ์การเรียนรู้ สภาพการณ์และผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มแต่ละรุ่นแต่ละคนในสังคมม้ง อย่างเช่น การพยายามหนีไปจากผืนของวัยรุ่นม้งคนรุ่นใหม่กับภาพความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาในความคิดของชาวม้งคนแก่เฒ่า ทำให้การเลือกตอบโต้และการเลือกแสดงอัตลักษณ์ความเป็นม้งแตกต่างกันไปด้วย เป็นต้น ดังนั้น อัตลักษณ์ของชาวม้งจึงไม่อาจมองเป็นหนึ่งเดียวในลักษณะความเป็นม้งที่ตายตัวกำหนดเป็นอัตลักษณ์แบบ "ชนเผ่า" ดั้งเดิมที่มีแบบเฉพาะเจาะจงได้อีกต่อไป แต่อัตลักษณ์ม้งควรมีความหลากหลายจาก "ชีวิต" ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้นภายในสังคมม้ง

ดังนั้น การทำความเข้าใจต่อสังคมม้งจำเป็นต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ภายในสังคมม้งที่มีพลวัต ความหลากหลายและความซับซ้อนที่ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้างที่ครอบงำกับ Agency ทั้งในฐานะปัจเจกและชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในแง่ของประสบการณ์การเรียนรู้ ความแตกต่างหลากหลายในแง่ชนชั้นฐานะและรุ่นวัย ทำให้การเลือกยอมรับและแสดงอัตลักษณ์ของตนแตกต่างหลากหลายไปด้วยตามเงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆ ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมากกว่าการมองเป็นกลุ่มชนเดียว ซึ่งการมองพลวัตความหลากหลายและซับซ้อนในแง่ของประสบการณ์การเรียนรู้ ชนชั้น รุ่นวัยที่มีความแตกต่างของกลุ่มคนภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ จะทำให้มองเห็นยุทธวิธีในการต่อรอง การเลือกตอบโต้ การสร้างและการผลิตใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมของกลุ่มคนต่างๆ อันหลากหลายภายในสังคมนั้นซึ่งสะท้อนชีวิตอันหลากหลายซับซ้อนในเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงและแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการเปลี่ยนแปลงในชีวิตผู้คนด้วย

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า สังคมไทยได้เลือกจำภาพในด้านลบและเต็มไปด้วยอคติทางชาติพันธุ์เพียงเพราะมองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จากสภาพภายนอกเพียงผิวเผินว่าเป็น "ชนเผ่า" ล้าหลัง ไม่รู้หนังสือ สกปรก หรือหยิบปรากฎการณบางอย่างไปกล่าวโทษว่าเป็นตัวการตัดไม้ทำลายป่า ทำลายต้นน้ำหรือค้ายาเสพติดโดยเพิกเฉยต่อความซับซ้อนของปัญหาที่เกิดขึ้น จนทำให้ชาวม้งและชนบทที่สูงกลายเป็น "คนอื่น" ซึ่งนำไปสู่การกลายเป็นคนชายขอบ คนไร้สัญชาติ ถูกกีดกันสิทธิและถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมทั้งด้านนโยบายและปฏิบัติ ดังนั้น ในการพัฒนาสังคมจึงจำเป็นที่รัฐต้องหลีกเลี่ยงการผูกขาดทางวัฒนธรรม แต่ควรทำความเข้าใจกับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ยอมรับความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน ระดับวิถีคิด ตลอดจนศักยภาพของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เคารพในอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีและวัฒนธรรมอันหลากหลายของกลุ่มคนต่างๆ ใน

สังคมไทย รวมทั้งการพัฒนาสังคมควรหลีกเลี่ยงการกลืนกลาย (Assimilation) เพื่อสร้างวัฒนธรรมชาติแบบเดียวที่ตายตัวและหยุดนิ่ง แต่ควรสนับสนุนให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Hybridity) (Lavie & Swedenburg 1996) อันหลากหลายให้เกิดเป็นวัฒนธรรมแห่งประชาสังคม โดยยอมรับในสิทธิ ความรู้วัฒนธรรมและการมีตัวตนของกลุ่มชนต่างๆ เพื่อให้กลุ่มคนอันหลากหลายในสังคมไทยรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของตัวเองซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ขจัตถัย บุรุษพัฒน์. ชาวเขา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2528.

จันทบูรณ์ สุทธิ. "บทบาทของผีในสังคมชาวเขา" ข่าวสารศูนย์วิจัยชาวเขา ปีที่ 7 ฉบับที่ 1
มค.-มิย, 2526.

ชยันต์ วรรณะภูติ (บก.) *เวทีผู้ถูกทอดทิ้ง : บทความและการอภิปรายทางวิชาการเวทีผู้ถูกทอด
ทิ้ง*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538

ชูศักดิ์ วิทยาภัก. "สังคมศาสตร์กับการศึกษาคนชายขอบ" วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่
1 กรกฎาคม - ธันวาคม, 2541

ทรงวิทย์ เชื่อมสกุล. รายงานวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรและการรักษา
พยาบาลของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, 2543

ทวีป วรดิกล. *ประวัติศาสตร์จีน จากสงครามฝิ่นถึงปฏิวัติซินไฮ่ (ค.ศ.1840-1911)*. กรุงเทพฯ: ยุค
ใหม่, 2524

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. "กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับปัญหายาเสพติด" วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1
กรกฎาคม - ธันวาคม, 2541

พิสิฐ วงศ์วัฒนะ (แปล). *การเมืองและเฮโรอีน: บนถนนสู่อำนาจสายเดียวกัน*. สำนักพิมพ์
ผู้จัดการ, 2537

ยศ สันตสมบัติ. *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษา
ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) *การปลูกพืชทดแทนและ
พัฒนาชาวไทยภูเขา*. พระนคร: โรงพิมพ์สามเจริญพานิช, 2522

สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์. *ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย*. วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2540

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 20 มกราคม 2541

หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ฉบับวันที่ 28 เมษายน 2541

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Benedict R.O'G. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 1983

Connerton, Paul. *How Societies remember*. Cambridge University Press, 1994

Escobar, Arturo. *Encountering Development: the Making and Unmaking of the Third World*. Princeton University Press, 1995

Gupta, Akhil & Ferguson, James. *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Duke University Press: Durham and London, 1997.

Jameson, Fredric. *The Political Unconscious Narrative as a Socially Symbolic Act*. Cornell University Press: USA, 1981

Lavie, Smadar & Swedenburg, T (ed.) *Displacement, Diaspora and Geography of Identity*. Duke University Press: Durham & London, 1996

Scott, James C. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press, 1985

Scott, James C. *Domination and the Art of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven: Yale University Press, 1990

Swartz, David. *Culture and Power: the Sociology of Pierre Bourdieu*. The university of Chicago Press: Chicago and London, 1997

Tapp, Nicholas. *The Hmong of Thailand: Opium People of Golden Triangle*. Anti-Slavery Society Indigenous People and Development Series. Report No.4, 1986

Turner, Victor. *Encounter with Freud: The Making of a Comparative Symbolist*. In Spindler, George D.(ed.) *the making of Psychological Anthropology*. University of California Press: Berkeley, 1980

สื่อมานม : ขอบในศูนย์กลาง เมืองท่องเที่ยวของลาว

สันติพงษ์ ข้างเผือก¹

บทนำ

การแบ่งข้ออธิบาย “ความเป็นชาติพันธุ์ในการท่องเที่ยว” ว่าเป็นผลสำเร็จจากการฟื้นฟู และอนุรักษ์ไว้ เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว หรือทางตรงกันข้าม ปรามาสว่าไม่ต่างอะไรกับวัฒนธรรมกลวง สิ่งปลอมปน เร่ก๊ หลอกขายนักท่องเที่ยว ยังเป็นประเด็นนำเสนอและถกเถียงในสื่อสาธารณะอยู่เนืองๆ แม้มุมด้านบวกให้คุณค่า ต่อการท่องเที่ยว ในฐานะพลังผลักดัน โอบอุ้ม สงวนรักษาวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ไม่ให้ล้มหายหายไป กับกระแสโลกาภิวัตน์ ด้านลบพุ่งเป้าวิพากษ์วิจารณ์ต่อกระบวนการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้าของรัฐ และ กลุ่มธุรกิจบริการการท่องเที่ยว และหลายครั้งยังเหมารวมคนท้องถิ่นเข้าไปด้วย ท่วงทำนองการกล่าวถึงมีตั้งแต่ ระดับเห็นอกเห็นใจผู้ถูกท่องเที่ยว มีความอ่อนแอไร้แรงต้านต่อกรใด ๆ จนถึง- การกระทบกระเทียบเปรียบเปรย ว่า ขอบเขาอย่างวัฒนธรรมนักท่องเที่ยว ตกเป็นเหยื่อเงินตราจนไม่อาจรักษา “เอกลักษณ์” ของตนไว้ได้ดังเดิม

คำอธิบายข้างต้น ช่วงหนึ่งของการท่องเที่ยวศึกษาน่าจะก่อนกลางทศวรรษที่ 1980 เป็นอย่างน้อยก็มิ ทิศทางไม่ต่างกันนัก ไม่ว่าจะเป็นพิจารณา “อัตลักษณ์” จากแง่มุมไหน ตัวนักท่องเที่ยว ผู้พยายามบุกเบิกดินแดนไป ให้ถึงเบื้องหลังชีวิตวัฒนธรรมของสิ่งที่เขาต้องการสัมผัส ที่สุดพบเพียงฉากสมมติ (pseudo-event) อันเป็นผล พวงจากกระบวนการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า (Boorstien ใน MacCannell 1973:589-603) มีการแต่งแต้ม ประดิษฐ์สร้างของจริงเทียม (staged authenticity)² ขึ้นมาล่อตาล่อใจ หรือถ้าจะพิจารณา “อัตลักษณ์” ของคน ท้องถิ่น-ผู้ถูกท่องเที่ยว- ก็ได้รับการคาดหมาย ปลายทางไว้ว่า อัตลักษณ์ท้องถิ่นจะสูญสลายกลายเป็นสินค้าไป ลื่นด้วยน้ำมือรัฐ (Greenwood อ้างใน Wilson 1993:31-47) และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

การปรับเปลี่ยนมุมมองในกระแสดิดหลังทันสมัย เกี่ยวกับวัฒนธรรม อัตลักษณ์ ในฐานะกระบวนการที่ มีความเลื่อนไหล ถูกสร้างขึ้น มีความเปลี่ยนแปลง ช่วงชิงประชันขันแข่งกันอยู่ตลอดเวลาส่งผลต่องานท่องเที่ยว ศึกษาอยู่ไม่น้อย : Tourists Gaze ของ John Urry (1990) ประยุกต์ใช้มโนทัศน์ “อำนาจ” ของ Michael Foucault มาตอบคำถามว่า ปฏิบัติการการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับแนวทางในการรับรู้ของนักท่องเที่ยวด้วยการ จับจองวัตถุหรือพื้นที่นั้น ๆ อย่างไร และธรรมชาติในการรับรู้ นั้นขึ้นอยู่กับวาทกรรมทางสังคมที่หลากหลาย โดย มีผู้เชี่ยวชาญ เช่น ช่างภาพ ,นักเขียน ,ตัวแทนบริษัททัวร์, ไกด์, ผู้กำหนดนโยบายท่องเที่ยวอย่างไร Urry แย้งว่า ตัวนักท่องเที่ยวไม่ได้พยายามบุกเบิกไปหาเบื้องหลังชีวิตวัฒนธรรมที่จริงแท้ สิ่งที่เขาไปหา คือ สัญลักษณ์ หรือ ความหมายที่ถูกผลิตสร้างขึ้นเกี่ยวกับพื้นที่นั้น ๆ มากกว่า ด้าน Galani-Moutafi (2000) เห็นว่า เรื่องเล่าของการ

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² Crowsaw and Urry (2000: 178-179) อธิบายมโนทัศน์ staged authenticity ที่เสนอโดย MacCannell ว่าเกิดจากความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ทางสังคมที่สร้างขึ้นจาก “การพยายามนำนักท่องเที่ยวให้เข้าไปสัมผัสกับวัฒนธรรมที่แท้จริง” และ “ความพยายามที่จะจัดระเบียบและกำหนดขอบเขตของอารมณณ์ของนักท่องเที่ยว” เพื่อให้ “เข้าถึง” เข้ามาสัมผัสกับ “ในวัฒนธรรมของเขา” เองได้

การตีความเช่นนี้ทำให้เกิดคำถามว่า การแสวงหาความจริงอันละเอียดอ่อนของ “ใน” ในการจับจ่าย การบริโภค การบริโภคจริงหรือ “ในการสร้างขึ้น” คนท้องถิ่นแต่อย่างใด มีส่วนกำหนดขอบเขตของการจับจ่ายของนักท่องเที่ยวหรือไม่ และอย่างไร และในทางกลับกัน ในทางกลับกัน

เดินทาง และปฏิบัติการวาทกรรมของการท่องเที่ยว นั้น ไม่ต่างไปจากกระบวนการในการค้นหาตัวตน และนำเสนอตัวตนของนักท่องเที่ยวเอง

Eric Cohen (1988) ทบทวนงานศึกษาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาพบว่า มักมีข้อสรุปด้านลบ เพราะวางอยู่บนสมมติฐาน 2 ประการ คือ การท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า และการมองวัฒนธรรมว่าเป็นความจริงแท้ดั้งเดิมนั้นกำลังถูกเปลี่ยนเป็นของเทียม Wood(1997) เสริมว่า ปัญหาการท่องเที่ยวศึกษาอยู่ที่การตั้งกรอบคำถามงานวิจัยว่า การท่องเที่ยวดีหรือไม่ดี หรือจะทำกำไรหรือขาดทุนกันแน่ และงานด้านนี้ไม่ค่อยให้ความสนใจต่อการศึกษาศาสนาอย่างเข้มข้น ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวสถาบันสำคัญอื่น ๆ กระบวนการทางสังคม และผู้กระทำการต่างๆ ได้ เขายกตัวอย่าง ข้อเสนอของนักวิชาการหลายคน เช่น Picard และ Allock ที่เห็นว่า เราไม่อาจมองการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่อยู่นอกวัฒนธรรมเจ้าบ้านได้อีกต่อไป เพราะมันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว เพียงแต่มีระดับของการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละกรณีไป หรือ ข้อเสนอ van den Berge ที่ว่า การท่องเที่ยวไม่ได้ส่งผลต่อ ความเป็นชาติพันธุ์อย่างเดียว แต่การท่องเที่ยว คือ ชุดความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์รูปแบบหนึ่ง (Wood 1997: 3-4) Roland Roberson ชี้ชัด การท่องเที่ยวระหว่างประเทศมีผลต่อการผลิตสร้างความร่วมมือของท้องถิ่น(อ้างใน Edenson 1998:14)

งานบางชิ้นเช่นของ Firat (1995) พยายามท้าทายข้อสรุปเดิม ๆ ด้วยการเสนอว่า วัฒนธรรมทุกประเภท (ชาติพันธุ์ ชาติ ภูมิภาค) สามารถจะดำรงรักษา และเป็นโลกาภิวัตน์ได้ด้วยการแปรเปลี่ยนคุณลักษณะไปสู่การเป็นสินค้าและภาพแสดงในตลาด ...โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพแสดงในการท่องเที่ยว วัฒนธรรมใดไม่สามารถแปรคุณลักษณะเหล่านี้ได้ก็ประหนึ่งได้มลายหายกลายเป็นข้าวของในพิพิธภัณฑ์ไป ต่อข้อเสนอนี้ Picard and Wood(1997:viii-ix) เห็นว่า Firat ละเลยต่อการพิจารณาที่มา หรือแหล่งอ้างอิงทางการเมืองของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่อยู่ในรูปของนโยบายรัฐ และการเข้าถึงทรัพยากรรัฐ นักวิชาการทั้งสอง และคนอื่น ๆ ที่ปรากฏในหนังสือ Tourism, Ethnicity, and the State in Asian and Pacific Societies(1997) เหน้าหนักให้กับบทบาทรัฐต่อการแทรกแซง แปรรูปนิยามชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดผลที่ไม่ได้คาดคิดตามมา และวิเคราะห์การท่องเที่ยวในฐานะ "ทรัพยากร" หรือ สิ่งที่ถูกปรับใช้ให้เหมาะสมต่อคนท้องถิ่นในการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

Edenson (1998) กล่าวว่า ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก สถานที่ และพื้นที่ คือ องค์ประกอบที่มีแรงกดดันอย่างเข้มข้นของตลาด และการทำให้เป็นสินค้าในตัวเอง เพื่อจะสร้างโอกาสอย่างสูงสุดในการดึงดูดความสนใจของทุนข้ามชาติและนักท่องเที่ยว สถานที่และพื้นที่ใดถูกผนวกเข้าไปอยู่ในระบบการท่องเที่ยวจะต้องดำเนินไปตามชุดของรูปแบบที่มีแบบแผน นั่นคือ สามารถผลิตสร้าง ขายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และง่ายต่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถานที่และพื้นที่จะถูกควบคุมเพิ่มขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว เช่น การจัดวางพื้นที่เวลาของทัวร์ รูปแบบการท่องเที่ยว และมาตรฐานต่าง ๆ ที่ต้องการให้เป็นไปตามวิธีคิดเฉพาะเรื่อง ความสะดวกสบาย ความสามารถในการบริโภค โดยมีอำนาจรัฐ และทุนครอบงำกระบวนการดังกล่าวนี้อยู่ กระนั้นก็ตาม

ยุทธศาสตร์ของผลประโยชน์ทางการค้าที่แตกต่างกัน และรูปแบบของการทำให้เป็นสินค้าต่างๆ อาจเป็นด้านตรงกันข้าม หรือแย้งขัดกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองการปกครองได้ ทำนองเดียวกัน คนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวก็สามารถตีความ / นำเสนอภาพความจริงที่เป็นทางเลือก วิพากษ์วิจารณ์ และแสดงออกเพื่อหลีกเลี่ยงไปจากภาพสร้างและปฏิบัติการที่อ้างอิงอยู่กับทิศทางที่ครอบงำอยู่ในพื้นที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เช่นกัน

บทความนี้จึงต้องการสำรวจตรวจสอบกับข้อเสนอข้างต้น ด้วยการพิจารณา การเมืองอัตลักษณ์ในบ้านล้านนา สถานที่ท่องเที่ยวเชิงชื่อแห่งหนึ่งในเขตรอบเมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ส.ป.ป.ลาว) โดยมีคำถามหลักในงานศึกษา คือ ภายใต้สภาพการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว การกลายสภาพเป็นสินค้าวัฒนธรรมเพื่อบริโภคสำหรับคนภายนอกนั้น กลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น รัฐ ภัตตาคารท่องเที่ยว ฯลฯ ได้พยายามประชันขันแข่งในการนำเสนอภาพแทนความจริงเพื่อกำหนดนิยามความหมาย และปฏิบัติการเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และสถานที่ในรูปแบบใด / อย่างไร ปฏิบัติการเหล่านี้ส่งผลต่อภาวะชายขอบของความสัมพันธ์ทางอำนาจในเวทีการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร ท่ามกลางการดิ้นรนภายใต้เศรษฐกิจตกต่ำ คนบ้านผานมแต่ละกลุ่มมีปฏิกิริยาหรือความเกี่ยวข้องกับการสร้างเหล่านั้นหรือไม่ พวกเขาสามารถต่อรองได้หรือไม่ อย่างไร ในเงื่อนไขใด

งานศึกษาครั้งนี้เลือกมโนทัศน์หลัก ๆ 2 ชุดคือ

1.การเมืองในการนำเสนอภาพแทนความจริง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยบทต่าง ๆ เพื่อดันหาความหมายแฝง/มายาคติ พลิกเปลี่ยนให้เห็นรูปแบบของเทคนิคอำนาจ หรืออำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่คนกลุ่มต่าง ๆ นำมาใช้ในการเสนอภาพแทนว่าเป็นเช่นไร งานศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มองด้วยบทต่าง ๆ ในระบบปิด ทว่าพิจารณาอยู่ภายใต้บริบททางสังคม โครงสร้างการพัฒนากองท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลลาวที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา

2.การเมืองวัฒนธรรม ที่มีสมมติฐานว่า พื้นที่ท่องเที่ยว(น่าจะ) สามารถสร้างโอกาสให้กับคนท้องถิ่นกลุ่มต่าง ๆ ได้แสดงสิทธิ หรือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเพื่อต่อสู้ช่วงชิงการสร้างภาพความจริงเชิงสัญลักษณ์ หรือ ได้ตอบ/ต่อรอง กับกระบวนการนิยามจากผู้กระทำการกลุ่มอื่น หรือจากภายนอกได้ การเน้นบริบทเชิงโครงสร้างการท่องเที่ยว รวมถึงการพิจารณาพื้นที่ท่องเที่ยวในฐานะการเมืองวัฒนธรรมนี้เองที่ทำให้เห็นถึงเงื่อนไข ข้อจำกัด หรือกระทั่งศักยภาพของคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่มีต่อกระบวนการต่อรอง เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ นิยามความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือ การเข้าไปพัวพันทางวัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิธีวิจัยในการศึกษาจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จากคำสัมภาษณ์ การบอกเล่าถึงตัวเองในอดีต การทำมาหากิน สภาพชีวิตในชุมชน และความสัมพันธ์กับราชสำนัก รัฐ-ทุน เพื่อเรียงร้อยให้เห็นบริบทกว้าง ๆ ที่นำไปก่อนที่จะถูกสร้างให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และดูว่าด้วยบทต่าง ๆ ได้นำเสนอภาพแทนออกมาอย่างไร ในระดับของการวิเคราะห์การนำเสนอภาพแทนความจริงจะใช้วิธีการร้อยตอน การให้ความหมาย ด้วยการเลือกตัวบทหลายชนิด และหลายระดับการนำเสนอ (ลาว ไทย โลก) มาพิจารณา โดยคำนึงถึงบริบทเชิงโครงสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยว นโยบายการพัฒนาและด้านชาติพันธุ์ ที่ปรากฏในชุมชนด้วย ท้ายสุด เป็นการเก็บข้อมูล

กรณีตัวอย่างในชุมชน โดยดูว่า ภายใต้การนำเสนอภาพผานม และการแข่งขันในเวทีท่องเที่ยว คนแต่ละคนจะ ใช้ทุนประเภทต่างๆ เช่น ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมเพื่อดิ้นรนเอาตัวรอดทางเศรษฐกิจ และมีปฏิบัติการได้ตอบ ดีความ นิยามความหมายต่อเหตุการณ์ การกระทำต่าง ๆ ที่ตนแสดงออกมาในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น อย่างไร ในเงื่อนไขใด

ผานม : จากร่มขาวสู่ ดาวแดง

หลังจากประเทศฝรั่งเศสมีชัยต่อสยามประเทศในศึกแย่งชิงแผ่นดินลาวในราวทศวรรษที่ 1890 มรดกประการหนึ่งของสยามที่ทิ้งไว้ให้ไทบ้านผานม คือ การสืบทอดงานฟ้อนต่าง ๆ ในราชสำนักหลวงพระบาง ขณะที่ ไทบ้านอื่น ๆ ก็มีบทบาทหน้าที่รับใช้ราชสำนักแตกต่างกันไป เช่น ไทบ้านผานม มักเป็นผีพายเรือหลวง ไทบ้านสาบ ยามบุญยามทานต้องเข้ามาเพื่อยกถาดข้าวอาหารให้แก่กษัตริย์ที่มาร่วมพิธี ไทบ้านอิง ให้เปลี่ยนผลัดกันมา ครั้งละ 4 คน ต่อสามวัน เพื่อเฝ้าดูแล พระบาง³ พระคู่เมืองที่ได้คืนจากราชการที่ 4 สยาม

ฝรั่งเศส ได้เปลี่ยนระบบการปกครองในดินแดนอาณานิคมใหม่ โดยให้หลวงพระบางอยู่ในฐานะแขวงหนึ่งที่พิเศษมากกว่า 9 แขวงที่เหลือของลาว ด้วยการคงรูปแบบการปกครองในระบบเจ้ามาชาชีวิตไว้ ทว่าลดขอบเขตพระราชอำนาจลงเหลือเฉพาะแต่เมืองในแขวง สามารถมีทหารรักษาพระองค์ คณะมนตรี และตรากฎหมายได้โดยผ่านความเห็นชอบจากผู้สำเร็จราชการชาวฝรั่งเศส ด้านการปกครองในระดับที่ต่ำลงมาจะมีการแต่งตั้ง เจ้าแขวง และเจ้ากำแพงนครมาบริหารในระดับแขวงและเมืองตามลำดับ ย่อยจากระดับเมืองลงมา คือ ตาแสง และบ้าน

ผานม เป็นทั้งชื่อบ้านและตาแสงขึ้นอยู่กับชั้นเมือง มีบ้านในสังกัดตาแสงทั้งหมด 5 บ้าน คือ บ้านผานม บ้านนูน บ้านพริก บ้านหาดเขียน และบ้านห้วยอิง ทั้งหมดตั้งอยู่ในเขตตอนใต้ของกลุ่มน้ำคาน ตาแสงมีหน้าที่ปกครองระดับกลุ่มบ้าน เกณฑ์แรงงาน และเก็บรวบรวมภาษี โดยเฉพาะเงินค่าหัวหรือเสียตัวเลขซึ่งบังคับเก็บจากผู้ชายอายุ 18-60 ปี ช่วงปี 1897 เงินค่าหัวจะตกอยู่อัตราหัวละ ครึ่งกีบ เพิ่มขึ้น 2.5 กีบในอีก 20 ปีถัดมา (สุวิทย์ 2543) ในเขตหลวงพระบางพบว่า การเก็บภาษีค่าหัวจะมีการหักส่วนให้กับผู้ดำรงตำแหน่งตาแสงเป็นค่าตอบแทนด้วย และให้ป่าติของ (ตำรวจบ้าน) ซึ่งส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในเขตตัวเมืองสำคัญ ๆ เป็นผู้ตรวจตรา แต่การรวบรวมภาษีของฝรั่งเศสในเขตใกล้เคียงก็สามารถทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพมากนัก ไทบ้านต่าง ๆ ใช้วิธีการหลบหนีเข้าป่า บางบ้านแจ้งชื่อไม่ครบตามจำนวนแรงงาน และเลี่ยงการตรวจจับด้วยการเปลี่ยนกันนำใบที่ออกให้หลังการเสียภาษีติดตัวยามเข้าไปติดต่อกันในเมือง⁴ อีกหลายพื้นที่การเก็บภาษีนำไปสู่การรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวต่อต้าน สำหรับไทบ้านผานม พวกเขาแจ้งชื่อผู้ขายครบจำนวน เพราะเจ้ามาชาชีวิตเป็นผู้จ่ายภาษีให้ และยังได้

³ มีเรื่องเล่าว่า แต่ก่อนถ้าใครเจ็บป่วยตรงไหนจะขออนุญาตคนเฝ้าพระบางเพื่อบนบาน ถ้าหายก็มักมาปิดทองบริเวณที่ตนเจ็บ พระบางองค์ก่อน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นองค์จริงจึง บวมพองไปด้วยทองเปลว

⁴ สัมภาษณ์พ่อสีจัน บ้านผานม, 19 เมษายน 2001 / พ่อสีจันขึ้นเป็นตาแสงผานมครั้งแรกในราวปี 1948 และเข้า ๆ ออก ๆ ตำแหน่งนี้อีกหลายครั้ง

รับอภิสิทธิ์ด้วยการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานโยธา และการเป็นทหาร⁵ เนื่องจากถือเป็น ข้า้อย หรือ ข้ารับใช้ราชสำนัก⁶

ต้นศตวรรษที่ 20 บ้านผานมมีอยู่ราวห้าสิบกว่าหลังคาเรือน⁷ มีเพียงครึ่งหนึ่งของบ้านเท่านั้นมีนาในครอบครอง หากเมื่อเทียบกับไ้บ้านอื่นรอบเมืองหลวงพระบาง บ้านผานมมีพื้นที่นาในการครอบครองรวมหมดบ้านในปริมาณที่สูงกว่า ผืนนาใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของไ้บ้าน และถือได้ว่า เป็นนาที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในเขตรอบเมืองหลวงพระบาง คือ น ำ ห ล ว ง ไ้ครมีนาประมาณ 1 ไร่⁸ อาจได้ข้าวถึง 5 โคน หรือ 500 กะโล่ง (ปีบน้ำมันก๊าด) คร้วเรือนหนึ่งเฉลี่ยมีนาคนละเพื่องบ้าง คนละไร่บ้าง สูงสุดมี 2 ไร่ สำหรับเจ้าที่มีน้าน้อย และมีความสัมพันธ์กับเจ้านายก็สามารถเช่านาเจ้ามาทำได้ โดยเสียค่าเช่าเป็นรายปี⁹ นอกนั้น ไ้บ้านต้องพึ่งพา"พูซวง" ภูเขาด้านเหนือของบ้านเพื่อเอ็ดข้าวไร่กิน แต่ละคร้วเรือนจะใช้ข้าวเชื่ออย่างต่ำ 5 กะโล่ง พันธุ์ข้าวหลัก ๆ มีข้าวชิวกับข้าวแพ ในไร่ยังมีการปลูกพืชชนิดอื่นๆ เช่น ผัก พริก ผ้ายที่นำมาทอผ้าผสมลงไปด้วย แม้ว่าระบบไร่นาของไ้บ้านจะพึ่งพาน้ำฟ้าเป็นหลัก บางปีมีฝนแล้ง แต่การประสบปัญหาเรื่องข้าวไม่พอกินมีน้อยครั้งมาก

ส่วนการล่าสัตว์ป่าขนาดเล็ก เกือบหาของป่าใกล้ๆบ้าน มีอยู่เป็นประจำ จะมีพิเศษเอาช่วงหลังบุญข้าวประดับดินเดือน 9 (ราว ๆ เดือนสิงหาคม)¹⁰ ไ้บ้านจะไปเอาหวายในป่าพูซวงมาเตรียมแปงจับปลาช่วงน้ำคานลด ปลาในน้ำคานมีทั้งขนาดใหญ่ ๆ แบบ "ปลาอิน" 2 คนหามหางลากดิน และปลาพันธุ์อื่น ๆ เช่น ปลาโน ปลาเพี้ยะ ปลาวา และปลาแกง ซึ่งถือเป็นปลาเศรษฐกิจที่สำคัญ คนมั่งคั่งมีในบ้านราวทศวรรษที่ 1930 อย่าง ป้าผุย-ลุงเพาก็ร่ำรวยขึ้นจากการจับปลาแกงขาย บริเวณหาดที่เจ้านายหลวงพระบางเข้ามาอ้างสิทธิเป็นเจ้าของ ในช่วงที่เจ้าสีสว่างวงศ์เป็นเจ้ามหาชีวิต ในน้ำคาน-น้ำของ(โขง) ยังมีพืชน้ำ เช่น เต้าน้ำ และโกน้ำ เอาไว้เก็บกิน เก็บขายได้ในฤดูหนาว

ยามน้ำคานลดระดับลง ดินริมฝั่งน้ำจะมีการเพาะปลูกพืชผักไว้กิน และหาบไปขายให้ไ้เมืองหลวงจนเป็นที่รับรู้ และขนานนามเรือช่วง(เรือแข่ง)เล่มหนึ่งของไ้บ้านผานม ตามชนิดพืชผักที่หาบมาขายว่า "เรือหมากนอย"¹¹ นอกจากระบบผลิตเกษตรยังมีหลายคร้วเรือนเดินเรือเข้าไปตามลำน้ำคานเพื่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับชาวข่า ม้ง และลาว บางรายเป็นพ่อค้ารับซื้อฝิ่น และของอุปโภคบริโภค เช่น เกลือ ข้าว ผ้า ระหว่างตลาดเจ็กในตัวเมืองหลวงพระบาง กับเมืองในเขตรอยต่อทุ่งเชียงขวาง จรดเขตไลเจา เวียดนามตอนเหนือ และหลังเหตุ

⁵ ยกเว้นการเป็นทหารรักษาพระองค์ หรือ ราชองครักษ์ ที่มีนายทหารยศร้อยเอกจากฝรั่งเศสเป็นหัวหน้ากอง และโดยมาก กองทัพฝรั่งเศสจะไม่รับคนลาวเข้าเป็นทหาร นอกเสียจากการเป็นทหารอาสาหรือตำรวจรักษาความสงบเท่านั้น (ปภิสิทธิ์ โพธิ์ฐานนท์ 2520:86) หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุด ฝรั่งเศสกลับเข้ามายึดอินโดจีน และเผชิญหน้ากับการต่อสู้ของกลุ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องอิสรภาพ กองทัพฝรั่งเศส ได้รับคนลาวเข้าเป็น "ทหารตึก" หักอุ้มเอือน คนบ้านปากเชียง เข้ายึดไ้บ้านผานมแล้วว่า ตนสมัครเข้าเป็นทหารตึกใน ปี 1947 ได้รู้จักกับไ้บ้านผานมที่ไปเป็นทหารหลายคน และอธิบายว่า ผานมไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารจริง แต่เงินเดือนทหารตึกก็มีอัตราสูงกว่าทหารรักษาพระองค์ ทำให้ผู้ชายหลายคนในบ้านผานมสมัครไปเป็นทหารกัน (สัมภาษณ์ หิดอุ้มเอือน,บ้านผานม, 21 เมษายน 2002)

⁶ รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ในช่วง ค.ศ. 2000-2001

⁷ รายงานการเดินทางสำรวจความรู้เกี่ยวกับงานเก่าและสำรวจเส้นทางทางการค้าระหว่างบริติชเบอร์มา จีน เวียดนาม และสยามของคองเฟอร์ Neis ในปี ค.ศ.1892 ระบุว่าฝรั่งเศสจะเข้ายึดครองลาว ได้กล่าวถึง บ้านผานมไว้ดังนี้ ๆ ว่าเป็นบ้านผานมเป็นบ้านใหญ่และอุดมสมบูรณ์มาก Neis 1997)

⁸ เป็นหน่วยวัดขนาดนา น ำ 1 ไร่จะเอาน้ำเข้าได้ 2 ร้อย ส่วนขนาดที่เล็กจนคนคนเดียวคือ ไร่ตึงเพื่อง เอาน้ำเข้าได้ 1 ร้อย

น ำ 1 ไร่ โดยปกติจะ ได้ข้าวประมาณ 4 โคน หรือ 400 กะโล่ง (ปีบน้ำมันก๊าด)

⁹ ค่าเช่านาหลายไร่ยกเว้นเจ้าเมืองในลาวทศวรรษที่ 1930-1940 ประมาณ 10-15 โคนหรือเพื่อง

¹⁰ เชื่อกันว่า การขอขมาเพื่อทำให้อายุยืนและน้ำคาน ไ้ไร่ นอยนี้ มาจากคนไ้ไร่ขอขมาวันมีอายุครบเพื่อง และระดับลงตั้งแต่ต้นปีจนถึง น้ำคานลดระดับถึงน้ำ

เตรียมแปงเพื่อไปหาหาหวายน้ำ และจับปลา

¹¹ ชื่อเรือเป็นคำเรียกบ้านผานม